Л 239 г

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

20 октобар

НЕДЕЉНИ ЛИСТ НАРОДНОГ ФРОНТА БЕОГРАДА

БРОЈ 98 ГОД. II БЕОГРАД, 20 ОКТОБАР 1946 ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 3 ДИН.

Партизанске јединице долазе 19 октобра на ослобођене Теразије
(Снимак: Владете Д. Милића)

20 ОКТОБАР
велики дан у нашој историји

Постављен на великој раскрсници, између Предње Азије и Европе, Београд је морао имати бурну и крваву прошлост. Њега су одувек бранили или нападале војске многих народа, а на његовом стародревном простору испробане су све врсте оружја: од стреле и буздована, па до авиона и славне Каћуше.

Не једанпут завлађиван и ослобађан, Београд је у априлу 1941 године доживео — због унутрашње издаје и спољњег напада — своје најтрагичније дане. Он је душмански уништаван пуне три и по године. Он је у томе времену дао око 100.000 жртава: на Бањици, у Јајинцима, Маринковој Бари и у немачком изгнанству, почевши од Земунског сајмишта, па све до најсевернијег простора Норвешке.

Београђани су умирали под рушевинама и по улицама — само 6 априла уморено је између 13 и 15.000 људи, жена и деце — они су гинули на свима бојиштима Србије, Босне, Санџака и Црне Горе. Они су хрлили у партизанске одреде, одакле их се вратио врло мали број.

Фашистички завојевач мрзео је неизмерно Југославију, у њој нарочито Србију, а у Србији понајвише Београд, због његовога радништва и студентске омладине. За све време окупације ниједан политички и национално исправан становник Београда није имао ни часа животне сигурности. Омркнути а не осванути, или осванути, а не омркнути, била је за њих читава и једина норма живота, која се ругала свима законима најелементарније човечности.

Четрдесет и два месеца обамирао је Београд чврсто и неумољиво блокиран бруталном снагом окупатора, а изгладњавање његовога становништва трајало је од првог до последњега дана. Дирисово „снабдевање" било је само камуфлирано сабиралиште за Немачку, а становништво је често остављано недељама и месецима без икакве хране. У 1943 години плаћано је кукурузно брашно по 400 динара килограм, а радничке наднице су имале свој плафон од 90 динара.

Београђанке, чијим се антифашистичким активностима сада сви дивимо, храниле су и прехраниле децу и мушко становништво — које се није смело удаљавати из Београда — преносећи на својим леђима животне намирнице и из најудаљенијих села. Оне су у највећем броју случајева пресретане на улазу у Београд, злостављане, вређане и пљачкане. Ова недела чинили су Недићеви пандури, Љотићеви бандити и немачки војници заједно.

Полазећи на рад, радници и намештеници су тешко маневрисали између Недићевих патролних заседа иза уличних углова, које су хватале, одузимале легитимацију и одводиле на принудне радове окупатору. Сваки излазак на улицу налагао је човеку велику опрезност чувања од рација, које су често ловиле пролазнике ко зна зашто и ради чега. Ноћне ревизије по становима уносиле су страву у београдске породице, а црна „Марица" је све чешће односила кроз црну ноћ многе мужеве и жене у црну неизвесност.

У последњем шестомесечју окупације Београђани су већ у раним јутарњим часовима журили свима градским излазима. Широке реке народа: жена, деце, стараца и других, ухваћене језивом писком сирена ваљале су се у свима правцима крајње периферије вукући децу и комад хлеба за дневну прехрану. Они су уморни застајали, гледали у небо, крстили се, па настављали бежање, остављајући изнемогле поред плотова већ измирене са својом судбином.

Већ у септембру 1944 г. шапутало се: у Београд су ушли илегално партизани, ради скорога дизања устанка, а Немци, недићевци и љотићевци вребају тај покушај ради покоља становништва. Становништву избеглом у околна села дражиновци су обећавали, да ће ускоро умарширати у Београд, али између шпалира повешаних Београђана. Они су већ у јулу месецу одводили своје жртве из Београда у периферијска кукурузишта, у августу их извлачили ноћу из кућа те убијали на улицама, а у септембру јавно примали од полиције везане на улици и аутомобилима негде одвлачили.

Свој 1260-ти дан мучеништва и крволиптања дочекао је Београд, са својим измученим и веома проређеним становништвом, као свој највећи и најродиснији дан: 20 октобра 1944 године Београд је чврсто обавијен јуначким рукама Народноослободилачке војске и непобедиве Црвене армије.

Већ бескрајно измрцварени Београд се љуљао последњих седам дана у ураганској грмљавини свих ратних оруђа. Фашистички варвари хтели су га утопити у потоцима крви и сагорети у страшним пожарима. Тенкови, топови и минобацачи груваху тих дана по улицама, митраљези сиктаху по свима раскршћима, а фашистички стрелци гађаху иза сваковјаких ниских и високих заклона. Убојите Каћуше обојише ноћну таму румено светлим браздама, а у дневним борбама заглушаваху својом силином језиви писак авиона у обрушавању.

Био је то врхунац величанствене борбе за ослобођење древнога Београда. Борбе, у коју се мешала, на југу и југозападу Београда, песма славних партизана са њиховим неуједначеним плотунима, и у бојна грмљавина непобедивих красноармејаца, на југоистоку и североистоку Београда. Ослобођење се примицало силовито и методично у исто време: чувана је глава сваког становника. Ослободиоци су се одлучили на дужу и крвавију борбу, само да не би морали пуцати у Београд и Београђане, ма да је Каћуша могла све то сасвим прекратити.

Најзад, осмога дана, уморни и гладни ослободиоци загрлише се и са последњим ослобођеним, исцрпљеним и гладним становницима Београда.

— Ни соли, ни хлеба у кућама, ни воде у чесмама, ни заложеногa огњишта, ни осветљења, ни прометних улица, ничега тада не беше у Београду.

—Свеза фронт! — све за победу! био је први узаврели поклич ослобођених Београђана. Омладина се придружи партизанским одредима, који наставише борбу са избаченим непријатељима; радници похиташе порушеним фабрикама, а грађани формираше прве бригаде за рашчишћавање улица, оправку водовода и електричних водова. Кроз целу ту зиму Београд се грејао само на одушевљењу и на зрацима добивене слободе...

Већ прво пролеће — април месец — затекло је раднике и намештенике Београда, као и свих осталих градова Србије, у првомајском такмичењу и ударништву, које се објективно равнало са јунаштвом бораца на фронту. Београд се стохиљадито сврстао у Народни фронт, формирају синдикати, АФЖ и УСАОЈ организационо оформљени. Београд, из кога је потекла народноослободилачка борба, први је објавио рат ратним последицама и прокламовао неумољиву борбу за обнову ослобођене земље.

Народни фронт у целој ослобођеној новој Народној Демократској Југославији прихвата и већ отада руководи милионе грађана у свима њиховим политичким и производним активностима. Он све више сједињује безбројне људске снаге, усмерујући их на одређене циљеве. Народни фронт је већ тада постао наша друштвена универзалност. Благодарећи фронтовској идеологији и организацији дочекујемо другу годишњицу Београдовог ослобођења са много политичких и економских тековина.

— Имамо Републику, Устав, организоване народне власти, славну Југословенску армију, читав низ нових прогресивних закона, изведену аграрну реформу, обновљен саобраћај и престигнуту предратну производњу у обновљеној индустрији; веома чврст и стабилан динар, осигурано снабдевање и укинута ограничења у потрошњи хране; пројектовано велико грађење станова у Београду, у трајању од неколико година; велику и овогодишњу грађевинску кампању, а порушени Београд позвао је на међуградско такмичење непорушене главне градове осталих република.

Овакву и оволику стваралачку и обновитељску брзину може давати само неограничена воља свесних људских милиона, а Фронт их је имао већ 11 новембра прошле године, код избора за Конституанту, око седам милиона.

Народни фронт је неисцрпна снага која се родила у борби за ослобођење и Београда и целе отаџбине. Снага која се радом не троши већ само повећава. Народни фронт је динамика, која не познаје законе мировања и пасивности.

Народни фронт Народне Републике Србије позива нас и сада — о другој годишњици ослобођења Београда — да се мобилишемо 10 новембра ове године на свима биралиштима наших села и градова, и да сложно изгласамо кандидате Народног фронта за посланике Уставотворне скупштине Народне Републике Србије. Таква Скупштина треба да нам донесе најбољи Устав, постављен у широке оквире Устава Федеративне Народне Републике Југославије.

Народни фронт је наша народна стварност, која је оправдала — са гледишта целине и битности општих интереса — сва наша очекивања.

Пред лицем преживелих бораца за ослобођење Београда и целе отаџбине, пред судом историје и пред добром перспективом наше народне сутрашњице Републике нас зове, да се дубоко и са пијететом поклонимо гробовима палих за наше ослобођење, и да одважно и сложно корачамо фронтовски и даље напред.

Слава палим ослободиоцима!

Павле ПАВЛОВИЋ

Битка за ослобођење Београда

Београд и београдски сектор до линије Обреновац — Младеновац — Смедерево, бранила је мјешовита група (92 моторизована бригада, 2 бранденбуршки пук, тврђавски пук „Београд", 5 полициски пук, допунски батаљон дивизије принц Еуген, 3 територијална батаљона, 38 моторизовани противавионски пук, 7 артиљеријских дивизиона и мањи дијелови „српског добровољачког корпуса". Поред тога и трупе прва два сектора имале су послије извршених задатака, да се повуку и да садјествују у одбрани Београда.

Таква је била ситуација прије предузимања концентричног напада наших снага и јединица Црвене армије.

Почетком октобра, Прва армиска група прелази у офанзиву са линије Рудник — Цер — ка Сави и Дунаву, послије краћих борби чисти Мачву, Посавину и прикупља се на линији Аранђеловац — Космај — Обреновац, да би заједно са трупама Црвене армије, које су долазиле са истока, извојевале битку за Београд.

Видјели смо дакле дејство снага западног крака, које су се формирале и отиснуле већ почетком љета 1944 године са цен тралног планинског била наше земље. Посмотримо сада дејство снага источног крака.

Крајем августа (20—31) на јужном русном фронту догађа се крупни војно - политички догађај. Јединице Црвене армије у јашо-кишењевској операцији сломиле су њемачки балкански фронт, избациле фашистичку Румунију и Бугарску из строја и наставиле снажно надирање ка Мађарској. Јужно од Дунава, ка Београду, упућена је нама у помоћ једна група, састављена претежно од мото - механизованих дијелова. Послије извршених припрема ове снаге почеле су прелазити Дунав у Ђердапу 5 октобра.

Када су се њемачке снаге ангажовале у фронталним борбама на ријечном току Дунава и Тимока, предузима покрет 7 октобра из области Видина тенковски корпус под командом генерала Жданова. Тај се корпус пробијао врло тешким тереном, правцем Зајечар — Жагубица — Паланка — Топола — Младеновац — Београд. Брзим продором он је разбио непријатељску одбрану на источном сектору српског оперативног подручја. Прва алписка и 117 ловачка дивизија биле су одбачене на сјевер, ка Дунаву, а дивизија Принц Еуген на југ, ка Морави. Тако су била отворена врата тенковском корпусу, који је послије краћих борби на овом правцу надирања 10 октобра заузео важни комуникациони чвор Велику Плану, спојивши се са дијеловима десног крила наше Прве армиске групе.

Послије краћих али врло жестоких борби код Младеновца и на раљским положајима, заједничке снаге избијају под Авалу 13 октобра. Са правца надирања тенковски корпус одбацио је њемачке снаге на сјевер, ка Пожаревцу, Смедереву и Гроцкој, да би заједно са нашим снагама које су као пјешадиске јединице употпуниле плаш напада, што прије ликвидирао одбрану Београда.

Одбрана Београда била је постројена у три линије отпора: шири појас у висини Авале, ужи појас на припазима граду и одбрана у самом граду, са средвијем одбране на Калемегдану и комплексу жељезничке станице. Важни фланкирајући ослонци одбране у граду били су Чукарица, Таш-Мајдан и Карабурма. Поред тога у граду су биле подешене за одбрану све веће зграде. Све линије одбране биле су наслоњене на Саву и Дунав. Град се није могао изманевровати и морао се фронтално нападати кроз највећу дубину непријатељске одбране. Основна идеја напада била је да се одбрана града раскине на два дијела и овлада савским мостовима, спријечавајући Њемце да формирају одбрану на земунској страни.

Непосредна борба за град почела је 14 октобра. Под снажним ватреним маљем и напетом тенкова спољне одбране града брзо су пале, и јединице продрле у град. Али браниоци града пружили су огорчено отпор. Морало се освајати упориште по упориште. То је створило вријеме да се ка Дунаву одбачене њемачке снаге (117 ловачка и Прва алписка дивизија) прикупе око Гроцке и поведу напад смедеревским пу-

Дошли су са братском љубављу за нас и са огњем одмазде за непријатеља... Раме уз раме са нашим борцима пронели су слободу кроз наша поља, села и градове. Кроз срце Београда корачали су са осмехом. И нису се зауставили до коначне победе над фашистичким зликовцима. „На Берлин!" — писало је на сваком тенку и топу...

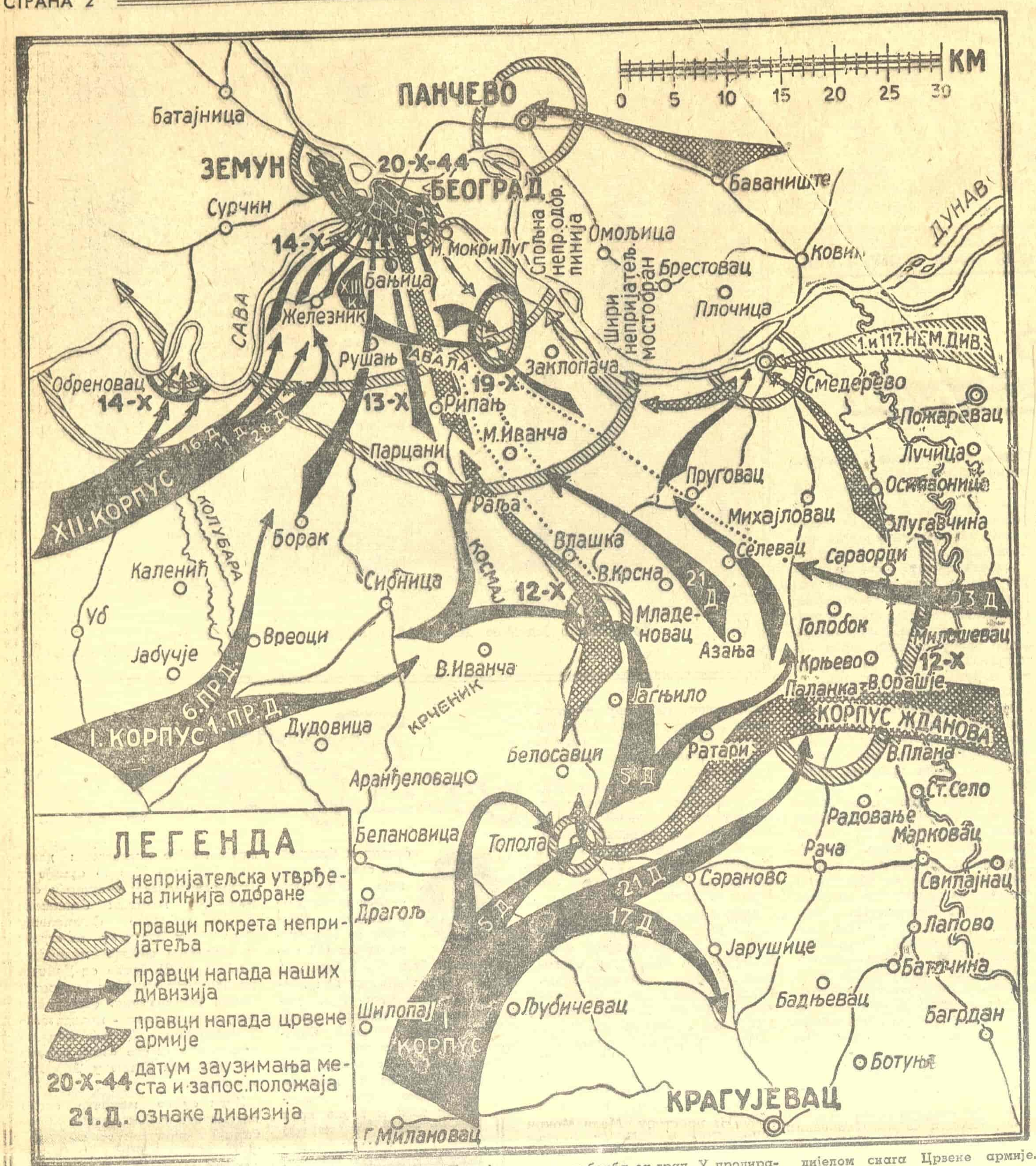

тем ка Малом Мокром Лугу у циљу спајања са браниоцима града. Дио снага морао се окренути из града према истоку; покушај продора био је осујећен. Нијемци тада покушавају да се јужно од Авале пробију ка Обреновцу и даље преко Саве у Срем. Они су чак били успјели да нам пресјеку комуникације Београд — Младеновац код села Врчина. Постојала је опасност да ове њемачке трупе умакну, што им је требало спријечити. Док су за борбу у граду остављени мањи дијелови, јаче снаге поврнуле су се према југу, и јужно од Авале опколиле и потпуно ликвидирале њемачку групацију, која је бројила до 15.000 војника. Послије овога наставила се жестока борба за град. У продирању кроз град и уништавању јаких њемачких упоришта у граду, одлучујућу улогу одиграле су тенковске и артиљеријске јединице Црвене армије. Послије овог снажног налета заједничке снаге ослободиле су Београд 20 октобра и прешле преко Саве у Срем, куда је упућена наша Прва армија са дијелом снага Црвене армије. У непосредним борбама за град Београд убијено је, рањено или заробљено преко 30.000 непријатељских војника и заплијењена велика ратна техника.

Генерал лајтнант
Арсо ЈОВАНОВИЋ

(Из књиге Преглед Народноослободилачке борбе.)

Претставници братске Пољске Републике у Београду

Београд је свечано и одушевљено дочекао високе и драге госте из братске Пољске.

У посети претседника Пољског народног већа г. Болеслава Бјерута, маршала Пољске Рола-Жимјерског и других угледних претставника демократске Пољске Републике, главни град Југославије види и с радошћу прима к срцу нови доказ неразлучивог пријатељства између пољског и наших народа.

Они исти осећаји љубави и братске словенске слоге који су дошли до тако снажног израза приликом мартовске посете маршала Тита Варшави и другим пољским градовима, манифестовани су спонтано и у подједнакој мери у дочеку који је Београд приредио пољским гостима.

Показало се још једном да Београд и Варшава једно мисле и исто осећају.

То је велико дело демократског препорођаја које пољски и југословенски народи заједнички доживљују после овог рата. Јер осећаји пријатељства и братства увек су били живи у срцима наших народа. Ми смо од увек знали да припадамо једно другом и великој словенској заједници, да нам је судбина слична и да нам је исти пут који води у бољу будућност. Али све до остварења народне демократије у обема земљама прави народни осећаји били су пригушивани и од непријатеља споља и од ненародних режима изнутра. Сада, међутим, све оно што ми као народи мислимо и осећамо, наша демократска стремљења, наша искрена привржeност миру, љубав за Русију и вековна чежња за стварањем чврсте словенске солидарности — све је [...] основа на којој се заснивају и из које се развијају односи између Југославије и Пољске и односи између свих словенских земаља.

Као што је познато, приликом мартовске посете маршала Тита, у Варшави је потписан Пољско - југословенски уговор о пријатељству и узајамној помоћи. Није се тако рећи још ни мастило осушило којим је Уговор потписан, а он је већ показао своју многоструку практичну вредност. Примере тог осведоченог пријатељства и узајамне помоћи на делу ми смо видели и у држању пољске делегације на Конференцији мира. Претставници Пољске на Париској конференцији залагали су се за оправдану ствар Југославије у питању Трста, као за своју ствар. То су чинили јер су, прво, били уверени да бране правду, а затим, јер је било очигледно да они који, противно свим убедљивим разлозима, спречавају присаједињење Трста Југославији не чине то само да нашкоде Југославији, већ и у жељи да поставе једну брану више ширењу и уздизању словенских демократија.

Из истих извора потичу и руковођена су истим побудама и настојања која су сада у току да се изврши ревизија пољске западне границе, наравно на штету Пољске а у корист Немачке. Само Пољска није више сама и препуштена на милост и немилост својим непријатељима. Она има за собом пуну подршку моћне Совјетске Русије и братску помоћ демократске Југославије. У изјави коју је по том питању маршал Тито недавно дао пољској штампи, јасно и недвосмислено је наглашено да у дипломатској борби коју води за одбрану својим западних граница, Пољска може да рачуна на најпунију помоћ савезничке Југославије.

Извесни фактори у међународној политици радо и злонамерно шире гласове о неком словенском блоку и словенској опасности. Уствари они то чине само да би изврнули једну чињеницу која ипак постаје све очигледнија. Ту чињеницу наиме, да се младим словенским демократијама, у њиховом мирном успону, све агресивније протставља организовани блок међународне реакције.

То су они исти непријатељи који су и у прошлости угњетавали Словене и спречавали њихов напредак и зближење међу собом. Али горка искуства прошлости научила су словенске народе да свој мир и своју будућност могу да нађу и осигурају само на путу демократије и у што потпунијој међусобној слози. Под вођством великог Совјетског Савеза, они су најзад тај пут нашли и са тог пута никаква сила није више у стању да их одведе.

Поред свих разочарења која нам је Конференција мира приредила, она нам је пружила и једну велику утеху: на њој се јасно показало да је словенска солидарност постала стварност с којом се у међународном збивању мора озбиљно да рачуна и да је та солидарност надахнута идејама мира, демократије и сарадње међу слободољубивим нацијама.

У томе знаку био је и велелепни дочек који је Београд јуче приредио високим претставницима демократске Пољске. И прве поздравне речи које су измењали претседник Бјерут и маршал Тито, и одушевљени усклици који су се орили Београдом, били су прожмани тим осећајем радости и поноса: да смо сложни и да наша слога значи велики допринос миру, слободи и споразуму међу народима.

М.

Генерал-пуковник Сујец на осматрачници приликом борби за Београд

Омладина Београда у двогодишњим напорима

Данас прослављамо двогодишњицу ослобођења нашега вољеног града Београда. Пре две године јединице славне Црвене армије и Народноослободилачке војске Југославије уништиле су или протерале из града хитлеровске злочинце и њихове недићевско-љотићевске и остале слуге, који су систематски кроз 4 године вршили масовна истребљења грађана, а посебно омладине Београда.

Од поколења до поколења преносиће се и памтити зверства по логорима на Бањици, Јајинцима, Немачкој и Норвешкој, вешала на Теразијама — где су десетине хиљада младих људи нашли смрт само зато што су желели да слободно живе у својој рођеној земљи.

Омладина слободарског Београда, која је још и пре окупације била у првим редовима борбе против хитлеровских агентура у нашој земљи — разних влада Стојадиновића, Цветковића и Мачека, била је и у току окупације у првим борбеним редовима за слободу наше земље. Београдске омладинске ударне групе спалиле су у граду на стотине камиона, уништиле велике количине фашистичких новина, истребиле велики број окупаторских злочинаца и њихових агената, извршиле низ других саботажа. Поред тога, велики број омладинаца је отишао у партизанске одреде.

Борбена и непоколебљива за време окупације, омладина Београда, добивши слободу, коју су у љутим бојевима извојевале Црвена армија и наша Народноослободилачка војска, продужила је путем части и победа. На хиљаде омладинаца и омладинки отишло је добровољно у Народноослободилачку војску да се бори за потпуно ослобођење осталих делова наше земље. Они који су остали у граду, почели су да обнављају порушене фабрике, да раскрчују рушевине, да помажу да се оспособи саобраћај и да се обезбеди граду светло и вода. Омладина Београда учествовала је и на акцијама изван града. Никада се неће заборавити оно пожртвовање и напор, које су учиниле београдске омладинске радне бригаде са осталим бригадама из Србије јануара 1945 године на сечи дрва на Руднику и Црном Врху, Затим априла исте године омладина Београда отишла је у Срем, да помогне бербу кукуруза, који је услед борби и рата остао необран. Цела прошла година била је испуњена великим напорима омладине око обнове града.

Новогодишњи позив друга Тита свим нашим народима а посебно омладини за појачање напора у обнови и изградњи у 1946 години, омладина Београда је правилно схватила и прва почела са примањем обавеза кроз које ће остварити оно што је друг Тито од наших народа тражио. Иницијатива Београдске текстилне која и данас предњачи у такмичењу, помогла је развијању оног огромног такмичарског елана не само у Београду већ широм наше земље.

Испуњавајући своје обавезе радничка, средњошколска и студентска омладина Београда припремала се за III конгрес Народне омладине Југославије. Резултати, са којима је омладина Београда изишла на III конгрес су огромни. Сваки београдски омладинац учествовао је у претконгресном такмичењу, на подизању производње дат је велики допринос, велики број омладинаца постали су ударници, дато је на уређењу града и помоћи народним властима 160.000 радних дана, поред тога побољшан квалитет учења, нарочито на факултетима — то су само неки од оних великих резултата који су постигнути. За те напоре и успехе III конгрес наградио је београдску омладину, доделивши јој прелазну окружну заставу као победнику претконгресног такмичења.

После Конгреса, овога лета, омладина је наставила са испуњавањем својих обавеза. 20 београдских бригада од којих 11 средњошколских са једним делом радничке омладине и 9 студентских са укупно 4.800 омладинаца учествовало је на радовима ван Београда. Од тога 16 бригада на градњи Омладинске пруге, 3 бригаде на градњи Посавског канала и једна бригада на брању лековитог биља.

Омладина, која је остала у граду, наставила је са такмичењем у производњи. Са рашчишћавањем рушевина и уређењем града. Кроз те радове формирано је 18 нових радних бригада, које су дале до краја септембра, уз непотпуне податке, 44.939 радних дана, одржали 526 разних курсева кроз које је прошло 6.204 омладинца.

Те напоре у изградњи земље омладина је чинила, јер је дубоко ценила не само слободу коју је добила, већ и оне огромне напоре које је народна власт чинила за омладину, да би јој, иако још уз велике тешкоће, обезбедила боље услове живота, рада и школовања.

По први пут овога лета, што се никад у старој Југославији није догодило, само из Београда, 1664 ученика из привреде провело је свој одмор у Фрушкој Гори и на мору. У току ове године отворени су нови домови тако да данас имамо 11 домова у којима станује укупно 1111 ученика из привреде. Народне власти помагале су у току прошле зиме школске кухиње у којима се хранило 3.887 ученика. Народна влада Србије показала је нарочиту бригу за омладинце-студенте доделивши им за ову годину велики број стипендија и посебну помоћ, економској студентској организацији од 10,500.000 динара и омогућила обнову факултета и студентских домова. Исто тако, преко 7.000 пионира били су овога лета, просечно по месец дана, на одмору у Србији, Словенији и на мору захваљујући великој бризи и финансиској помоћи народних власти.

Али, све ово је само један део оне опште бриге, коју наша држава под руководством маршала Тита води о омладини, да би се обезбедили сви услови за њено правилно васпитање и развитак.

У исто време, ово је само један део од онога, што ће наша држава стално, према брзини обнове и изградње, давати омладини за њено школовање, за нове домове и интернате, за фискултуру и спортске терене, за одмор и летовање.

Прослављајући ову двогодишњицу ослобођења, ми се уједно налазимо и пред изборима за Уставотворну скупштину Народне Републике Србије, који ће бити још једна велика победа српског народа над свим непријатељима слободе и независности наше земље, над свима онима који желе да спрече обнову и изградњу наше земље. Омладина Београда знаће ценити жртве које су дате за ослобођење наше земље. Исто тако она ће знати ценити своје напоре и резултате које је постигла у обнови и изградњи земље, све оно што је наша народна власт досада дала омладини. Са тим резултатима она ће у овим изборима још једном показати да сва омладина Београда стоји чврсто уз Народни фронт.

Прослављајући ову двогодишњицу ми знамо, да има још много тога што нисмо учинили, да има доста задатака које треба даље извршавати, међу осталим у првом реду, да на школама и факултетима остваримо речи маршала Тита које је упутио делегатима Петог пленума Централног већа Народне омладине: омладина треба прво да учи, друго да се бави фискултуром и треће да учествује у изградњи земље.

Својим пуним учешћем на овим изборима за победу Народног фронта Србије, даљим учешћем на обнови и изградњи земље, а у првом реду остварујући горње речи маршала Тита, омладина Београда моћи ће показати на крају 1946 године целој омладини Југославије, да је часно носила заставу III конгреса. У исто време она ће се тако и најбоље припремити да у току лета 1947 године узме још већег учешћа у даљној изградњи Омладинске пруге од Бановића према Сарајеву и у другим акцијама које ће се пред њу поставити.

Да иде даље овим путем и остварује ове и све остале задатке који буду стајали пред њом, траже борци који су се борили и гинули за слободу Београда, тражи наш маршал Тито.

М. БАЛТИЋ

Ток битке

Операције које су довеле до ослобођења нашег главног града

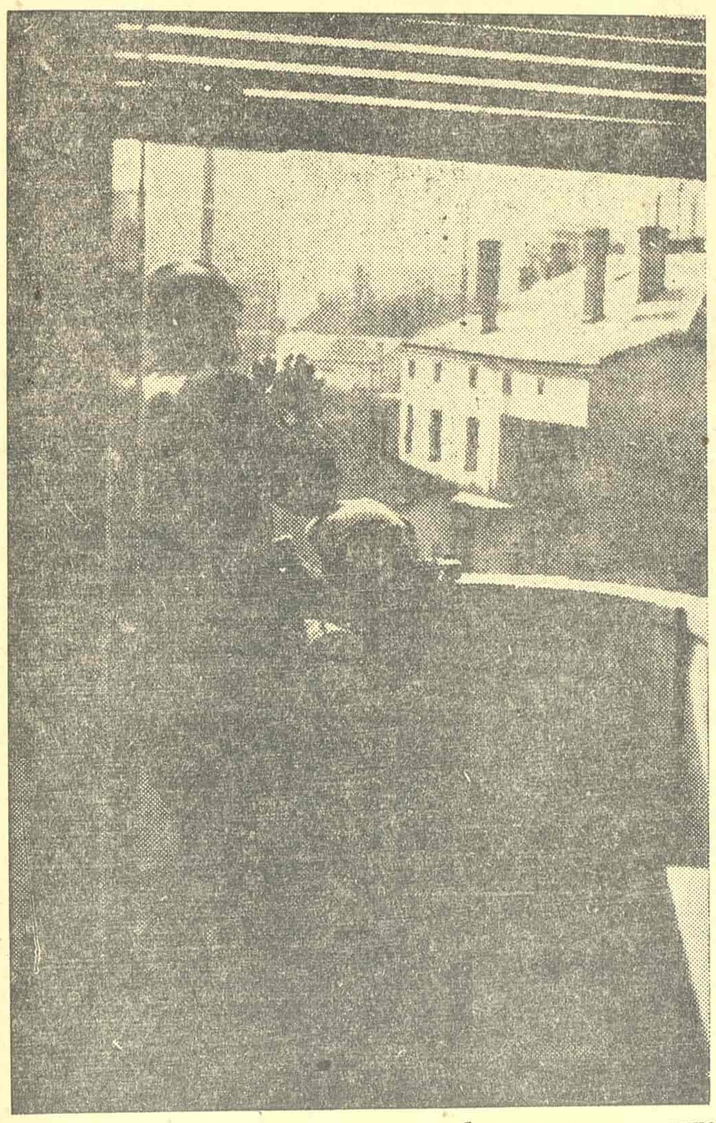

Градске куће, балкони, прозори — били су осматрачнице у тешким и славним данима ослобођења Београда

Битка за ослобођење Београда има два велика поглавља. Прво је трајало три и по године, друго шест дана. Оно прво започело је с првом пушком у нашем народном устанку. То су три и по године херојског отпора окупатору. Друго поглавље започело је 14 октобра 1944. Тада је наша народна војска, већ добро организована, прекаљена у ранијим биткама, била пред Београдом. Славна Црвена армија ослободитељица, која је у незадрживим јуришима прогонила непријатеља, такође је била у нашој земљи, пред нашим главним градом.

О број 89

О број 89 — то је била ознака историске заповести за општи напад који је довео до ослобођења Београда. Заповест је добио генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, командант Првог пролетерског корпуса Народноослободилачке војске. Под његову команду стављене су и јединице Дванаестог корпуса.

У корпусима пред којима је стајао велики задатак било је Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца, Црногораца, Босанаца и Херцеговаца. Синови свих наших народа били су ту да извојују слободу за главни град своје заједничке домовине.

Ради извршења истог задатка који су добили наши пролетери, у оштром маршу против заједничког злотвора, наступали су и синови братског Совјетског Савеза. Јунаци са Стаљинграда, Севастопоља и Одесе били су под командом генерал-лајтнанта Жданова.

Четири колоне

У битку за Београд Народноослободилачка војска повед**ена** је у четири колоне.

У првој колони биле су јединице Дванаестог корпуса под командом генерал-мајора Данила Лекића. Две дивизије имале су да наступају правцем: село Жарково—Баново Брдо—Михаиловац—железничка станица Београд—пристаниште на Сави. Једна дивизија задржана је у резерви. Пред четвртом био је задатак да затвори кретање непријатеља од Обреновца.

Шеста пролетерска дивизија под командом пуковника Ђорђа Јованића претстављала је другу колону. Општи правац њеног напада био је: пут и железничка пруга Топчидер—Топчидерски венац—Општа војна болница—Улица краљице Наталије—улица Кнез Михаилова—Калемегдан—Горњи град.

Трећу колону сачињавала је прва пролетерска дивизија. Правац наступања био је: Бањица—Дедиње—Булевар ослобођења—Крунска улица—Васина улица—Калемегдан.

Пета ударна дивизија под командом пуковника Милутина Мораче формирала је четврту колону и имала да напада правцем: Булевар Црвене армије (бивша Александрова улица)—Душанова улица.

У општу резерву одређена је Двадесет прва српска ударна дивизија и имала је да се постави на просторији: Бели Поток—Зуце—Лештане.

Прва два дана

Захваљујући силном полету са којим су наши борци и Црвена армија ушли у ову велику битку, забележени су одмах значајни успеси: за прва два дана већ су била ослобођена сва предграђа, док се местимично допрло и до средишног дела града.

До 15 октобра увече, упркос најжешћем отпору непријатеља, Дванаести корпус развио је наше заставе изнад Остружнице, Моштанице, Умке, Железника, Макиша, Жаркова, Кошутњака и Бановог Брда, док се приступило и чишћењу Чукарице.

Раме уз раме с црвеноармејцима, борци Шесте дивизије ослободили су првог дана железничке станице Кијево, Ресник и Топчидер, а другог дана Булевар војводе Путника, скоро целу улицу Милоша Великог и продрли до половине Сарајевске улице. Започели су напад и на Чукарицу и Дедиње, где су пробили одбрамбени појас непријатељских положаја.

Крајишници из Пете дивизије због удаљености стигли су на одређене положаје тек око поноћи. Њихова Четврта бригада успела је да продре до Булевара Црвене армије, али је одбијена. Сутрадан Крајишници су заједно са снагама Црвене армије предузели нов напад на град и ослободили предграђа у правцу Техничког факултета. Разбили су једну непријатељску моторизовану колону која се кретала од Гроцке. Започела је и огорчена борба с непријатељском групацијом која је, пробијајући се од Смедерева, допрла до Булевара (бивше Александрове улице).

Прва дивизија са јединицама Црвене армије у незадрживом налету допрла је до самог срца Београда, до Славије, ослободивши пре тога Булевар ослобођења и Ауто-команду.

Двадесет прва српска дивизија започела је на просторији Мали Мокри Луг—Забран—косе изнад Болеча врло тешку битку са непријатељским снагама.

16 и 17 октобар

16 и 17 октобар донели су нове успехе нашима, нове поразе непријатељу. Ослободиоци Београда напали су добро утврђене Немце у граду и туку их пуним замахом. Борбе се воде за сваку улицу, сваку кућу.

Врло јаке непријатељске трупе које су надирале од Смедерева покушале су да направе обрт у бици и избаве Немце опкољене у Београду. Али штаб Првог пролетерског корпуса и штаб совјетских снага, не смањујући жестину уличних борби, предузели су мере за обрачун са моторизованим немачким дивизијама које наступају. Групишући снаге за отсудни јуриш, штабови су 17 октобра смело одвојили јаче делове војске и упутили пред Немце са смедеревског правца.

У граду су за та два дана ослобођене многе улице. Прва пролетерска дивизија са јединицама моторизованог корпуса „Жданов", избила је једног дана пред Скупштине низ Таковску улицу на Дунав. Другог дана је заузела Двор у Краља Милана улици, као и улице 29 новембра, Кнегиње Љубице и Капетан Мишину, затим електричну централу.

Настављено је ликвидирање непријатељских упоришта око министарстава у улицама Штросмајерової и Сарајевској.

Немци су у очајном положају. Жртвују упоришта, минирају куће, пале читаве блокове. Циљ им је да добију у времену. Немачке дивизије које надиру са источне стране града њихова су велика нада.

Одлука

18 октобар донео је одлуку у бици за ослобођење Београда. Смело вођење операција од стране нашег штаба и Црвене армије довело је до тога. Томе су врло много допринели и огромно одушевљење и сналажљивост наших бораца.

Ту је, затим, било и становништво које је борцима пружало сваку помоћ, па се и само претворило у војника и борца.

Двадесет прва српска дивизија са придодатим бригадама, у заједници са јединицама „Жданова" одлучно је прешла у напад на 1 и 117 немачку дивизију, са којима се већ пре тога налазила у борби. У напад је пошла са линије Мали Мокри Луг—Кумодраж и у силном налету разбила непријатељске дивизије које су са истока наступале. Немци су се дали у бекство. Одустали су од продора у Београд, узевши правац Врчин—Авала.

Са простора Сремчица—Рипањ—Авала јединице Дванаестог корпуса затвориле су пролаз потученом непријатељу. На простору Мали Мокри Луг—Вишњица—Болеч тукла га је и Пета ударна дивизија у заједници са Црвеном армијом.

У самом граду Двадесет осма дивизија спречава непријатељу да се извуче из опкољених блокова кућа око фабрике шећера и железничке станице на Чукарици.

У најтешњој сарадњи са Црвеном армијом Шеста пролетерска дивизија прогони упорно Немце. Преотима им скоро последња упоришта у најужем средишту града на простору између министарстава и палате „Албаније".

Уз помоћ тенковских снага Црвене армије Прва пролетерска дивизија заузела је Вишњићеву улицу, избила у улицу цара Уроша и ликвидирала неколико јаких немачких упоришта у правцу Теразија.

Слобода

19 октобра искоришћен је до краја велики успех претходног дана. На целом ратишту настављено је уништавање разбијеног непријатеља.

Скоро целе Теразије ослобођене су. У Кнез Михаиловој улици воде се борбе. Заузета је зграда Министарства саобраћаја и низ других важних зграда, блокова, па и читавих улица.

Кад је освануо 20 октобар, Немци више нигде нису давали организован отпор. Преживели непријатељски војници извлачени су из рушевина и бункера. Од силног гарнизона остале су само растурене беспомоћне групице фашиста, које ништа нису могле да предузму. Остало им је само да се предају и доказују да нису хитлеровци и да нису криви за сва она зла и покоље које је наш народ доживео од окупатора.

У 11 часова проглашено је ослобођење Београда. Битка је била завршена. Пуцњи из топова пропратили су добијену битку и помешали се с радосним поклицима грађана.

Борци Црвене армије и Народноослободилачке војске, који су с грађанима Београда поделили радост ослобођења, спремали су се за нове битке. Две братске војске прешле су истог дана и у Срем.

Ураганска ватра „Катуша" убрзала је уништење непријатеља и одушевила својим ослободилачким пламеном све Београђане

Командир одељења аутоматског наоружања Константин Тјуленљев одликован је орденом „Слава III степен" и медаљом „За заслуге", учесник у борби ослобођења Београда

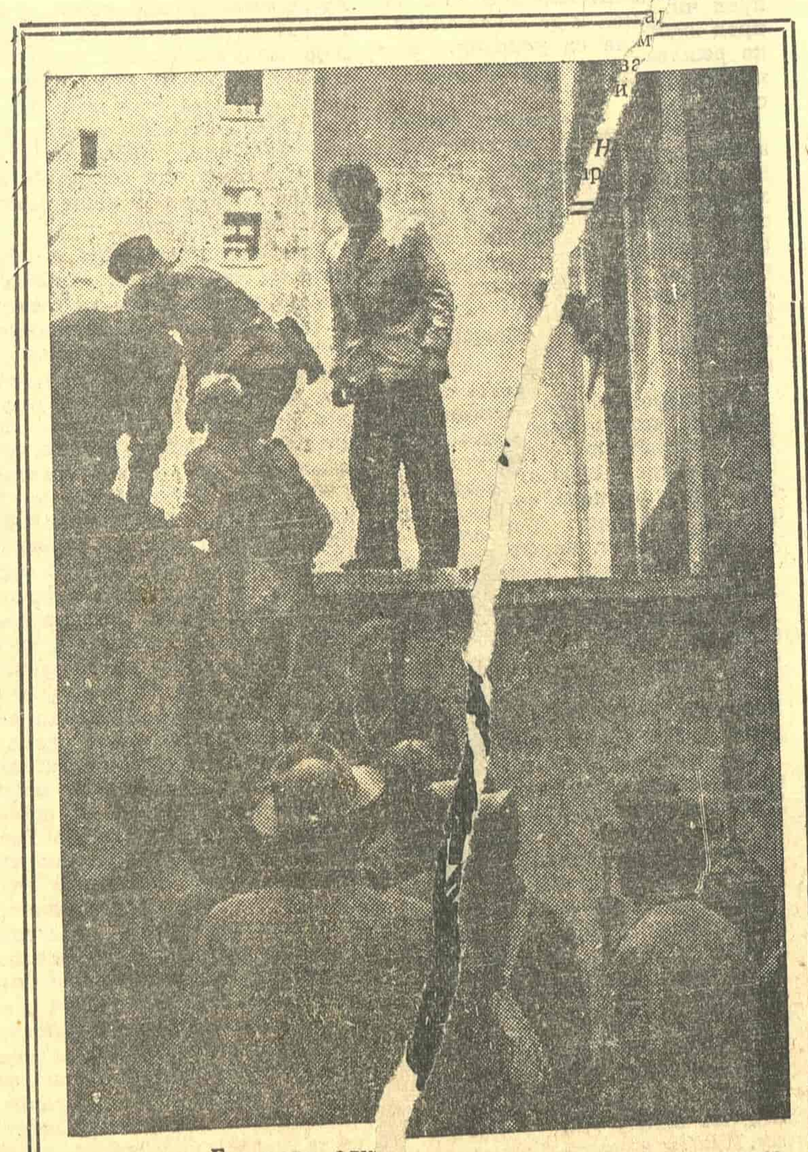

Грађанство Београда одушевљено је дочекивало и пожртвовано помагало своје ослободиоце

Земља рођена

Ко паспаљ челик осипа се, пљушти
На руке, на груди, на рамена.
Струји, зуји жица музиком машина —
Угиба се, дрхти земља нам рођена.

Рудари! Металци! Сељаци са поља!
Крампајте! Кујте! Заор'те орања!
На тетиви срца сваки удар звони
И сваки одјек у срцу одзвања.

Земља је наша сунцем преливена
Јабука на ветру што лишћем шумори.
Погледај јој лице — једро и румено!
Ту младост кипти, кличе и жубори.

Темпом туђинцу завежите уста.
Темпом нек груне ко талас кад пени
Наш тешки удар — наше нове норме —
У новој, новијој и новијој смени!

Ко паспаљ, ко киша осипа се, пљушти
Челик на руке, груди и рамена.
Струји, зуји жица музиком машина —
Угиба се, дрхти земља нам рођена.

Танасије МЛАДЕНОВИЋ

20 октобар Стевана Карајана

Самo људима који не воле никог и ништа до саме себе може тако дубоко и трајно да омрзне живот као што је тих октобарских дана омрзнуо Стевану Карајану, привреднику и кућевласнику. А то код њега није од данас ни од јуче; има добра година дана откако је то почело.

У две речи може се казати ко је и шта је Стеван Карајан. Он је дошао у Београд 1920 године као мали банкарски чиновник однекуд испрека. Радио је две три године упорно и предано, услужан и стрпљив а хладан као стаклени шалтер за којим је седео. Тако, док талас општег богаћења није и њега издигао као толике друге и начинио од њега самосвесна човека, домаћина и привредника. У то време наиме он је сазидао прву кућу, довео жену из утицајне породице у нов стан, и на капији те куће приковао малену али јаку таблицу од месинга на којој је било урезано његово име. Стеван Карајан, то и не звучи као име жива човека него као нека шифра у трговачкој кореспонденцији. Тада је и он у лицу, говору и држању узео онај израз хладне и надмоћне сигурности који га више није остављао. Само људи са ограниченим душевним видиком и великом моралном равнодушношћу могу да показују такву сигурност у наступању према другим људима и према свему што живот доноси. Код Карајана је тај израз дотеран до савршенства. Он је пролазио кроз живот као висок, наочит човек одмереног држања, правилних црта лица, и не само лица, него правилне речи и хода, покрета и погледа, свега што је на њему и што долази од њега.

Његов мир није пореметила ни непријатна чињеница да у браку нису имали деце, ни женина глупост коју је, уосталом, открио још за време кратког вереничког живота. Редак је случај да се глупа жена с годинама не прозли, нарочито ако се њено здравље или њене економске прилике погоршавају. Али Карајан је и ту имао срећу. Њихове су прилике биле и остале више него повољне а његова жена је била и остала мирна и одана домаћица.

Тако је, сигуран у свему, правилно живео Стеван Карајан и правилно би и умро ваљда и правилно био сахрањен да нису у свету настали потреси, промене и удари против сваке и најтврђе правилности и сигурности.

До краја 1943 године све је код њега било још добро, чак врло добро. После грубог и наглог поремећаја у априлу 1941 године све се за Карајана и његов уски круг опет смирило и некако средило. Живот се свео на ишчекивање онога што ће доћи, а то ишчекивање није било неиздржљиво. Способности које су некад од туђинца дошљака и убогог банкарског чиновника из 1920 године начиниле имућног и угледног београдског зета и рентијера показале су се у несмањеној вредности и двадесет година доцније кад је Београд бомбардован и земља окупирана од Немаца. Безбројне су и заиста велике биле беде и страдања која су наилазила за тих ратних година на овај клети Београд, али Стеван Карајан је успео да њега и његову кућу не погоди ни једно од тих зала. Одувек је важио као „човек који има фини нос и добро око". Тај његов нос му је помогао и овога пута да намирише све опасности унапред, а добро око да их избегне кад наступе. И на свако питање: „Како сте?" он је могао миран као увек да одговори: „да зло не чује, добро".

Али крајем 1943 и почетком 1944 године као да је зло чуло. Почело је све више да се говори о савезничком бомбардовању. Радио је отворено предупређивао свет, а Немци су по Београду предузимали мере које су јасно показивале да очекују заиста бомбардовање. Вршене су пробе. Наређено је строго замрачивање прозора. Тада је стало да се мрачи и лице Стевана Карајана дотле мирно и јасно као рачун без остатка. Тешка брига увукла се у њега и по први пут у животу код њега су стали да се јављају знаци лаке несигурности у м...ењу и држању. И све је то расло, расло, док се једног мајског дана није преломило и претворило у дубоко, непризнавано али очигледно очајање.

Све се то десило брзо и поред свих очекивања неочечкивано. На први дан Ускрса, око десет сати пре подне засвирала је сирена на узбуну. Куварица је погасила ватру у кујни и отрчала за госпођом која је, избезумљена од страха, цикатала, грдећи све људе око себе и дозивајући у помоћ све свеце са неба. То је Карајану било стидно, тужно и гадно. Да не би морао да гледа и слуша избезумљену жену у подруму, он застаде у приземљу, у нади да би узбуна могла да се размине на овоме, као што је често бивало последњих дана. У том тренутку почеле су да падају прве бомбе. Једна је пала на празно земљиште поред његове куће. И та његова кућа се потресла, зашкрипала у свима саставима, кренула некуд и она, као излудела. Браве су на вратима попустиле и прозорска стакла попрскала.

Он је ту кућу зарадио у својим срећним годинама, позната му је од дубоких темеља на бетонској плочи до ваздушастих мансарда на петом спрату и равног крова са терасама. Зна тачно све трошкове у вези са њом као и кретање прихода које она одбацује. Све хартије које се односе на њен постанак и њено одржавање налазе се у његовој каси, а сва сећања у његовој глави. Т. ј. налазила су се. Али сада ово не ваља ни са кућом ни са главом. Од ударца бомбе њему је између лобање и коже на темену прошао студен ветар. И тај ветар има и укус и боју и мирис и неку нарочиту студен.

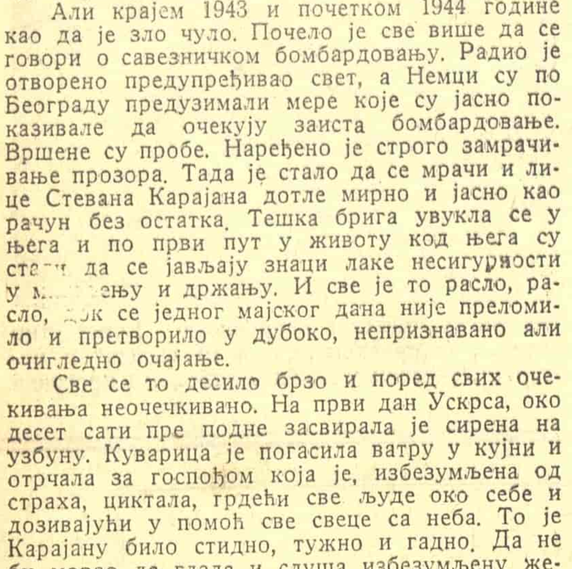

Из подрума допире вриска жена и деце. Тамо се светлост угасила а прашина од угља и малтера испунила све просторије. Изгледа да је смак света.

Па ипак није било тако. Све се брзо стишало и умирило, а око два часа после подне дат је знак да је опасност престала. Карајан се опрезно испео у свој стан, придржавајући жену испод руке. Девојка им је већ раније јавила да у стану нема веће штете. На двема собама су полупани прозори и експлозија је убацила нешто шљунка и земље са празног терена. Газили су по стаклу и земљи и разгледали. Све је било у реду.

Јавило се олакшање. Девојка је живо мела и чистила, куварица је подгрејавала ручак, жена је, оживела и весела, трчкала и говорила без престанка као пијан папагај. И на улици свет се гласно дозива и нервозно смеје. Очигледно, сви су радосни што су остали живи и лако се мире са губитцима са којима се још јуче ни у мислима нису могли да помире. Само Карајан седи у фотељи, брижан и дубоко замишљен, онако у шеширу и капуту како је изишао из подрума, и не налази ни речи ни осмеха, погружен као човек који зна више и види боље и даље од ових површних људи око њега.

Од тада он није више ни нашао ни речи ни осмејка. Није волео никог да виђа. Понајвише је седео у тој истој фотељи, у полумрачној соби, увек са шеширом на глави, огрнут и онда кад су почеле врућине. Јер, иако то Карајан није могао ником да каже и призна, у њему је остало мало онога смртоносног ветра од прве бомбе и та му се студен ширила целим телом.

Жена је често прилазила тој фотељи, настојећи својим слабим духовним силама да га мало разговори и разведри, али он је само ћутке одмахивао главом. Одмах после оног првог бомбардовања он је покушао да са њом разговара и рекао јој неколико речи које су му изгледале и сувише бледе и слабе да изразе његово огорчење и безнађе.

— Кад је дошло до тога да и овакве мирне и честите грађане бију из висина бомбама као црнце или бандите и да им имање уништавају горе него шуму и ледину, онда нема више живота ни рада ни сигурности. Ово није рат, ово је крај свега!

— Зверови! рекла је жена глупо и неумесно.

Он је само пресече погледом и осети се још више несхваћен и сам у свом очајању.

И како је тада стао да му мркне живот и горча век, није престао све до ових октобарских дана. И кад је „запуцало" око Београда, па по београдским улицама и кад је унезверен свет стао да се пресељава у подруме, Карајан их је ћутке гледао као слепце и малоумнике који су изненађени и узбуђени нечим што је њему одавно јасно и извесно.

Преседео је шест дана у подруму као и сви остали не учествујући ни једном речи у безбројним разговорима, не одговарајући чак ни жени на њена луда и уплашена питања. А онда је дошао и томе крај. Борбе су умукле и у подрум су упали неки узбуђени млади људи вичући:

— Отишли су, отишли! Ево наших. Излазите, ево наших!

Карајан је изишао последњи, вукући ноге као болесник, згужван и блед, са брадом од недеље дана. Пред његовим очима улица се указала у руменом сјају јесењег јутра као процветала покретима, бојама и покличима. После шест дана проведених при слабој подрумској светлости, он је жмиркао, очи су му болно сузиле; призор пред њим изгледао му је луд и нестваран. И у грлу га гуше сузе. Вређа га сваки поклич као убод игле, а њих има на хиљаде и све се роје нови.

Одвраћа лице од свега тога и на својој капији, према самим очима, види плочицу од месинга и на њој усечено сигурним, правилним словима: Стеван Карајан. Сам не зна зашто, али много би дао да може да уклони ту таблицу, да је прекрије ма чиме, само да је сунце не обасјава. Али не налази снаге да то учини.

Окреће се опет улици која бива све живља. Жене, војска, цивили са пушкама. И све то узаврело и заталасано од узвика и покрета. Чини му се да до овог часа није знао колико руку и колико уста има на свету и како силно могу да вичу и страховито да измахују.

Подиже очи у вис, тражећи негде тамо бар мирну тачку, али узалуд. Тамо горе у висини, на петом спрату једне куће, нагнуо се неки човек преко балкона и настоји да причврсти нову и јарку заставу. Толико се нагнуо да мора пасти, чини се Карајану. Свуда исто: ризик и безумље, мисли Карајан, свуда исто! И толико га дражи тај човек који, презирући опасност и све законе опреза, настоји да утврди једну заставицу, да се заборавља потпуно и почиње да виче, да грди:

— Будало, пашћеш! Будало! викао је кроз сузан грч пискутавим гласом, који нико није могао да чује, и махао рукама према балкону у висини.

Како су сви викали и махали, нико на њега није обраћао пажњу.

Карајан се осети тада тако сам и несхваћен и угрожен на тој улици да се повуче у ходник, само да не гледа то што од сада треба, ваљда, да се зове живот. Уђе, али не крену уз степенице у свој стан, где су жена и девојка већ спремале и уређивале собе, него се, не знајући ни сам шта ради, спусти у подрум из кога је пре пола часа изишао.

Одоздо га запахну страшан задах. И оно мало светлости било је угашено, ништа се није разабирало. Пригушено јечећи као рањена зверка, он се сваки час ударао о столице и разне друге предмете који су ових последњих дана били снесени у подруме. Некако напипа пут до свога одељења и нађе ону гомилу од свакојаких отпадака, струготине и ситног угља на којој је провео шест дана и ноћи. Саме се ноге савише, саме очи склопише и без мисли и речи он леже у мрак и нечистоћу као у свој рођени гроб.

(Фрагмент) *Иво АНДРИЋ*

Ђорђе АНДРЕЈЕВИЋ-КУН: Детаљ композиције (скица)

Задатак жена Београда обнови и изградњи

Београд данас по други пут слави свој велики празник, дан свога ослобођења од мрског окупатора и домаћих издајника и од свих оних омрзнутих ненародних режима у бившој Југославији, против којих се деценијама борио.

Тог великог дана и ми жене Београда треба да се упитамо шта смо допринеле за ове две године напретку своје земље и свога града. Чиме смо изразиле нашу захвалност жртвама које су пале за слободу домовине и за слободу Београда.

Ако се осврнемо и бацимо поглед на ове две протекле године, ако сумирамо све наше напоре и настојања, можемо са поуздањем рећи, да су се жене Београда, од ослобођења до данас, прихватиле свих оних задатака који су стајали пред читавим народом, па и пред женама, и да су те задатке решавале са успехом, захваљујући својој упорности и своме јединству.

Сетимо се само првих наших акција: за фронт, за рањенике, за пострадале крајеве, за незбринуту децу. Београд даје у овим акцијама 6,115.000 динара у новцу, око 10.000 пакета хране и топлог рубља за фронт, око 32.000 пакета за рањенике, захваљујући свесрдном раду својих антифашисткиња.

Под паролом „Из сваког душека по четврт кил. грама вуне" Београђанке сакупљају у кратком року 4.500 кг вуне, од које плету џемпере, чарапе, рукавице и шалове и шаљу их нашим борцима на фронт.

Жене Београда пожртвовано дежурају и у болницама, раде у кухињама и перионицама болница. Само у претконгресном такмичењу учествовало је у раду у Војној болници у Београду 10.512 жена које су дале 94.608 радних часова.

Код давања крви жене Београда показале су такође своју љубав и захвалност за оне који су им донели слободу. Од укупног броја давалаца крви у Београду 55 од сто су жене.

Одмах у првим данима после ослобођења требало је хитно помоћи деци која су у рату остала без родитеља, и деци изнемоглој од глади, хладноће и претрпљеног страха за време окупације. Београђанке се матерински залажу на оснивању првих дечјих домова и обданишта, на слању деце у Бугарску. Крајем августа и почетком септембра 1945 воде сабирну акцију за помоћ незбринуте деце у домовима и ван њих. У овој акцији сакупљено је 4,000.000 динара.

Сетимо се даље наше упорности којом смо се бориле противу шпекуланата и црноберзијанаца у циљу одржања цена намирницама. Захваљујући нашем јединству, нашој истрајности и нашој свести, ми смо и у овој борби пружиле пуну помоћ нашој власти.

Бројно учешће жена Београда на изборима за Уставотворну скупштину у новембру прошле године потврдило је још једном снагу и унутрашње јединство нашег Антифашистичког фронта жена.

С овим резултатима улазимо у годину 1946. Наш вољени маршал Тито позива нас све на обнову и изградњу наше земље. Речи друга Тита: „Нека година 1946 буде година великих победа у обнови и изградњи наше земље" одјекивале су свакодневно у свакој од нас. И не само наше другарице које су учествовале директно у производњи и већ у првомајском такмичењу дале 14 ударница, него и ми, остале жене Београда, прегнуле смо свим силама, да допринесемо обнови и изградњи наше земље и нашег Београда.

Ево наших резултата у првомајском такмичењу: 1,620.000 динара приложених за установе дечје заштите; 33.000 радних часова датих на шивењу и крпљењу рубља и одела у дечјим домовима и обдаништима; око 9 хектара обрађених површњака за дечје домове, обданишта и ђачке кухиње; 2.800 жена обухваћених на аналфабетским течајевима; 1600 читалачких група са 20.000 обухваћених жена, 166.000 радних часова на обнови и уређењу нашега града, на кречењу кућа, уређењу травњака, паркова и скверова, на поправци путева и улица. То је допринос антифашисткиња Београда обнови и изградњи свога града.

У летњим месецима настављамо наш рад у оквиру међуградског такмичења. У овоме периоду такмичења жене Београда дају 350.000 радних часова на обнови и уређењу града и око 45.000 радних часова у установама дечје заштите. Помогле су са 270.000 динара прилога у новцу и бесплатним шивењем потребног рубља и одела, опремање омладинских радних бригада, а бесплатним шивењем, рубља и одела за децу и особље и добровољним радом 90 антифашисткиња у дечјим летовалиштима допринеле су да наше народне власти пошаљу 5.500 деце на летовање овога лета. Отворили су 54 курса кројења, језика, стенографије, дактилографије и књиговодства и послале 64 екипе састављене од лекара, бабица, ветеринара, кројачица и разних других занатлија на село.

Сви ови напори и успеси жена Београда, резултат су наше снаге, нашег јединства, наше љубави према новој отаџбини у којој је препорођен наш живот. Они нас испуњавају поносом, они нас испуњавају вером, да нема препрека које ми нисмо у стању да савладамо, да нема задатака које нисмо у стању да повољно решимо. Али, нас они такође обавезују и на даљи рад, на даље напоре и на даље успехе на пољу обнове и изградње наше земље. Они нас такође обавезују да им нови, велики непосредни задатак који данас стоји пред нама, а то су избори за Уставотворну скупштину наше Народне Републике Србије, обавимо са још већим успехом него прошле године.

Пред нама је, дакле, задатак, да овога пута изађемо све до последње на гласање, пред нама је да пошаљемо најбоље људе и жене из наше средине у Уставотворну скупштину Србије, која ће на основу Устава Ф.Н.Р.Ј. израдити Устав наше Народне Републике и тиме изградити унутрашњи део наше народне зграде на принципима пуне демократије.

У овом кратком периоду, који нас раздваја од избора наша је прва дужност: упознати сваку жену Београда са значајем избора за Уставотворну скупштину Србије, са значајем Устава, који треба да донесе Уставотворна скупштина коју сада бирамо, тако да када дође дан гласања, све антифашисткиње Београда снажно и јединствено иступе и своје гласове дају за оне, са којима су се заједно бориле за своју равноправност.

Дајући своје гласове за Народни фронт ми ћемо гласати за своју слободу, за независност наше земље, за праведан мир, за бржу обнову и изградњу наше отаџбине, за нашу равноправност, за права која данас уживамо у својој новој домовини.

Своје право гласа употребићемо и овога пута против мрачних остатака прошлости, за добро и напредак наше Народне Републике Србије, за добро и напредак наше Федеративне Народне Републике Југославије.

Мелеса ПРОДАНОВИЋ
секретар Градског одбора АФЖ

Двогодишњица битке за Београд

Данас се навршава славна годишњица београдске битке, која по замисли и вештини извођења претставља озбиљан допринос ратној науци. Београдска операција, завршена опкољавањем и уништењем великог непријатељског гарнизона, била је остварена муњевитом брзином, смело и прецизно. Последица је била та да је овако велики европски град као што је Београд, који су Немци били претворили у тврђаву и који су очајно бранили, ослобођен од немачких окупатора у минимално кратком року.

Београдска операција посведочила је још једном пред целим светом надмоћност Совјетског Савеза над Хитлеровом Немачком, надмоћност Стаљинове вештине вођења трупа, стратегије и тактике Црвене армије. Ослобођење Београда од великог је међународног значаја. Извршујући своју ослободилачку мисију, Црвена армија донела је слободу и независност југословенском народу, који нам је близак по крви и духу, који се није покорио Хитлеровој тиранији и борио се с највећом храброшћу против немачко-фашистичких угњетача и њихове агентуре.

У београдској операцији Народноослободилачка армија Југославије дејствовала је први пут заједно са најнапреднијом армијом света, опремљеном најбољом техником и напредном ратном науком — Стаљиновом науком да се побеђује.

Од самог почетка, борбе за Београд добиле су обележје изванредне огорчености. У плановима немачке команде тај град заузимао је истакнуто место. Стратегиски значај Београда одређен је тиме што се он налази у средишту Балканског Полуострва, тамо где се река Сава улива у Дунав. Железничке пруге, копнени и водени путеви везују Београд са целом Европом, Балканом и Блиским Истоком. Немци су називали Београд кључем Балкана. Поседовање Београда олакшавало је противнику маневрисање резервама и омогућавало слободан излаз, преко најпогоднијих и најудобнијих путева, фашистичким дивизијама које су отступале из Грчке, Албаније и из саме Југославије.

Трупе маршала Совјетског Савеза Толбухина избиле су муњевито брзим скоком у долину реке Мораве, на аутостраду Ниш—Београд. Затим су главне ударце задавале покретне трупе. Појава тенковских и механизованих јединица у том подручју претстављала је за противника потпуно изненађење. Тај унапред смишљени моменат умешно је искористила совјетска команда.

Велики број артилеријских, нарочито хаубичких оруђа у саставу тенковских трупа, сакупљен у једну „песницу", заједчавао је велику пробојну моћ и омогућио је да се успешно воде самосталне битке са бројно надмоћним непријатељским снагама у дубини немачке одбране.

Ванредно брзе акције механизованих трупа имале су да обезбеде следеће: да се Немци притисну уз Дунав и да им се отсеку прелази преко реке Саве. На тај начин маршал Толбухин ставио је гардистима — Стаљинградцима задатак да пресеку целу североисточну окупациону армију на два дела.

Совјетским трупама претстојало је да под тешким условима конфигурације тла престигну немачке трупе у отступању и да много пре њих избију код Београда.

Спроводећи комбиновано гоњење противника, наше трупе избиле су на чело немачких колона, што је приморало велики број окупационих трупа на принудну пасивност, а то су биле трупе које су остале у позадини наше групе и које су касније биле део по део уништене.

Велика, огорчена битка тучена је у рејону Тополе, важног чвора, који је штитио последњи широки пут што се с југа вијуга на север ка Београду и ка мађарској граници. Тамо су Немци били створили јаку одбрану. Топола је значајна и по томе што су се на њеним прилазима наше трупе први пут среле са трупама Народноослободилачке војске под командом генерала Пека Дапчевића. После тога моћни ватрени ударац Црвене армије спојио се са ударном снагом пешадије маршала Тита.

Борци генерала Пека Дапчевића брзо су се снашли у методама акција совјетских покретних трупа. У изузетно кратком року Југословени су извршили престројавање својих колона, чиме је смањено време за развијање трупа. Сем тога, официри маршала Тита пренели су у своје трупе совјетски систем највећег обезбеђења борбених ланаца ватреним средствима, без чега се не може замислити силовито брз напад.

Друга колона, која се кретала дуж Смедеревског друма, имала је за циљ да избије на североисточну периферију Београда да би олакшала наступање тенкистима који су дејствовали у правцу главног ударца. Југословенски партизани били су смели водичи наших јединица у рејону Смедеревског друма. Совјетске трупе кретале су се пољским путевима и стазама, по раскаљаном терену. Заједно с партизанима послуга оруђа извлачила је на рукама топове и моторна возила. Тим путем пробијале су се стотине борних и помоћних кола. Уз припомоћ југословенских партизана ми смо нашли сва минска поља, а нарочите партизанске групе створене у току битке као помоћ совјетским пионирима успостављале су мостове и стварале пролазе за наше тенкове.

Борба у самом граду захтевала је велики напор од совјетских трупа и југословенских војника и официра. Непријатељски гарнизон у Београду састојао се од окорелих злочинаца и есесоваца. Немачка одбрана ослањала се на три главне тачке, које су се налазиле у тесној међусобној ватреној вези. То је био рејон краљевог двора, који је штитио мост преко реке Саве, а тим мостом непријатељ је допремао храну и појачања београдском гарнизону; затим — рејон опсерваторије, који је штитио источни и југоисточни део града; трећа тачка ослонца била је стара београдска тврђава, која је осигуравала мостобран на Дунаву и прилазе граду са северне стране.

Проценивши околности, совјетска команда одлучила је да упути главне напоре механизованих трупа и југословенске пешадије ка заузећу троугла: двор — опсерваторија — тврђава, што је имало неминовно да утиче на коначни пораз целог гарнизона.

У потпуном складу са планом, војници другова Сергијенка и Никитина, заједно са југословенском пешадијом, ступили су ујутро 15 октобра 1944 године у борбе у правцу двора и опсерваторије. Тежећи да по сваку цену одржи те тачке ослона у систему градске одбране, противник је био усредсредио на њих сву своју пажњу и пружао огорчен отпор. Тим моментом, предвиђеним у плану јуриша на Београд, вешто су се користили тенкисти друга Жукова, који су задавали главни ударац.

Тенкови са посадом састављеном од војника са аутоматским оружјем и од југословенских бораца пробијали су се највећом брзином ка центру града, бришући на своме путу све препреке и упоришта. Већ у 14 часова на дан 15 октобра тенкисти друга Жукова избили су на северну ивицу Београда и заузели пристаниште и железничку станицу „Дунав". На тај начин град је био пресечен на два дела, изолована један од другога.

На београдским улицама разбуктале су се огорчене борбе. Борба је вођена за сваку улицу и уличицу, за сваку кућу и спрат. Стављајући на коцку своје животе, становници Београда скакали су на наше тенкове, показивали места где су се крили Немци, свесрдно су односили наше рањенике и указивали им помоћ.

Последица вешто замишљене и умешно остварене операције била је та да су се немачке трупе у Београду нашле опкољене, разбијене на групе и потпуно лишене јединствене команде. У борбеном братству са југословенским војницима совјетски војници корак по корак чистили су град од мрског непријатеља.

Располажући великом покретношћу, маневарском способношћу, испољавајући смелост и предуземљивост, јуришне групе уништавале су огњишта непријатељског отпора и немилосрдно су истребљивале живу снагу и техничка средства непријатеља. У току петодневних огорчених борби Београд је ослобођен о немачко-фашистичких окупатора.

У Београду је 23 октобра 1944 год. извршена сахрана хероја палих у борбама за слободу и независност братске Југославије.

Улице, којима се кретала тужна поворка, становници града застрли су ћилимовима. На Позоришном тргу уздиже се мраморни споменик са именима хероја, која су урезана златним словима. Са именима хероја који су дали свој живот за слободу, за демократију.

Проћи ће векови, али слава хероја велике београдске битке никад неће потамнети. Она ће увек распаљивати љубав према Отаџбини и слободи у срцима потомака.

Е. НОВОСЕЛСКИ
гардиски мајор

БРАНКО ШОТРА: **Прозор**

ПИВО КАРАМАТИЈЕВИЋ: **Партизан**

Записи о људској правди

(Красноармејцу на гроб)

Пре много година писац ових редова штампао је, чини се, у Летопису, рад под насловом Руска књижевност и студенти. Напис је у први мах побудио интерес, утолико: шта ли се то каже о односу руске књижевности баш према студентима? После је текст изазвао и протесте: сматрало се да је руској књижевности, нада друге велике књижевности, приписана, иако у специфичном правцу према школованој младежи, приписана знатна моћ и надмоћ. Писац рада, међутим, знао је што је знао. Прво: сам је од руске књиге претрпео потрес незабораван до данас, и до смрти; шок, већ у детињству, па затим у младости, од руске књиге. Даље, као приличан познавалац светских књижевности, као приличан путник и вечити ученик — стекао је искуство, постепено набијано, опробано кроз многе дискусије и посматрања пронесено. А сама ствар у чему је? У тврђењу: да на младе људе у развоју, у првом реду нас студенте који већ са извесним готовим моћима траже, питају, сумњају и бирају, траже врата или траже кључ, да ниједна књижевност не оставља на том младом студенту такав утисак какав руска, ни једна прича или роман не потресе, не преврне студента негде у темељу као ралица земљу, ниједна књижевност толико колико руска. Ако икоја, руска књижевност му покаже врата за која има да тражи кључ целога века; или му да кључ с тим да нађе врата која кључу одговарају, иначе ће се вртети уокруг без уласка и без изласка.

До поноћи бисмо дискутовали, имали право, губили право, признавали, бранили неког Ивана до малаксавања теориски доказивали, просипали цитате који су жегли по крви, кретали буре усхићења, исисавали веру, звонили кроз собу и душе час на узбуну, час на победу. Шта је сложно утврђивано? Прво: истина, као ни у једној књижевности; смела истина, дивна истина, ужасна истина, и све три човечне истине. Друго: слобода. Реци, човек си, цар си ума и воље, реци све што те узнемирује у мисли, боли у души, шта ти је чежња, шта ти је сан. Најзад: људска правда, чежња за људском правдом, процес којим се отима људска правда, борба за њу, цео проблем људске правде. Има ли је, нема ли је? Је ли светска исто што и људска правда? Нема књижевности која на то одговара са толико силе и на толико начина, као руска. Нема детаља у руској причи, нити карактера у роману, нити основне мисли, где се не би нашао макар конац те сталне преокупације руске мисли и морала. Сликарство и скулптура знатно су слабији према страшно јакој руској књижевности, јер су слике и скулптуре моменти проблема, а књиженост, и драмски приказ књижевности проблематика сама. Буне за људску парвду иду у Русију давно и давно, са науком, са друштвеним борбама, са књижевношћу, са политиком. Такозвани „политички" кривци ишли су у Сибир због људске правде. Низ политичких криваца био је књижевник; сви значајнији књижевници били су политички криви или сумњиви.

Лав Толстој волео је правду кроз светски морални закон, правду релегиозног смисла, „отмичење", одмазду, неумитност, обрачун где се за јединицу плаћа стотином, где се утире и исправљује кроз тешке казне и катастрофе.

Тај закон доиста и стоји, и ради. Себична страст, обест, човекомржња воде у сигурну и апсолутну пропаст. Али људска правда је друга. Шта је, и у чему је? До данашњег дана није скроз проучена, није скроз доживљена, у најбољој сушитини и облику остварена, иако се сваки час потресно и дирљиво помоли. Још није постала човеку начело, обичај, сврха. Од свих књижевности, руска се најистрајније носила с тим проблемом; носи се и данас совјетска књижевност, носи се као и са својим и са светским задатком. У овом лепом и богатом свету, који као да је саздан ради уметности, радости и лепоте, страшило је смрт. То страшило ублажује само сублимирани живот међу људма, односи који људе узајамно дижу, те је слатко у тим односима и живети и умрети. Сублимни карактер живота крије се у људској правди, људска правда кад би настала, кад би је човек научио без муке волети и вршити, човек би се високо оплеменио, смрт би била само последње одрицање за неку узајамну људску радост. Достојевски је то обрађивао у дијалектици; Тургењев у поетским илустрацијама; Гоголь и Гончаров кроз горак и сладак смех; Чехов кроз елегантну иронију; Горки кроз сав живот и кроз сваки разговор. И данашња совјетска књижевност даље ради на томе; мора се то наћи и потпуно увести у живот, и уткати у ткиво мозга и улити у крв. Мора се постићи правичност која ће најзад смирити човека, изменити смислове проблема, који ће наравно у животу остати, и треба да остану. „Смири се, безумни човече!" Крик је Достојевског, крик за људском правдом у срцу човекову, за равнотежама између људских живата. Један се одриче, јер је високо полетан у уму и у правди; други има право на то одрицање, или му је оно неопходно за опстанак и за ваљаност. То се стално и дешава, али још увек механички и „судбински"; још човек није примио у свест и љубав ту лепоту и уметност живота. Отмичење и казна нису циљеви. Циљ је разумевање човека кроз људску правду, помоћ човеку, херојство помоћи и уравнотежавања. Никад човек није тако срећан, миран, и чист, као када помаже, поклања, уравнотежава, успоставља нечији малаксали живот. Онда је човек као божанство јак, као уметност очишћен, онда врши људску правду.

Где је то? Још је далеко. Велика руска књижевност давала је кључ по кључ за то. Совјетска књижевност, кроз Горког, кроз Шолохова, (који тих и моћан као његов Дон), кроз друге дају и даваће у сразмери свог раста и прогреса. Прост човек оданде носи исто у души, и у разговору. Сирови су Шолоховљеви људи, али их бол од неправичности у односима гони у самоубиства.

Долазили су нам красноармејци, који су у близини становали за време ослобађања и ослобођења Београда. Као обично, сви одједаред живо говоре, један другог претичу. Као млади кучићи, који једни друге обарају и прескачу, и не знају да су и они оборени и прескочени. Један кавказац, леп као уписан, пламеноок и танконос, да му и стар човек позавиди, отео је реч. — Шта, умрети није страшно, ако ће неком од тог бити боље. Нас је осморо деце, сви људи, војници, занатлије, и наш отац је умро као светац и жао му је било што умирање не траје дуже. Живео је за нас, и умирао за нас... Ето, неки красноармејци су умрли, и ви сте се ослободили, обрадовали, у сузама радости гушили, и грлили се с нама. Да ли би се иначе нашли и грлили! Сад ћемо скоро даље, да опет неки умру, а неки се ослободе и радују. — Ћути, Петре, ти нећеш умрети, тако си леп да ће се смрт у тебе загледати, као и Шура. — А ти тако много лажеш, да те ни смрт неће хтети. — А ти.., Хе, чекај, стани! Ако ви не останете живи, ко ће ослободити још толики свет који чека Црвену армију. — Да, човек живи за човека, и то је свет. То отвара срца, куће, земље. Хеј, колико земаља ћемо ми сад још ослободити, колико мученика заробљеника извести из пакла, колико ћемо пријатеља стећи! — Да — преузима Кавказац — ми смо вам дошли као красноармејци из далеких крајева, па смо отели Београд од Немаца, па смо били ваши гости, па смо сад као и домаћини овде... Домаћини, наши гробови у Београду, и у другим варошима и селима. То је лепа људска правда, и доћи ће време... Ено Шура, Петре, дошло време да трчиш у кућу. — Како су јаки, живи, имају нагон живота и смрти. Свеједно шта разговарају, смеше се, намигују, смеју се грохотом, задиркују своје другове и нас. Кад оду, празно је.

Увече, редовито, негде издалека чула се труба красноармејског трубача. Та труба, тај звук, не може се заборавити: кроз срж је ишло, живот надимало, човек је скакао на ноге и хтео некуда и некоме да трчи, да се јави, да прионе. Тра-ра-раааааа! Ти-ти-ти-ти, Тра-а-раааааа! Ни узбуна, ни молитва, ни љуљајка за утврђене и сањиве. Него порука, далеко, на све стране, тајанствено драга и разумљива. Ми смо ту. Људи, ми смо ратници, али код куће је наша књига мира и правде. Људи, живите једни за друге, држите људску правду. Кад буде људске правде свугде, живећемо као деца, и умирати као свеци. Тра-ра-раааааа! Ти-ти-ти-ти, тра-раааааа!

Исидора СЕКУЛИЋ

Сусрет маршала Тита са совјетским генералима

„Ово је земља полета“

Разговор са великим уметником Балковићем

Када разговарате са човеком који долази из друге земље и видите у њему безграничну радост, што је код нас и што може упознати ту чудну, непознату, партизанску Југославију, онда осетите јаче него икада, да је се наша земља изменила и да су наши народи добили више угледа него ли икада досад. Али, када разговарате са човеком, који је рођен у нашој земљи, али који је отишао од ње још давно, сазнате још више и дубље да се у нашој земљи развија сасвим нов и полетан живот.

Упитате нашег великог пријатеља Златка Балоковића шта је видео код нас и чујете усклик:

„Нови свет, јесте, сасвим нови свет. И људи, и њихов рад, и сваку реч — коју чујем све је полетно. Ово је земља полета. Гдегод сам прошао види се радост и једна невероватна енергија. Сваки покрет човека на раду који сам видео, покрет је у коме се улаже стваралаштво и знање, мени дотле непознато, код људи.

Балоковић се осмехује и тражи речи да оформи своја опажања. Он прича: „Ја сам запањен, да је за тако кратко време, после победе над непријатељем, Југославија једина држава у Европи, где се плански врши снабдевање, где се недостаци брзо поправљају и где је вођство народа успело да искористи најдивније квалитете код свих народа у земљи, како би се обнова што брже остварила“

Запитали смо га о утисцима из фабрике где је свирао свој концерт.

— То је невероватан осећај. Јер ја видим, људе који не раде механички, који нису обични точкићи у производњи, већ људи који знају квалитет свога рада. Данашњи човек је схватио да је, ето, баш, он позван да убрза процес обнове и оздрављења затеченог стања после окупације. Отуда, то сам ја видео, човек је схватио рад са заносом какав је по свим фабрикама ове срећне земље.

Златко Балоковић је био у Југославији 1938 године а данас је изненађен колико се изменио живот и како је човек код нас добио нови лик, обогаћен борбеним искуствима, у току одбране своје земље и изградње.

— Знате, прича Балоковић — био сам са својом јахтом на свих седам мора, видео сам жуте, црне људе, посматрао сам живот у свим облицима, али први пут видим како се је народ код нас ослободио страха од сутрашњице живота. А то је велики историски прелом код наших народа, то је историска победа човека.

Балоковић долази из Америке, из земље многоструких схватања, гигантске технике, из земље — где борба за живот још увек има доминантни карактер у животу читаве Америке, изражен кроз конкуренцију, штрајкове, беспосличење и авантуре, и зато, када Златко Балоковић износи своја опажања о нама са перспективом која долази отуда, преко Океана, његове речи имају на рочиту драж и истину.

— Са изложбе сликарства и вајарства XIX и XX века народа Југославије ја сам понео, прича Балоковић, велики утисак, да се у будућности, у овој земљи неће никада више дешавати да таленти, који претстављају највеће благо народа, пропадају већ да ће се развијати на корист свих народа у Републици. Народи Југославије имају велике уметничке таленте.

— Јесте ли срећни што се налазите код нас? — питамо Балоковића.

— Не могу све да изразим речима, оно што избија из мене, као екстаза од усхићења, која су поникла са мојим доласком у ову срећну земљу. Ја још нисам видео много по овој земљи. Али ја ћу се трудити да што више видим, како бих могао много истине да однесем америчком народу и нашим Југословенима, који живе тамо. Треба истину пружити о Југославији тамо преко Океана.

Кад пођете од тако великог пријатеља, као што је Златко Балоковић, носите са собом и сазнање да из наше земље сваки посетилац мора понети ути сак да су је живот и наш човек дубоко изменили и да је наша земља, како каже Балоковић, земља велике истине.

Симболи мртвих ликова

Нисмо просто веровали својим очима: један сигуран знак говорио је да је окупацији крај.

Она гнусна, пузава и лепљива маса изрода разних нација, која је служила Немцима под разним изговорима, прва се огласила. Глата и обесна пета колона која је разједала ову земљу за све време рата, сад је одиграла своју последњу улогу: била је најжешћи преносилац панике међу Немцима и њиховим пријатељима. И после полицискога часа, кад ниједан Србин није могао изићи на улицу, поворке фашистичких бегунаца кућале би ка станици. По сву ноћ чуо би се по улицама њихов жагор. Крај нагомиланих куфера и завежљаја они су чекали возове који ће их одвести у мрак, у неизвесност, у пропаст.

А по Београду се поче ширити глас, извирати из подземља, продирати кроз зидове, прво шапатом, између четири ока, а после све гласније, насред улице: Руси на Ђердапу, у Зајечару, у Банату... Наши иду од Рудника и Ваљева... Наша и руска војска састале се и чисте земљу од непријатеља.

Тако је то одвајкада. Тако су се некада први наши устаници на Дунаву састајали с руским трупама, на Штубику, Малајници, Иванковцу заједнички се борили против Турака.

Тако је то увек било. Сви који су упадали као освајачи и насилници, надмени, премоћни у оружју и војној снази, да нас пале, руше, убијају, пљачкају, морали су побећи једнога дана, баш као и Немци, покуњени и у трагама, уколико нису оставили кости у нашим планинама. Тако је Ксеркс са својим силним Персијанцима бежао из гудура балканских. Тако су бесне турске спахије отишле у пркљама. А ко је год долазио к нама као брат, пријатељ, ми смо га примали раширених руку и најширега срца, дајући му целу душу своју, готови да жртвујемо и крв испод грла.

Обруч око Београда био је све ужи. Омладина, сељаци, грађани, чак и најмирнији људи остављали су свој алат, своје миле и драге, свој дом, да се придруже борцима, да с њима заједно гоне непријатеља из домовине.

Борбе по околини пренеше се и у Београд. Заман су Немци и њихови измећари за све време окупације градили бункере, дизали утврђења, узиђивали топове, довлачили оружје, минирали, све се то сад показало ништавно и слабо. За пет-шест дана све паде пред нашим и руским јунацима, пред њиховим оружјем, али још више пред њиховим срцима.

После шест дана у Београду наста тишина, чудна за све који су дотле слушали страшну грмљавину кањуша. Кроз ту тишину, у даљини, кроз Срем, чуло се како све даље одмиче хука битке.

Били су то први, слатки часови слободе, највећи тренуци које смо дотад доживели. Изишли смо на улице. Миољско сунце, благо сунце октобра, миловало нас је, нас, измучено робље, а сада радосне синове слободе.

У једној од широких београдских улица лежали су разваљени, уништени тенкови. Од њих је још ударао мирис изгорела гвожђа и људскога меса. Испод њих вирили су комади немачких униформи и делови људских тела.

Зауставили смо се крај једнога тенка. Био је ударио у липу на тротоару, преломио је и она је сад стојала нагнута над њим, као да завирује у његов отвор и тражи свога убицу.

Мало даље, готово један до другога, лежала су два леша, два погинула војника. Пре два сата борили су се на живот и смрт, а сад су лежали мирно један крај другога. Један је био у руској сурој походној униформи, други у зеленкастој, немачкој.

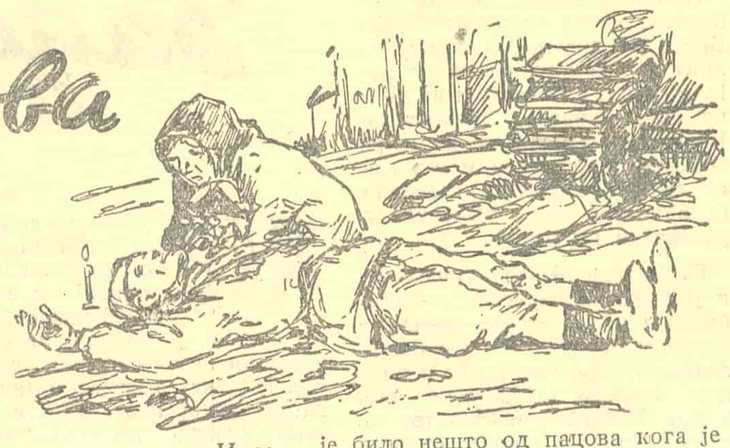

Рус је био смеђ, средњег раста, с коврџицом, с лицем веселога сељачкога момка који преко недеље вредно ради у колхозу, а у недељу свира у хармонику и игра у колу. Имао је отворене очи које су мирно, с осмејком, гледале преко пролазника, негде далеко, можда у његово украјинско или белоруско сеоце. Изгледало је као да спава. Ничега стакластог није било у том његовом уствари већ угашеном погледу; ничега скочањеног у његовим удовима и телу. Био је то косач који се одмара насред ливаде. Једна рука била му забачена ка глави; чинило се као да ће се сад промешкољити и устати.

Онај други, Немац, био је стиснуо једно око, а друго широко, ужаснуто отворио. Из њега је избијала она грубост и силина опасне звери, она претња која и у мртвој избија из ње. Тако изгледа премлаћени курјак; такав се чини хајдук, кога су убили у потери, па га донели пред начелство да га види свет, да га власт покаже жртвама његовим које је до јуче плашио и мучио. Отворена уста са здравим, јаким зубима још више су повећавала ужасни израз његовог лица, израз звери прецркле у кљусама. Готово ништа човечанско није било у његовом лику и телу.

Ни на једном ни на другом није се видела рана. Кажу да смрт даје достојанство, мирноћу и неку лепоту и најсуровијем лицу. Лице рускога војника било је ведро и мирно, као у сељака који је цео дан радио у пољу и сад спава чврстим и блаженим сном као мало дете. Ништа од те мирноће и ведрине није било у лику немачкога војника. Згрчених ногу, искривљених усана, искрљештена ока, у њему је било нешто од пацова кога је убила струја.

Пре два сата они су били још живи. Рус се борио за ослобођење једне братске земље од фашизма, за слободу света. Немац се тукао да би после, у миру, „немачком миру“ могао да плени, дави, гуши, пали, понижава.

Чудним стицајем околности ова два погинула војника била су два симбола. Рус се смешио: Гинем за правду, за слободу, за лепоту света. Немачки се грозно кезио као да вели: Борио сам се да би мој син био спахија на Морави и имао пет стотина робова.

Једна жена клече, обриса лице рускога војника и запали му над главом свећицу. Неке девојчице донесоше цвећа. Док сам занет гледао све те милоште незнаноме од незнаних, Немца некуд однесоше.

Група грађана поче да копа гроб у малом травњаку, крај тротоара. Да почива ту, усред Београда, за чије се ослобођење борио, Рус чије име нико није знао, а ипак, сад овако мртав, као да им је свима био брат.

Божидар КОВАЧЕВИЋ

Популарна издања Коларчевог народног универзитета

Један од важних сектора рада Коларчевог народног универзитета на просвећивању широких народних слојева је и издавање низа јевтиних књига у којима се на лак и приступачан начин износе проблеми из историје, уметности итд. Од маја месеца досада изашло је 6 књига: 1—2 Арсо Јовановић: Преглед народноослободилачке борбе; 3 др Фран Цвитер: Словеначка Корушка; 5 инж Богић Кнежевић: Дњепрострој; 6 Вељко Влаховић: Народно просвећивање у СССР.

Управа Коларчевог народног универзитета одлучила је да интензивира издавање тих књига, тако да су у току ових дана изишле из штампе следеће књиге: 7—8 проф. Б. А. Воронцов - Вељаминов: Како су постала небеска тела; 9—11 проф. Александар Алексопуло: Како су постале биљке и животиње; 12 др Ванда Кохански: Џиновске животиње из прошлости и 13—14 др Петар Јовановић: Монголска народна република.

Књиге Популарно - научна библиотека »Народни универзитет« треба да продру у најшире слојеве не само грађана Београда већ и у друге вароши и села Народне Републике Србије. Оне на приступачан начин уводе читаоца у круг знања који му је до недавно био затворен. Како су оне у првом реду намењене селу, требало би агитовати да грађани купују и поклањају те књиге сеоским библиотекама, јер оне не изискују велике трошкове, а корисно ће послужити сваком селу. Грађани, фронтовске организације, предузећа и установе могу такође и да претплате поједина села на читаву серију књига и онда ће књижара слати директно у село сваку књигу, чим изиђе из штампе.

Само за месец дана кроз рејонске поликлинике прође преко 30.000 болесника

★

Кроз 8 дечјих диспанзера прошло је за 8 месеци 1946 године 9.143 детета, а извршено је 45.855 прегледа

Код Вуковог споменика, одмах по ослобођењу, први велики митинг окупио је одушевљене Београђане

Осам дана

(Цртице из дана ослобођења Београда)

Црвеноармејски борци, пали у борби за Београд, заједно са нашим борцима, још једном снажном споном везали су наша два братска народа. После ослобођења, генераллајтнант Пеко Дапчевић, генерал-лајтнант Жданов и пуковник Мијалко Тодоровић, у име оба народа, бацили су земљу ослобођеног Београда на ковчеге палих бораца

(Снимак Владете Симића)

Тога дана ишли смо још предвече на Мали Калемегдан, под маском безазлених шетача. Тамо, преко Дунава, у Панчевачком Риту, горела су села. Ко их је запалио? Немци или Руси? Нисмо знали, Гледали смо напрегнуто далеко црвене буктиње, сигнале слободе која се приближавала. Више наших глава, из Горњег града, заглашно су у једнаким размацима грували немачки топови и прелетале нас с фијуком гранате.

Било нас је, можда, двадесетак у том тренутку на тераси више Зоолошког врта. Нисмо се међусобно познавали, али смо сви прилазили једни другима, разговарали, узбуђено, пригушено...

Нагло се спуштао октобарски сутон. У све тамнијој даљини све су јаче блештале ватре, а грмљавина топова постајала је у мраку паклена, неподносива. Оклевајући, полако, почели смо да се разилазимо. Чинило нам се неприродно и срамотно на неки начин да сад одемо кући, да вечерамо па да спавамо, мирно, по навици — као да се на домаку нашег града не налазе наши партизани и Руси, носиоци слободе, дуго и жељно очекивани; као да они сваког тренутка не гину — ту, у Риту, под Авалом, по друмовима, потоцима и стазама наших некадашњих недељних излетишта, као да се ове ноћи људи од крви и меса, људи који воле живот као и ми, не боре на живот и смрт — да би смо се ми коначно ослободили грозне четворогодишње море...

*

Сутрадан освануше објаве по зидовима: Опсадно стање. Под претњом смртне казне забрањено је цивилном грађанству кретање по улицама. Ми смо ликовали: Ево, крај се приближава.

Увек ћу се сећати тога првога дана опсадног стања. Нас неколико нисмо хтели да сиђемо у подруме. Чинило нам се глупо и недостојно склањати главе у подрум, а и плашили смо се, наивно, да ослободиоци не промакну у јуришу нашом улицом — а ми да их не видимо одмах, од првога тренутка. Зато смо се попели на галерију једне радње у палати Академије наука и кроз огромне прозоре зверали на улицу.

Докле се оком могло досегнути — живе душе није било: ни Немца, ни наших. Ни псето да промакне. Тек, с времена на време, ка Теразијама, прошиша моторцикл, начичкан са три немачка шлема и митраљезом на приколици.

Часови су пролазили споро, ништа се није догађало. Око подне, све нас узбуди појава једног нашег стражара — саобраћајца. Појавио се изненада, однекуд из Карапићеве и, држећи се зида, брзо, осврћући се на све стране, пошао у правцу Чика Љубине. „Хеј, пријатељу, куд си пошао? Види ли се штогод? Где су наши?“ — махали смо му узрујано, и питали више покретима но гласом, јер нисмо смели да вичемо. Он нам показа руком у правцу Књежевог Споменика и одговори: „Ено их, ено“ — па потрча даље и нестаде нам с видика.

Сви се прибисмо уз прозор у очекивању да ће сад — да искрсну наши борци. Сећам се чак да је један од нас дограбио цвеће из неке вазе и да ми је било криво што га не претекох.

Прође пола часа, па сад, па два — ништа се не деси. Негде у даљини тутњало је. Нагађали смо где би то могло бити и да ли су то тенкови или што друго. Са раним сумраком нека туга поче да нам се увлачи у душу.

*

Те ноћи приближила се борба нашем крају. Лежећи будни, слушали смо све јачу тутњаву, грмљавину, звиждање, штектање, прасак и ломњаву — звукове нове и страшне за нас који смо савремени рат доживели кроз биоскоп и сликовите ратне извештаје. Мислили смо: „Ево, решава се наша судбина. Ујутру — загрлићемо наше.“

Ујутро, на нашој капији, затекли смо блесаво — надутог „принцеугеновца“ с машинком и шлемом. На свим раскршћима улице, као циновски скакавци стајали су митраљези. Нисмо више могли на улице „Цурик“, крикнуо је на нас Шваба, кад смо покушали да кročимо из капије. „Ин ден келер“, Неки су тек тада схватили да су нас Немци сатерали у подруме не ради наше, него своје сигурности.

*

Дани су пролазили, страшни и дивни. Осећали смо пакао око нас а знали смо: ако останемо живи, слободу ћемо дочекати извесно, сутра, прекосутра, за који дан. Рушиле су се с треском миниране палате у нашој близини — под нама се љуљала земља; небо је ноћу било зажарено — Немци су палили блокове кућа. За нас невидљиви топови рикали су и лајали као претпотопна чудовишта. И што је жешћа била тутњава и што су више у небо сукљали пламенови, то смо ми јасније осећали блискост победе наших, а пораза непријатеља.

„Видећете — ноћас ће се Немци повући“ — говорио је доктор сваке вечери и, с руком под образом, слатко би заспао, као да је звиждање граната — дечја успаванка.

*

Не знам више ког је то дана било, петог или шестог, у кући нам нестаде воде за пиће. Изишла сам на капију и кад ми је Немац пришао рекла сам: „Васер!“ Али он одмахну руком и показа ми прстом да се вратим у кућу. У то приметих две жене како с кофама претрчавају Кнез Михајлову. Кад сам му их показала, војник равнодушно слеже раменима и промрмља нешто што би требало, отприлике, да значи: „Па иди кад си запела!“

Стигла сам оне жене у Чика Љубиној. „Куда?“ упитала сам их трчећи једнако. „До Црвеног крста тамо има пумпа“ — одговорише ни оне, не застајући. Скренуле смо у Кнегиње Љубице улицу. Бацих брзо поглед према Управи града. Нигде живе душе. Чинило ми се да сањам. Па где су ти тенкови, топови, бацачи? Где се води борба? Под ногама ми пршти стакло и котрљају се празне чауре. Усредсређујем сву пажњу на то да не паднем. На углу Васине, надута коњска лешина. А кроз ваздух, у свим правцима, чудно неко шиштање и фрктање.

„Сагни се, виче неко иза мене, и трчи! Брзо!“

Претрчасмо Васину. Испод Класне лутрије, пред приземном кућом, препречи нам пут постарија, крупна жена, у цицаној хаљини:

— Куда, ако бога знате? Не можете преко Симине. Јуче се још могло. Погледајте!

Стале смо, дахћући од умора. Очигледно, угао Симине био је оно што се зове „брисан простор“. Крај плочника, на углу, лежало је нешто налик на људску прилику.

— Онај је погинуо, — рече нам жена, — видите! А двојица рањених су нам ту, у кући, — рече тише, гледајући нас с неким топлим поносом у очи.

— Како? Наши рањеници? — узбудисмо се ми. — Па где су наши?

Жена ме једном руком загрли, а другом показа на ниже:

— Ено, гледај, у оној капији десно, то су наши.

Припијена уза зид — гледала сам их. Сва сам се у очи претворила Њих тројица стајали су тамо, пред једном капијом, на стотину корака од мене. Сва тројица млади, у жућкастим униформама. Стоје тамо, разговарају и смеју се. Један од њих барата нешто око машинке, као да јој разгледа добош.

Све сам могла да замислим али никако ово: да кад први пут угледам партизане — нећу моћи да им пријем, да им стиснем руку, да их загрлим.

Ја ћу да претрчим, — кажем жени до мене.

— Погинућеш, — вели ми она. — А ако не погинеш, натраг не можеш. Ја, бога ми, не смем. Чекају ме деца у подруму.

И ја се сетих: никоме у кући нисам рекла куд сам пошла. Морам натраг.

У знак поздрава махнула сам руком оној тројици. Сва тројица одговорила су ми машући...

Онда потрчасмо узбрдо. Трчала сам као да имам крила. Нисам више као пре, трчећи низбрдо, болно губила дах. Носила ме кликтава радост: „Видела сам их“.

И кад сам, прелазећи Васину, удесно опазила велики пожар и сетила се да то гори Универзитет, ни тада нисам више у срцу осетила убод, и онај пламен као да је у мени румено осветлио сазнање: „Видела сам их“.

*

Најзад, у ноћи између четвртка и петка, пробуди нас чудна тишина.

— Повлаче се, — изјави доктор убеђено. — Видећете, ноћас се сигурно повлаче.

— Ех, докторе, причајте нам нешто ново! насмејао му се неко у помрчини.

Али пошто је тишина заиста била необична, газдарица куће се узнемири.

— Ако се повлаче, — рече, — онда је тек опасно. Могу да упадну и све да нас побију. И кућу да запале... Бога ти, Јоване, — обрати се настојнику, — отидни полако до капије, па је закључај. Али прво види да се није ко увукао.

— Ја, бога ми не мрдам одавде до јутра, — одврати Јован.

Газдарица нешто прогунђа и — ућута.

Заспасмо поново. У свитање, све нас пробуди радостан и циктав девојачки глас:

— Нема их. Нигде их нема. Клиснули. Леба ми! Изиђите да видите.

На улазу у подрум стајала је, сва узбуђена, млада Аница, девојка госпође инжењерке.

Оденувши се дрхтавим рукама, на брзину, истрчали смо и ми. Саплићући се о гомиле стакла, о барикаде од цигаља, трчали смо ка Кнез Михајловој и чинило нам се, као у сну, да су нам се ноге одузеле, да никад нећемо стићи. Стигли смо на раскршће тачно кад је из Чика Љубине у главну улицу избила прва колона наших, у партизанском строју — један по један. Гледали смо — не верујући просто својим очима: трчали су према Калемегдану, млади већином, разнолико одевени, трапави, мили, једноставни... Наши!

Полетех ка једној девојци, плавој, буцмастој. Загрлила сам је неспретно и пољубила у образ. „Здраво! Добро нам дошли!“

Она ми узврати пољубац.

— Здраво, другарице! А што плачеш?

И отргнувши ми се из руку — потрчала је з стројем.

Фрида ФИЛИПОВИЋ

Дефиле јединица Црвене армије у ослобођеном Београду

Одломци бајке

Посљедњих дана све је пошло као у сну и наше највеће наде и тајне жеље стале су да се остварују пуно, богато и у свој својој радосној љепоти као у каквој бајци.

Склоњен у престарелој босанској дрвењари подно тамне јелове шуме радио је свакодневно објављивао напредовање Црвене армије и приближавање наше војске Београду. Око апарата су се купиле старе бркоње, козари и дрвосјече, жене поједене ратним невољама и босонога дјеца прерано уозбиљена и с тужним отсјајем у очима.

— Наши иду на Београд! Боже мој, ко би то рекао.

Тако гунђа старина овђе, у овоме забитом планинском засеоку, три-четири стотине километара далеко од Београда. Види се: осјећа и он да је Београд глава земље и да под њим непријатељ губи одлучујућу битку, па чисто у невјерици клима главом у очекивању тога великог празника.

Кроз дан-два, опет, узбудљиви ноћни одломак бајке.

На тијесној пољани међу босанским брдима, на нашем привременом аеродрому, спрема се за узлет велики совјетски транспортни авион. Из мрака прилази старија жена умотана у кожух, стаје уз врата авиона и дрхтећи од студени и влаге октобарске ноћи пружа нам писмо.

— Ево, другови, па предајте ће треба. Син ми је тамо. Кажу да је сад на Београду.

— Ех, он је макар већ видио Русе! — с уздахом каже неко из мрака.

Жена чији је син на Београду повлачи се устрану и зимогрожљиво згурена, заустављa се поред огромног крила транспортера. Тако ће она стајати и чекати све док авион не узлети, а онда ће кренути у мрак, пут свога села, спокојна и умирена.

— Писмо је отишло.

Казала је сељанка у писму своју бригу, тугу и надање, а сад иде кроз ноћ и мисли су јој на Београду. Ето, отхранила је и подигла сина невесело и сиротињски, како је знала и умјела, а сад је, видиш, дијете већ одрасло, узело је пушку у руке, па мати, неука Босанка, ипак може отворено и с поносом стати пред кога хоћеш и казати:

— Бринем се, брате, како ће наши проћи на Београду. Тамо ми је у борби и онај мој мали.

И док нам апарат, уз грмљавину мотора и погашених свјетала лети у ноћи над Босном, човјеку из главе никако не излазе мајке и очеви, који дубоко доље у тами испод нас чекају вијест о Београду. Нама, партизанима који смо навикли да сваку даљину превалимо пјешке, сљедећа ноћ опет личи на бајку.

Ту је поново џиновска метална птица спремна да нас за кратко вријеме пребаци на стотине километара. И нешто још узбудљивије, нешто што нам заиста личи на снену причу: за два сата ми ћемо бити у Србији, негдје близу Београда. А већ сјутра — можда ћемо видјети Црвену армију.

Још нам је на обући скорено блато босанских стаза, данас нас је засипала досадом сива једноликост талијанске обале с кргавим маслинама и камарама савезничке муниције, а већ ноћас газиће наша нога поља Србије опрљена првом сланом јесени — све је то сан и бајка за онога ко за собом има хиљаде препјешачених километара, стотине ноћи проведених у маршу. Све нам је то толико невјероватно да не доспијевамо ни да се порадујемо, него само нестрпљиво и збуњено не сналазећи се, вршљамо по аеродрому.

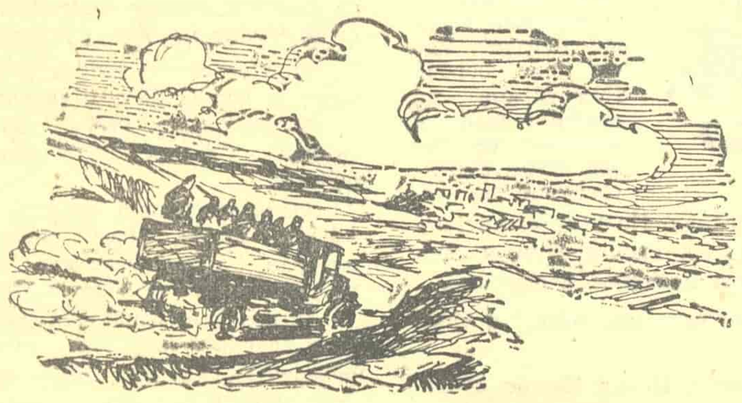

— Другови, поздравите Домовину! — једноставно и кратко говоре нам на опроштају наши реконвалесценти и с тугом гледају у авион спреман за узлет.

А кад је већ одавна остало за нама сребрнкасто свјетлуцаво огледало Јадрана, човјек одједном осјети како сав подрхтава, можда од снажног брујања мотора, а можда и од свог рођеног узнемиреног срца.

— Ej, шта мислиш, јесмо ли већ над Србијом? — виче ми у само уво мој сапутник, српски пролетер Микица и чврсто ми стеже мишицу. Иако му не видим лице, ипак осјећам узбуђење човјека, који се на бојиштима, далеко од Србије, три године борио за слободу своје Србије.

Најзад смо на мети. Спуштамо се у огромној благој спирали, а кад је најзад све готово и кад већ учинимо прве кораке по влажној пољани избразданој авионским точковима, попушта грч узбуђења и у души сине нешто као кратак и срећан предах послије дугих невоља и страдања.

— Ево нас у Србији!

Све око нас дјелује нечим дирљивим и нарочитим: влажна октобарска „српска“ ноћ изазива уз тијело некакву друкчију језу, него ли остале ноћи, уз низак врбик поред невидљивих потока, још се слуте стада, чобанче и орачи који су ту напајали коње, изнад брда као да још тутњи радосни одјек безбројних минулих битака. Чини се, осјећам Србију и у зимљивој влази на очним капцима.

А у мени, Крајишнику, оживљава узбудљива и недокучива Србија из мога дјетињства, Србија — јуначка бајка.

У селима под мојом родном планином тамо на обали Уне, ми, дјеца, знали смо само за оно што Србију чини великом и јуначком. Знали смо за Марка и Милоша, за Косово и за Мишар, за мајку Југовића и за два врана гаврана. У наша најранија сјећања урезали су се мађарски жандарми „перјаши“ из последњих дана првог свјетског рата пред којим нијесмо смјели да поменемо Србију — знало је то свако наше дијете. А кад би ти исти жандарми замакли низ пут, ми смо испољавали свој први протест. Ухватили би се у коло и запјевали:

— Ој Србијо, мила мати...

Или би пјевали бог зна одакле научену пјесму још из балканских ратова:

— Пала је Приштина,
пало је Скопље
пада Турчин као сноп'ље...

А нисмо знали ни шта је Приштина, ни гдје је Скопље.

Тако сад у души оживљава та уздубљива, величанствена, и свијетла Србија из мог дјетињства и ја, с призвуком туге за далеким успоменама-, осјећам да је моја прва љубав за слободу била уско повезана и храњена Србијом.

А бајка се и даље одвија. Радосна реална бајка са јунацима необријаним и запрашеним са тутњем камиона и одјеком битке далеко испод нас.

Испред Аранђеловца сусрећемо Црвену армију. Три дјечака црвеноармејца обијељена од прашине и са аутоматима у рукама. Далеко испред њих до нас је стигла бесмртна слава њихове армије, па зато ми сад ту њихову патролу, та три једноставна омладинца, гледамо исто тако као да су се пред нама појавила тројица легендарних богатира са слике Васнецова: Иља, Аљоша, Добриња. Гледамо и осјећамо како бајка добија нов лик, једноставан, разумљив и мио, али ипак узбудљиво величанствен.

И зато, ево, најзад камиона Црвене армије, јуримо према Београду. На свакој окуци, пред сваким шумарком узбуђење расте заједно с грмљавином битке коју чујемо испред себе и којој идемо у сусрет.

А када, далеко испред себе, угледамо прве куће, одавна чеканога града, чудновато мирне и бијеле у јутру пуном пуцњаве, као да нам је у души плануо и освијетлио је радостан и сунчан ватромет. Па и те далеке куће као да су гроздови свјетлости, весели сигнали којима ти се јавља Београд свечан и оживио од наше и црвеноармејске паљбе која без престанка тутњи у њему.

У невјерици, као заблјеснути изненадном свјетлошћу зауставили смо дах, — Београд! Да ли је заиста дошао и тај час да се једном нађемо пред капијама нашега вољеног града? Да ли то заиста у њему грме наше и црвеноармејске пушке?!

И сви смо пожелели да се камион бар за тренутак заустави, да се снађемо и дођемо к себи у свечаном предаху пред тим првим свијетлим и мирним путоказима за Београд.

Ево, пред нама је тај град, симбол пропасти свих освајача и насилника, велики слободарски град толико пута нападан и рушен, па опет подизан скоро из пепела.

Нисмо се тих тренутака сјетили злогласне политикантске београдске чаршије, легла корупције и шпекулације, она није улазила у круг онога Београда који смо ми четири године на срцу носили борећи се по пустим каменитим чукама и снијежним беспућима.

Био је то пред нама онај наш борбени и бунтовни Београд, град наших првих слободарских протеста и подвига, пламених демонстрација и првих жртава које су и даље живјеле заједно с нама као непокорне заставе развијене у олуји...

Јурили смо све ближе граду и све нам се чинило да камион посустаје, није могао да јури онако како је то хтјело и гражило наше срце.

И нисам осјећао да сам далеко од своје вољене Крајине у којој сам провео четири ратне године. Београд — ту је била и моја Крајина и она је читава данас била срцем везана за овај град у коме се води пресудна битка. На улицама овога града боре се и моји млади земљаци, моји другови из основне школе са којима сам урезивао прва слова на школске клупе. Данас и они пишу славну историју по задимљеним улицама Београда.

Да, ту је и писмо мајке из Крајине упућено сину који се бори доље у граду. Потражићу га у његовој бригади, па кад онако гарав и знојав прочита лист, рећи ћу му да се што прије јави својој старој и да нагласи да јој пише из ослобођеног Београда. Мило ће бити старки и похвалиће се сваком у селу...

Из дима и сумаглице пред нама, уз весео тутањ нашег мотора све је јасније изроњавао и ширио се пред нама Београд пун убојне грмљавине, и примицао се као распјевано и радосно остварење велике ратничке бајке...

Бранко ЋОПИЋ

АНТОН ХУТЕР: Сутјеска код Сухе

Страница једног броја „20 октобра“

Још је тамо негде иза Земуна кључала борба и грмели топови, док су се ослобођеним улицама Београда, кроз крш и лом тек минуле борбе, кретале одушевљене поворке људи, жена и омладине и сливале се у огромну реку пред Вуковим спомеником, која је као поплава притисла све околне улице и пролазе.

Људи су се братимили, грлили и љубили, честитали једни другима празник слободе и засипали цвећем и љубављу јуначке борце наше и Црвене армије, носећи их на рукама од раздраганости и среће. Народ је спонтано и од срца, на свој начин, захваљивао својим ослободиоцима, својим спасиоцима.

У 3 сата после подне, 21 октобра 1944, код Вуковог споменика, на старом зборном месту београдског пролетаријата, отпочео је величанствени митинг, први слободни митинг у ослобођеном Београду. Пред огромном масом света говорили су ослободиоци Београда генерал-лајтнант Пеко Дапчевић и генерал-лајтнант Жданов, а затим др Синиша Станковић и др Благоје Нешковић. Њихови говори били су поздрављени одушевљеним клицањем херојској Црвеној армији - ослободитељки и нашој јуначкој Народноослободилачкој војсци, Титу и Стаљину и братству словенских народа.

На томе најрадоснијем збору кога сам икад видео и кога човек никада не може заборавити због оних силних утисака из првих часова слободе, срео сам друга Владимира Дедијера и Чедомира Миндеровића. С њима је био и Борис Зихерл. Већ је тада било речи о покретању једног листа, који би имао изаћи у најкраће време и коме је дан-два доцније Радован Зоговић дао име — „20 октобар“, лист у славу ослобођења Београда.

Влада Дедијер ми је ставио у задатак да хватам белешке са збора, а др Бранко Којић да стенографише говоре. Исте ноћи нашли смо се у Штабу Првог корпуса на Дедињу.

Требало је да ја средим белешке а Бранко да хвата вести преко радио-апарата. Београд је био у тами. Струје није било. Електрична централа била је у квару. Пред нама је треперила оскудна светлост лојаница. У ноћи су грмеле експлозије. Небо се на махове осветљавало као да је дан. Радио-апарат био је ћудљив. Већито је нешто кркљао и шкрипао. Акумулатори су били слаби. Човек је у оном непрекидном крчању могао мало тога да разабере о вестима и ситуацији на фронтовима.

У неко доба ноћи друг Зоговић ме је послао аутом до штампарије у Гробљанској улици да предам један рукопис на слагање. На улици су нас заустављале ретке патроле и пошто смо знали знаке распознавања пропуштале даље. Било је гадно ићи. Рупе и гомиле рушевина. Поједине улице морали смо обилазити, јер се кроз њих није могло проћи. Биле су затрпане блоковима порушених зграда. С леве стране од Саве, у даљини, кроз ноћ чули су се испрекидани митраљески рафали. Борба је тамо још увек кључала. У појединим деловима Београда одјекивали су усамљени пуцњи.

Штампарија се налазила на почетку Гробљанске улице с десна у дворишту. Познавао сам је добро, јер смо истога дана пре подне тамо штампали летак — позив грађанима Београда на први слободни митинг.

У штампарији је било мрачно. Радило се при оскудном светлу неколико свећа. Није било довољно радника. Петљало се с ручним слогом и набадало слово по слово. Друг Радован је желео да се већ сутрадан појави лист, али са оваквим радом он се није могао ни сложити до сутрадан навече, а камоли отштампати. Па и само штампање било је велики проблем. Струје није било и шнел-преса није могла да ради. Остао је једини ручни тигл, а штампање на њему једног листа од четири стране у 20.000 примерака трајало би најмање десетину дана. Ради тога су другови и одустали од штампања листа у овој штампарији.

Сутрадан, 22 октобра, провели смо у трагању за неком другом штампаријом са засебним мотором за производње електричне струје ,где би се могла користити и шнел-преса.

Некако пред подне дознали смо да се таква једна штампарија налази у згради Поштанске штедионице. Отишли смо тамо. Штампарија је постојала, али радника није било. Тек предвече друг Дедијер је јавио да је таква једна штампарија са засебним мотором за елек-

ЂОРЂЕ АНДРЕЈЕВИЋ-КУН: Са аналфабетског курса из времена борби

КОСТА ХАКМАН: Партизани на Топчидерском Брду

трични погон пронађена у Заводу за израду новчаница на Топчидеру. Стигао сам увече у Завод. Зграда је била очувана, штампарија у реду, радници на окупу и управо су испробавали мотор. Он је бректао снажно, било је струје, електрично светло блештало је у згради и могло се одмах започети са радом.

Одржали смо редакциски састанак. Били су присутни Борис Зихерл, Радован и Вера Зоговић, Владимир Дедијер, Чедомир Миндеровић. Расподелили смо посао. Зихерл је писао о значају 20 октобра за наше народе и о даљим перспективама наше борбе. Радован је водио политички део листа, вести и преводе са руског, Влада је писао о учешћу Црвене армије у борбапма за Београд, Чеда о великом митингу код Вуковог споменика и о ослобођењу Крагујевца, Вера је поред осталог радила и коректуру, а ја сам добио задатак да напишем чланак о комуналним проблемима Београда и да технички уредим лист. Радили смо до дубоко у ноћ. Мој чланак није био добар и нисмо га штампали.

Спавали смо само неколико сати и опет се дали на посао. Радници су непрекидно слагали материјал ручним слогом, јер није било линотипа. Ишло је споро, али ипак брже него у штампарији у Гробљанској улици. Овде је било више радника и посао је текао организованије. После подне, 23 октобра, било је већ нешто материјала сложено да смо могли отпочети са преломом. Ишло је споро, тешко и пипаво. Мењали смо наслове, изабирали слова, чекали нове рукописе и коректуру. Сав посао око листа био је готов у три сата после поноћи: све четири стране преломљене, извршена коректура и ревизија и рамови са готовим странама стављени у шнел-пресу. Само је и ту било муке. Морали смо најпре штампати наслов листа црвеном бојом, па онда опет засебно остали текст црном. То нам је одузело скоро двоструко времена.

Кући сам дошао у 4 сата изјутра и легао да спавам. Пред подне сам изишао на улицу. Већ и последњи бројеви „20 октобра", првог листа у ослобођеном Београду били су разграбљени од народа, жељног слободне и истините речи.

Ето, тако је спреман и у таквим је условима изишао, пре две године, први број „20 октобра". *Милорад ГАЈИЋ*

Први пут откада постоје школе за ученике у привреди оне су у Земуну и Београду обухватиле 100% ученика

★

За годину дана раздано је народу бесплатно 24.567 позоришних улазница. Позориште је постало народна својина

Пркос

Не мислим да копље ја испустим
ни утишам жарке мржње плам!
Памтим бодеж с млазевима густим,
памтим кад сам умирао сам.

Ко да стиша крвав грч априла
кад смрт просу земљом смијех свој!
Ко да сунцу не рашири крила
— уз бок стане мајци далекој!

Зар у тугу зарост сред пораза,
у срамоти умирати жив?
Земљо! Нисам за тај живот празан
гдје те кољу и кад ниси крив!

Нисам! Нисам! Грчим срце често:
дај разнеси прљав мутљаг, дај!
У том калу није теби мјесто —
кроз вихоре младост узвитлај!

Земљо, ево! Газим мраком густим
шума твојих и већ нисам сам.
— Не мислим да копље ја испустим
ни утишам жарке мржње плам!..

(1941) *Душан КОСТИЋ*

ЂОРЂЕ АНДРЕЈЕВИЋ-КУН: На застанку (скица)

Дани-заставе

Има датума који су као застава човечанства, народа или једног града. Они се вијоре изнад бурних таласа времена и трајања, у чијим недрима постојано и крваво сазрева историја. То су дани прелома, преображаја, дани — симболи, дани — заставе.

Има их који припадају читавом човечанству. Такав је био 14 јули 1789 године, када је париски народ срушио Бастиљу, ту бусију средњевековног робовања. Тај датум скоро сто педесет година био је дан слободе, симбол и застава, јер је значио да ће морати пасти и све остале бастиље — и оне су заиста и пале, и да им нема спаса, ако их где год још има. Такав је, данас, 25 октобар — 7 новембар 1917 године у Петрограду онда, данас Љењинграду, управо она знаменита ноћ пред зору када је, у полуосветљеној соби до сале у којој су заседавали Совјети, велики Љењин чекао и сачекао да падне одлука — његова генијална, судбоносна замисао — о преузимању власти у џиновској Русији од стране радника, сељака и војника, који су једино хтели мир, земљу и бољи живот за себе и за све људе широм земљине кугле. Лик нашег модерног доба преображавао се те ноћи. Тога часа, било је јасно да је, дотада паћеничко, радно човечанство узимало крму историје у своје руке, и да није хтело више да буде, да није више било ничији роб. То је још значило — и то је било јасно и пријатељима и непријатељима великог Октобра — да на свету неће бити мира све дотле док на земљи буде било и једног узурпатора и експлоататора. Јер нема револуције која није успела. Постоје само њене осцилације. „Локомотива" историје зна само за предах и маневрисања; она не зна за слом. За слом знају само непријатељи човечанства.

Има датума — застава који припадају само једном народу. Таква је наша 1804 година, почетак првог српског устанка. Али су и ти датуми значајни зато што везују поједине народе за општи ток историје човечанства, и само кратковиди могу да сумњају да наша 1804 није наставак 1789, зато што шумадиски сељаци, вели они, нису читали Русоовљев „Друштвени уговор", нити су могли да чују говоре Робеспјера и Сен-Жиста у Конвенту. Дубљи су, међутим, корени народних буна, устанака и револуција. Разлози њихови не налазе се једино у књигама. Дух који их покреће то је сам живот народа и несносне прилике у којима се налази, а свест једне епохе много је шира од формула сажетих у извесним њеним списима. Та нова свест о слободи која је одјекнула оних година широм Европе као и свест о неминовности борбе ради њеног постизања, у нашем мукотрпном и тада неписменом народу изразила се у народној усменој песми, и то једноставним речима, уклесаним као у камену:

Ту кнезови нису ради кавзи,
Ал' је рада сиротиња раја...

Три године непоштедне ослободилачке борбе наших народа за време овог другог светског рата пружају нам дивну прилику да схватимо оно што нам је често изгледало право чудо у историји: како се то голоруки народ диже на устанак, и како то, у неравној борби са силницима, увек, на крају, он побеђује.

Има датума који припадају само једноме граду. Или тако само изгледа. Реч је овде о Београду, о нашем граду. Једнога дана биће јасно свима да су два датума, тесно везана баш за наш град, 27 март, дан његове величанствене буне, и 20 октобар, дан његове нове слободе, дан његовог истинског ослобођења, два најлепша поглавља из грандиозне и болне епопеје борбе малих европских народа против фашизма и победе над њим, јер се, између та два датума, налази недостижна и дивна народноослободилачка борба наших народа, која је бодрила и служила за пример свим малим народима поробљене Европе, како се бори и умире за слободу, и како се побеђује.

Једнога дана биће јасно то свима. Једнога дана, кад ишчезну детаљи и ситнице, и легну страсти, кад се одвоји кукољ од пшенице, кад време размрси главно од споредног, битно од површног, трајно од пролазног, кад историја и наших дана пређе донекле у легенду, кад историја постане непатворена истина, и једноставна као закон, једнога дана биће јасно свима, и наша деца и деца наше деце, и деца свих народа, учиће о Београду као о легендарном граду који је у најсуморнијем часу европске историје, 1941 године, први дао сигнал за борбу малим народима против фашизма, сигнал да не треба чекати, да се не смеју плашити ни највећих жртава у тој борби, да никад није рано за борбу за слободу, да је нико никоме неће поклонити, и да је град на ставама Саве и Дунава, град коме ни кошаве ни ратне олује не могу никад да дохакају, први и повео ту неравну и непоштедну борбу без обзира на жртве, и, кроз ту борбу, дао пример да победа над фашизмом само је онда истинска победа, ако је истовремено победа и над спољним непријатељем и над домаћим злотворима.

Чини ми се да чујем глас будуће учитељице. У основној смо школи, на часу историје. Биће тад пролећно јутро — или зимско предвечерје, свеједно. У учионици је пространо, светло, топло и угодно. Жуљевите руке, крампе и машине преобразиле су већ лик Европе. Градови ћикљају свакога дана као витак дечак за спрат у небо виши. Заборавиће се на патње, на рат, на окупацију. На порушене градове, на спаљена села, на клања, на мучења и умирања по затворима и логорима. Неће се знати више за звер-Хитлера, за каму, за слом. Ни за стид као данас што се Баш-челици још називају људима. Наступиће најзад дани када ће се моћи говорити о фашизму као о нечем давнопрошлом, као што ми данас говоримо о људождерству или о куги.

Чини ми се да чујем глас будуће учитељице. Биће пролећно јутро, рекао сам. Прозори су широм отворени, са расцветаних топола меко вију прашници, улећу кроз прозор и падају на занесене дечије главе. Не, можда ће бити зимско предвечерје. Крај тавних окана промичу крупне снежне пахуљице и шарају фантастичне слике. Свеједно, пролеће или зима, у учионици је пространо, светло, топло и угодно. Чујем глас будуће учитељице. Она говори неким страним језиком, али је ја, не знам како, срцем или духом, разумем:

„... А тада је опет у Европи настао страшан покор, други светски рат. Шака силника и бездушника изазвали су ратни пожар. Они су хтели да загосподаре светом, да поробе све народе, и да их униште, ако им се не покоре и не буду хтели да раде за њих као роботи.

Они су се називали нацисти и фашисти. Успели су да опчине и заведу свој многобројан народ, и те дивље хорде, наоружане до зуба, стале су да упадају редом у земље, палили градове и села, харали, убијали недужне људе, њихове жене и њихову децу. То су постали зверови у људском облику. Тиранија и страх завладали су над готово читавом Европом. Мукла тишина и густа тмина обавијали су то некада срце културе и слободе.

Био је дошао ред и на једну земљу, у којој је мучно живело неколико малих народа, али који су изнад свега волели слободу. Кроз ту земљу протичу две велике и лепе реке, и на њиховим ставама налази се главни град ове земље. Он је знао од искони да одолева најездама. У њему је била из целе земље окупљена њена дична, слободољубива и храбра омладина, која је осећала јаде и болове свога народа, и борила се и увек радила за његово добро.

Тамне сенке и ужас фашизма требало је да наткриле и ову земљу. Јер најглавнијем фашисти, који се звао Хитлер — не морате, децо, запамтити његово име — били су потребни њено жито, њени рудници и њени путеви, за његова даља освајања. У том граду нашло се рђавих људи — нељуди, као што их је тада било свуда, који су за мало пара хтели да продаду своју земљу. И онда је читав тај град, његова омладина, и цела земља за њиме, устао и повикао, упркос страдања која су га чекала: „Боље и борба, и патње, и смрт, него ли ропство!" Задрхтао је у својој јазбини звер-Хитлер. Осетио је да се нешто ново десило. Досада се он борио са владама држава, где се увек нашло издајника, те је он, лако, путем интрига, освајао земље. А сада против њега устају народи. Разбеснео се од немоћи и наредио својим гвозденим птичуринама да сруче на тај дрски град пламен и челик, како би га уништио и задао му страх. А са својим силним дивизијама навалио је одмах на ту земљу, прешао преко њених равница, сјурио се на њене градове, али најбољи синови те земље пођоше у врлетне планине и започеше борбу и одмазду.

Онда се избезумљена хорда фашиста баци на огромну земљу на Истоку, у којој су мирно живели, збратимљени, многи народи, господари своје сопствене судбине и који су изграђивали своју богату и плодну земљу, срећни и задовољни, под мудрим руководством свога великог сина Стаљина. *(Дечији гласови: „Знамо, знамо".)* Палили су и харали ту дивну земљу, али им је ту био и гроб. Код града на великој реци Волги, широкој као руски човек, код града који се зове Стаљинград, била је запечаћена судбина фашистичких ајкула.

У земљи кроз коју теку оне две дивне реке њени најбољи синови, међу којима је био нарочито један, уман и племенит син свога народа, кога су рђави људи те земље прогонили, најбољи међу најбољима *(неки дечији гласови: „Тито, Тито!")*, започели су љуту борбу против завојевача. Нису му више дали мира. Рушили су пруге, подизали мостове у ваздух, нападали га са свих страна, освајали градове, оснивали нову државу. Очи свих малих европских народа биле су упрте у те храбре борце. Њихови синови стали су да се угледају на ове хероје, и, како су знали и умели, и они отпочеше борбу против завојевача и фашистичких зверова.

У тој величанственој борби прођоше три године. Фашисти су били до ногу потучени. Победоносна Црвена армија — тако се зове војска оне огромне земље на Волги — прешла је силне реке и спустила се муњевитом брзином на Дунав. Била је то чудна, нова војска. То нису били освајачи. Они су малим народима доносили слободу, бољи живот и лепшу, срећнију будућност. Кад су угледали оне храбре, несаломиве борце из Титове земље, они су их загрлили, заплакавши од среће што виде да на земљи има тако дивних и ненадмашних људи. Заједно са њима, они су пошли да врате слободу и њиховом главном граду, који је три године пре тога, онако храбро, не плашећи се страдања ни смрти, довикнуо фашистима: „Не плашимо се ваших дивљих хорди, ни ваших гвоздених птичурина које сеју страх и смрт. Не дамо своју слободу!" И тако су збратимљени, црвеноармејац и партизан — тако су се називали ти храбри борци —, гонећи пораженог непријатеља својим машинкама и кањушама, донели у срчани и неустрашиви град на ставама Саве и Дунава нову, народну слободу.

Та земља зове се Југославија, а тај град Београд. Запамтите, децо, и два датума: 27 март 1941, јер тога дана затреперио је зрак наде над пораженом Европом, да слобода није још мртва за мале народе, и 20 октобар 1944, јер је тога дана била утврђена права победа у овој земљи, победа и над спољним непријатељем и над домаћим злотворима, који пре тога нису дали да у миру и срећи живе њени народи. То је био пример који су послушали затим сви мали и велики народи Европе..."

Зазврјало је звонце. Био је крај часа. Деца су и нехотице запљескала.

Тако ће се, једнога дана, кад више истине и правде буде владало на земљи, у свим школама света, говорити о нашој земљи, о нашем граду, о нашим датумима — заставама.

Душан МАТИЋ

Две године мирнодопског развитка Београда

За две године рада у миру учињени су у Београду огромни напори на обнови. Како у погледу материјалног побољшања животних услова, тако и у културно-просветном раду и свим осталим гранама друштвене делатности ови напори крунисани су видљивим успесима.

У погледу побољшања животног стандарда грађана Београда прва година по ослобођењу донела је и прве успехе, осигуравајући даљи напредак и нова постигнућа у 1946 години, са којом животне прилике треба још више да се нормализују.

О успеху који је постигнут добићемо најбољу слику ако упоредимо бројке из 1945 и 1946 године. При овом треба нагласити да ће, благодарећи радном полету радништва по предузећима и свестраном залагању грађана на добровољним радовима, успех и бројке на крају 1946 године бити много већи, јер дати подаци обухватају период 1946 године закључно са августом месецом.

У погледу обнове стамбених зграда прошла година није забележила знатне успехе, јер нису постојали услови за нормалну грађевинску сезону. Досада је у овој години обновљено 360 зграда, чиме је добијено 428 празних стамбених јединица. Поред овога реставуриран је 351 настањени стан. Трошкови за ове износе 35,000.000 динара. У раду је још 320 зграда које ће дати око 1060 празних стамбених јединица, а поред тога се реставурирају 386 настањених станова. За радове који су у току предрачунска сума износи око 170 милиона динара. Извршни народни одбор Београда поред ових обимних радова на оспособљавању стамбених просторија организовао је уз помоћ добровољног залагања грађана рашчишћавање рушевина. Досада је очишћено 333 порушене зграде од којих је 66 рашчишћено добровољном радном снагом.

Одсек за паркове при Комуналном одељењу ИНО-а успео је да изврши обнову паркова и сквероваза 80%, обновивши 35 хиљада квадратних метара уличних травњака и велики број београдских паркова. За јесење пошумљавање ископано је 160 хиљада рупа.

У погледу обнове хидротехничких инсталација одсек за ове радове при Комуналном одељењу ИНО-а утрошио је од ослобођења до данас 4,501.603 динара. Инжењерски одсек у досадашњим радовима обновио је 217.955 квадратних метара калдрме. Ако упоредимо ову цифру са бројкама из 1932 године, видећемо да је урађено много више него што се за исто време пре рата могло да уради. Овде треба нагласити да је степен оштећења плочника и калдрме на појединим местима тако велики да је попоправка много обимнија и захтева много веће напоре него ли сама новоградња.

Успешан рад одељења за социјално старање

Народне власти одмах по ослобођењу обратиле су велику пажњу на социјално угрожене грађане и на децу палих бораца за ослобођење. Напори и успеси овог одељења могу најбоље да се виде ако се упореди сума издата од социјалног одељења општине града Београда у 1940 години која износи 1,870.000 са сумом коју је Одељење за социјално старање ИНО-а издало у току 1946 године, чија је висина 27,247.000 динара.

Од ослобођења до данас ИНО је исплатио на име помоћи породицама жртава фашистичког терора, погинулих бораца Југословенске армије, мобилисаних бораца ЈА и заробљеника 111,465.655.

Што се тиче установа за здравствену заштиту грађана, оне су после рата затечене или потпуно упропашћене или у савршеном нереду. Одељење за народно здравље при ИНО-у у почетку свога функционисања располагало је са једном градском болницом, једном општом поликлиником, две поликлинике за лечење полних и кожних болести и једном станицом за хитну помоћ. Ове установе су за најкраће време доведене у ред и оспособљене за рад. Градска болница у Београду претставља данас једну од најбоље уређених и организованих здравствених установа ове врсте на територији Србије.

Кроз дечје диспанзере, који су основани, прошло је 9143 детета док је извршено 45.855 прегледа. Преко завода за стерилизацију млека снабдева се свакодневно 700 деце. Основане су јасле и обданишта за децу. До сада је отворено 21 обданиште. Поред обданишта, у Београду је отворено 12 дечјих домова који служе за смештај социјално необезбеђене деце. До сада је у овим домовима било смештено 7161 дете.

Опоравилишта, летовалишта и феријалне колоније отпочеле су са радом 1946 године и кроз њих је прошло око 8000 деце. Здравствена служба за децу и младеж школског доба спроводи се преко Централне школске поликлинике и преко две рејонске поликлинике. Знатне успехе постигли су Завод за дезинсекцију и дезинфекцију као и бактериолошка лабораторија која је извршила 52.855 разних анализа.

Одељење за чистоћу и возни парк ИНО-а коме је од предратног инвентара остао на употребу само један аутомобил за изношење сметлишта, један за изношење фекалија, два тракора гусеничара и један трамвај — цистерна за поливање улица, успело је да свој возни парк знатно увећа и да у овој години до 30 септембра да 11.586 радних дана и превезе 161.245 тона шута. Данас отсек за чистоћу и возни парк располаже са 70 теретних аутомобила, 3 цистерне и 70 запрежних кола.

Рад ЕПС-а (филијале Београд) БЕЛСАП-а и БЕВОДА-а

За време окупације, од бомбардовања и при уличним борбама за ослобођење Београда нарочито тешко је настрадала ваздушна електрична мрежа. Било је оштећено око 23.000 километара ваздушне мреже ниског и високог напона, 3 километра каблова високог напона, а уништено око 150 дрвених и 88 гвоздених стубова. Мрежа уличног осветљења била је уништена за две трећине. Подружница ЕПС-а за Београд успела је од ослобођења до данас да обнови 37 километара ваздушне мреже високог напона и 360 километра ваздушне мреже ниског напона. Извучено је 17 километара нове линије. Запослењем службеника филијале и бољом организацијом посла просечна цена електричне енергије смањена је за 33% у односу на цену која је била у октобру 1945 године.

Белсап је од ослобођења до данас успео да обнови 65 километара трамвајског колосека, 65 километара трамвајске ваздушне мреже, 65 трамвајских моторних кола и 24 приколица, 11 аутобуса, 3 теретна камиона, све радионице, све зграде, изузев једне гараже која ће до краја ове године бити оправљена. За ове радове утрошено је до сада за радну снагу 37,158.678 динара, а за материјал 91,394.555 динара.

Успех Белсапа видеће се најбоље ако се упореди рад у новембару 1944 године када је превезено 45.441 путник, и у јулу 1946 године када је превезено 5,835.804 путника.

Бевод је у обнови такође постигао велике успехе. Док је у лето 1940 године максимални капацитет водова износио дневно 53.980 кубних метара пијаће и 13.290 кубних метара речне воде, а у лето 1945 године 64.368 кубних метара пијаће и 5184 кубних метара речне воде, дотле је у лето 1946 године капацитет Бевода био 67.128 кубних метара пијаће и 12.843 кубних метара речне воде. Већина инсталација Бевода потпуно је оправљена, а у току су радови на даљем повећавању капацитета.

Народном просвећивању посвећена је нарочита пажња

Културни живот Београда почео је после ослобођења да се развија спонтано и без икаквог плана. Стварана су разна културна друштва и извођене многобројне приредбе. Да би се стало на пут оваквом непланском раду створен је Градски културно - просветни одбор, који је имао за задатак да направи план и да спроведе плански целокупни културно-просветни рад у Београду. Данас већ имамо шеснаест културно - просветних друштава при синдикатима и пет друштава са националним обележјем. Поред овога, сваки рејон има своју драмску групу. Народно позориште није више установа изолована од живота и туђа радном народу. Оно је заиста постало народно. У згради код Споменика у сезони 1945/46 године дато је 305, а на Врачару 204 претставе којима је присуствовало 320.000 посетилаца. Бесплатно је раздељено 24.567 улазница.

За време окупације, исто онако као и пре рата, просветне власти нису учиниле ништа за сузбијање неписмености у Београду. По ослобођењу приступило се одмах организовању анлфабетских течајева. У току 1945 године радило је 70 течајева са 1.191 полазником. Укупно је 1945 године описмењено 738 полазника. Рад на организовању анлфабетских течајева у 1945 години био је много бољи и имао је много ширих замах. Формиран је фонд за сузбијање неписмености из кога су свим полазницима купљене свеске, буквари и писаљке. Такође је формирана градска комисија за сузбијање неписмености са осам подређених рејонских комисија. У 1946 години на 334 анлфабетска течаја било је 3.499 полазника. Поред овога одржано је 97 просветних течајева, 62 за милиционаре и 30 течајева за жене. На свим течајевима радило је 360 учитеља, 20 професора и 15 фронтоваца.

Стање београдских школа по ослобођењу било је врло тешко. Један део зграда био је сасвим уништен, а остали добрим делом оштећен и скоро неупотребљив. Прве године по ослобођењу средње школе је похађало 13.784 ученика, док их је на крају године већ било 16.923. За ратом ометене ученике отворен је већи број течајева и кроз њих је у 1945 и 1946 години прошло 6.135 ученика.

Захваљујући залагању народних власти многе зграде основних школа су поправљене, тако да сада у Београду ради 36, а у Земуну шест основних школа. Данас 15.149 ученика похађа наше основне школе.

Иницијативом Одбора Народне средњошколске омладине у 1945 години отворене су четири ђачке кухиње, у којима се хранило око хиљаду средњошколаца. Почетком 1945/46 формиран је Одбор за ђачке кухиње који је на себе преузео руковођење над радом ђачких кухиња. Исте године отворено је десет кухиња са 2.600 абонената. За издржавање школских кухиња у овој години била је одређена сума од три милиона динара. Нова школска година почиње рад са 15 ђачких кухиња и трпезарија, у којима ће се хранити 4.000 ученика.

Пословање Одељења рада

Одељење рада ИНО-а до јула месеца 1946 године извршило је преглед у 31 предузећу и донело 28 решења о отклањању пронађених недостатака. Тиме је обухваћено побољшање услова рада за 3.571 радника и радницу, 272 намештеника и 78 ученика. Отсеци рада по рејонима извршили су истовремено прегледе у 2.030 мањих предузећа, радионица и радњи, обухвативши тиме техничко-хигијенско побољшање радних прилика за 7.943 радника, 1.222 намештеника и 804 ученика у привреди.

Од 4.500 ученика у привреди 808 ученика и ученица смештено је у пет мушких и два женска дома. У надлежност Министарства индустрије ФНРЈ и Министарства саобраћаја ФНРЈ, а на буџету ИНО-а такође се налазе три мушка дома, у којима је смештено 176 ученика. Буџет ИНО-а за ове домове износи у 1946 години 16,472.537 динара. Предлог буџета за 1947 годину износи 24,181.355 динара. Један ученик коштаће ИНО по 1.200 динара месечно.

Из Београда и Земуна ове године летовало је 1.660 ученика и ученица у привреди. На њих је утрошено 843.000 динара.

Док је у 1945/46 години у стручне школе за ученике у индустрији и занатству било уписано 2.400 ученика, у 1946/47 години уписано је 4.000 ученика. Први пут откако ове школе постоје, у Београду и Земуну обухваћено је 100% занатских и индустриских ученика.

Преглед рада Одељења трговине и снабдевања

Највеће напоре у 1946 години требало је посветити редовном снабдевању становништва. Одељење трговине и снабдевања постигло је много веће успехе него у 1945 години. Упоређени резултати изгледали би овако: док је у августу и септембру месецу 1945 године увежено укупно 5,478.923 килограма површа, дотле је у 1946 години, у истим месецима, увезено 12,244.696 килограма површа, што значи више за 110% него у прошлој години. Августа и септембра 1945 године увезено је 8,689.512 килограма воћа, а у истим месецима 1946 године 14,541.931 килограм воћа. У 1945 години за два месеца је увежено укупно 23,5 вагона воћа и површа, а у 1946 години за исто време увезено је 44,6 вагона воћа и површа.

Сразмерно довозу кретале су се и цене површу и воћу. Ове цене су у 1946 години ниже за 20 до 50% од прошлогодишњих.

Контигент подељене текстилне робе у 1946 години већи је за неколико пута од количине раздељене грађанству у 1945 години. Снабдевање грађана текстилом побољшава се из дана у дан.

Док је у 1945 години за шест месеци издато 47.401 пар обуће, за шест месеци у 1946 години издато је 124.223 пара ципела. Снабдевање обућом побољшава се упоредо са усавршавањем и повећавањем производње по нашим фабрикама.

Сва домаћинства Београда биће ове године снабдевена са одређеном количином огревног материјала, јер је за седам месеци у 1946 години већ раздељено 135.838 метара дрва и 92.854 тоне угља, а даља раздеоба следује.

Напори и успеси наших радника

Поједине врсте робе из дана у дан имамо све више на тржишту, а цене свакодневно показују тенденцију опадања. Ово је дошао као резултат огромних напора и залагања које наше радништво чини по фабрикама. Цене производима у металној индустрији од 1945 до данас смањене су просечно од 12 до 25%. Квалитет производа у металној индустрији истовремено је побољшан за 12%.

Дрводељци су успели да за годину дана побољшају квалитет намештаја за 50%, док су цене намештају пале просечно за 25%.

Производња обуће у 1946 знатно је побољшана. До сада је у овој години израђено 521.250 пари обуће и 120.000 опанака. У 1945 години укупно је израђено 399.330 пари обуће и 50.000 пари опанака. Бројке показују стални пораст производње и у кожарској индустрији.

Хлеб у 1945 години био је мешан од пшеничног и кукурузног брашна, а цена му је била седам динара по килограму. Данас је квалитет хлеба одличан а цена му је смањена за један динар, што је постигнуто радом пекарских радника и залагањем Гранапа на овом пољу.

Квалитет текстилних производа је квалитет из 1938 године, а побољшао се у упоређењу са 1945 годином за 7%. Фланелу, потстави, американ - платну, чаршавском платну и другој роби цена је смањена за 13,75% до 24,1 од сто. Производња је у односу на 1945 годину повећана за 35,88 од сто, док је квалитет побољшан за 300 од сто. Потребе народа у погледу штофа могле су у 1945 години да се подмире само за 30 од сто, док ове године штофом су подмирене потребе стопроцентно.

Напори свесног грађанства, радништва и напори народних власти крунисани су у 1946 години великим успесима на побољшању животног стандарда становништва. Резултати двогодишњег рада на обнови огромни су. Напори народних власти и Народног фронта сведоци су искрене жеље да се настави са даљим радом на побољшању производње, културне делатности, а заједно с тим на побољшању услова живота. Народне власти оправдале су поверење које им народ поклања, а постигнути успеси осигураће јој и будуће народно поверење.

ДУШАН РИСТИЋ: Пастир из Срема

ЦУЦА СОКИЋ: Из склоништа

Октобарски дани 1944 у сећању ослобођеног Београда

Четири године се рачунало од пролећа до јесени и од јесени до пролећа. Рачунало се колико још остаје до ослобођења. Јесен 1944 била је већ ту и са њом је долазила Слобода. Више није било сумње ни нагађања. Слобода се на далеко осећа, она зрачи... Бројали су се само дани, па можда и сати. Октобарски дани су кратки...

Преко Дунава били су већ Руси. Чули су се њихови топови, силни топови Црвене армије. Они су објављивали долазак Слободе. Али се долазак Слободе већ осећао и са других страна. Од Младеновца, од Ваљева и од Смедерева примицали су се Београду Партизански одреди. Око Београда стезао се гвоздени обруч. То се опажало и по безглавом кретању окупаторских јединица. Оне су журно пребациване час у правцу Гроцке, час се враћале ка Младеновцу. Кроз Београд су тутњале њихове колоне камиона и оруђа...

Села око Београда живела су у грозничавом узбуђењу. Препуна избеглица из Београда, који су по селима провели цело лето, гледајући свакодневно у висине одакле су се повремено изручивали товари смртоносних бомби, села око Београда су била живи мравињак. Приближавање Слободе уносило је толико узбуђења да су људи читаве дане и ноћи проводили слушајући препричавања и ослушкујући звуке борбе.

Прелазак једног одељења Црвене армије код Ритопека унео је ново узбуђење. Слобода се примакла један корак више. Јужно од Авале чула се паљба, — то су партизани прилазили Београду.

Предвече 12 октобра Кумодраж је доживео да се и на њему искали бес окупатора. Било је око шест часова по подне, први мрак. Киша је сипила. Над селом се одједном проломише пуцњи. Неколико граната из правца од смедеревског друма писнуше кроз ваздух. Затим још неколико... Кроз ноћ се чуло запомагање... Плач... Неко је дозивао... После се све умирило...

То су Немци тукли. Зашто? Кога су тукли у мирном селу? Последњи бес... А можда и злобна немоћ тирана који су у последњем тренутку хтели да искале свој јад. Пошто непријатељу, који их је потискивао, нису могли ништа, они су топове окренули на незаштићено село...

Петак, 13 октобар, приближио је жариште битке ка Београду. На јужној страни Авале водила се огорчена борба. Пуцњи пушака, машинки, штектање митраљеза стварали су борбену хуку коју су топови на махове узносили до врхунца...

У ноћи између 13 и 14 октобра каљавим сокацима Кумодража гласници су довикивали: „Руси су на Торлаку. Живела Слобода". Било је два часа изјутра.

У очекивању догађаја нико није спавао. Намах је радосна вест прохујала селом. Чули су се раздрагани поклици Слободи, Црвеној армији, нашим партизанима. Омладина је по ноћи похрлила на Торлак. Свако је желео да својим очима види ослободиоце. У мраку су се окупљале групице. Неко је причао како су Руси дошли на неким великим моторним точковима. Каже да су точкови тако велики да просто не знају за запреке. Велики народ, велика армија, па је велико и све чиме се она служи. Велика је и маштa нашега народа...

Око 3 часа изјутра 14 октобра Кумодраж је задрхтао од силне експлозије. Од Раковице се дигао у небо сјајан ватромет. То су Немци бацили у ваздух барутне магацине. Пуштање ситне муниције и повремене тешке експлозије наставили су се до зоре.

У расвит дана нека немачка батерија из Београда почела је да дејствује против Торлака. Зачас је по Кумодражу било на све стране крви, паљевине и разарања. Народ је у хитњи почео да напушта село и да се склања у јаруге према Бубањ Потоку. Цело јутро отицала је река народа из Кумодража. Стока је мучала; изложаним брдским путем низ јаругу шкрипала су кола носећи децу и нешто ствари на брзину покупљених. Шљапкало се по блату. Испред Авале се још чула јека борбе...

Људска река потекла је према Равном Лугу и даље ка Врчину. Ишло се усусрет Слободи...

Вече 14 октобра затекло је неколико хиљада бегунаца из Кумодража, Малог и Великог Мокрог Луга, из Београда, под стрехом стрелишта у Равном Лугу. Измешани људи и стока затекли су се између две ватре у једном мирном, заклоњеном куту. Жагор гомиле је био притајен. Преко Равног Луга су с времена на време прелетале гранате. Целу ноћ је трајала борба...

У јутро 15 октобра река народа је наставила према Врчину. Тамо је већ слободно, тамо су наши. Из Београда је кркљало као из котла. Од Болеча и Лештана покушавале су да се пробију опкољене немачке дивизије, али су им наше храбре партизанске јединице већ затвориле и тај једини преостали пут. Чврст обруч стегао се око избезумљених фашистичких хорди. Обруч смрти који се више није отварао...

У Врчину је био ратни логор. А као у сваком логору: жагор, весеље, ужурбаност. Народна војска, сељаци, грађани, људи и жене — све је у неком раздраганом стању и односу. Наилазе први рањеници. Једни иду сами или се ослањају на другове. Теже рањенике превозе сељачким колима. Народ их дочекује поздравима, доноси млеко, воће. Свако би хтео да учини нешто за нашу војску. То је заиста наша, народна војска. Наши људи, наши коњићи, наша расточена кола која шкрипе.

У ваздуху се осећа близина борбе. Од Болеча и Лештана чује се паљба, од Авале исто тако, а из Београда кркља... Па ипак, народ је расположен. Слободан је...

Врчин је пун бораца. Они су уморни, различито одевени, различито и наоружани, али им из очију блиста самопоуздање и свест о величини дела које изводе. Људи су полегли по шљивицима. Чују се песме и хармоника. Прве партизанске песме у слободном Врчину. На све стране је кретање. Хитро пролазе курири, пролазе и одлазе коморџиски коњи. Народ иде од групе до групе, распитује се о својима који су отишли раније у партизанске одреде, сусрећу се знанци...

Срдачни односи, раздрагање, слободно изражавање људи...

16 октобра око 10 часова забректали су кроз Врчин тешки мотори. Пратила их је граја и весели поклици. Наишла је прва моторизована артилеријска јединица Црвене армије. Застали су мотори, опкољени са свих страна. Одушевљено је народ пружао понуде ослободиоцима. Црвеноармејци уморни, кажљави, нису могли да се одбране од загрљаја. Снебивљиво су примали дарове, захваљивали. Са свих страна чује се реч „Брате" — сви су браћа. То се види и по изразу лица и по покретима и по лепој словенској речи. Прилазе људи. Загледају машине, топове — чисте блато са точкова. Сви ужурбани. Сметени. Свако би хтео да нешто учини, да помогне, да каже коју реч, да чује црвеноармејце...

Али, они морају даље. Извињавају се... „Немца треба гонити. После, после ће бити весеља..."

Мотори поново брекћу. Тешке машине крећу, маше се рукама, добацују још у трку понуде. Весело и раздрагано „здравствујте".

Мало затим село се поново тресе. Још тежа грмљавина мотора. Звекетање челика. Нови урнебесни поклици. Наилазе први тенкови. Моћне машине ваљају блатњави друм остављајући за собом као бетон набијен траг. Тенкови су начичкани борцима. Млади, весели. На врху куполе једнога тенка усправила се црвеноармејка повезане главе и ока. Насмејана и поред свеже ране, она борбено диже пушку и кличе: „да здравствујет славјанска Југославија".

Да здравствује Краснаја армија — дочекује хор људских гласова (одједном сви знају руски!)...

Расположење расте до врхунца. Заустављају тенкове. Опет поклици, грљење, трка да се донесу нове понуде.

Људи загледају тенкове, дивре се тешким оруђима. Све је то тако блиско, тако присно. Та то су наша браћа, борци из Сталинграда! Дошли су из толике даљине да и нас ослободе. Они се боре за Слободу...

И људи одједном схватају да су слободни... Толико жељена и очекивана Слобода је ето ту. Људи се окрећу, застају у ходу. У очима им читате: ама, је ли ово истина?... Четири године патњи, четири године робовања мрској непријатељу и његовим измећарима, четири године нечовечног трпљења — све је прошло... Пред људима се пружа нови, срећнији живот. Много је мука било, много зала запамћено. То ће поучити људе за будућност...

Над Београдом још грокће бојна хука. Један сељак гледајући према Београду вели као за себе: „Поменуло се, не повратило се"...

М. К. ИВАНОВИЋ

СРЕТЕН СТОЈАНОВИЋ: **девојка из Фоче**

Први совјетски авијатичар у околини Београда поздрављен је буром народног одушевљења

Развој и напредак Градског текстилног предузећа

Из састава Гранапа издвојено је 21 фебруара ове године његово одељење за текстил и обућу и основано засебно привредно предузеће „Гратекс". Од Гранапа је преузет један магацин, једна продавница већих, једна средњих и једна сасвим малих размера. Преузета је сва роба и персонал који је радио у одељењу док је ово било у саставу Гранапа.

Упоредо с повећањем производње у нашој текстилној и кожарској индустрији проширивао се и рад Гратекса. Указала се потреба за стварањем широке дистрибутивне мреже и отварањем нових продавница. Данас ово предузеће има једно централно стовариште и 14 детаљистичких продавница у разним деловима града. До краја овога месеца биће отворене још три продавнице и још једна посебна за ужарске производе. Отварањем нових продавница престало је дуго чекање у редовима који су се с времена на време појављивали пред Гратексовим продавницама док је њих било мало. Да се не би концентрисала продаја само у центру града отворене су продавнице и по периферији (код „Цветкове механе", код „Липовог лада" и у Раковици). Међутим, у појединим перифериским деловима града немогуће је отварати нове продавнице, јер за њих нема погодних локала. Такав је случај на Карабурми и на Чукарици.

У продавницама Гратекса продаје се роба добијена од Унре и из домаћих фабрика. На ту робу зарачунава се само детаљистичка маржа; гросистичка маржа је искључена, јер предузеће добија робу директно од фабрика. Утолико је и цена роби нижа и услови за снабдевање повољнији.

Услед доброг руководства и несебичног залагања намештеника предузеће се нагло развија. За седам месеци свога постојања оно је испоручило потрошачима 364.843 пара разних чарапа, 167.587 комада разног рубља, 15.196 комада ћебади и јоргана, 27.383 комада разних пуловера и џемпера, 5.268 комада шешира и капа, 29.574 комада одела, капута и мантлова, 65.175 пари мушке, женске и дечје обуће, 2.033 кг. кожног ђона, 39.680 кг гуменог ђона, 2.280 фуси коже за обућу, 878.608 метара памучних тканина, 216.904 метра вунених тканина, 142.394 метра свилених тканина, 7.554 кг ужарске робе и 7.562 кг вате за прибори за одела. Поред тога, има још маса артикала који нису били рационирани, а који су прошли кроз Гратексове продавнице.

Руководство и намештеници Гратекса поклањају нарочиту пажњу стварању здравог односа између намештеника и купаца приликом куповине робе, чистоћи и лепом изгледу продавница и њихових излога. Излози Гратексових продавница су укусно уређени и могу да послуже као пример другим трговачким радњама у граду.

20 октобар

Призор тога часа кроз прозор зеница
и у срце доспе, право као стрела
и са нама сraste, бива део тела
к'о уткани део унутрашњег лица.

Уђе као мућа, к'о бљесак запљусне
бојама и звуком и живи у нама,
и наш живот дели с нама годинама:
к'о мекано руно доспе нам и у сне.

Је ли то та слика: машинке, пешаци
и поворке, лица, јутро, загрљаји
и метална птица што на небу сјаји
и к'о свеже цвеће свуда звезде знаци?

Живи с нама живот, наше откуцаје
призор тога дана, часа, тог тренутка.
Као прећа мајке у ткива се утка
и трепери, дрхти и заносе даје.

Усади се негде у срцу дубоко
скривен као тајно зрно животворно.
Гаји се к'о биљка, чува љубоморно
и увис нас диже, поносно к'о соко.

Гвидо ТАРТАЉА

Признање најбољима у Штампарском предузећу Народног фронта Србије

У петак 18 о. м. синдикална подружница Штампарског предузећа Народног фронта Србије извршила је свечано проглашење ударника у предузећу. Седам другова у току протекла три месеца нарочито су се истакли, били су бољи од свих осталих. То су другови: Драго Хура, управник штампарије Стеван Мартиновић, ротациони машинист, Љубиша Михајловић, машински слагач, Никола Стефановић, машински слагач, Милољуб Богдановић, ручни слагач, Аца Топаловић, машински слагач и Јосип Нађ, електромонтер, који су проглашени ударницима.

После свечаног проглашења говорио је Душан Будимировић, одговорни уредник „20 октобра", који је истакао значај момента проглашења ударника и позвао раднике и намештенике предузећа да се у свом даљем раду угледају на своје најбоље другове-ударнике.

У оквиру приредбе, коју су извели сами радници и намештеници, предат је пехар и диплома шах и пинг понг секцији који су освојени у недавном првенству. Нарочито велико одушевљење изазвао је хор „Јединства" културно-уметничког друштва Савеза радника и намештеника графичке индустрије. На општи захтев хор је морао да отпева и једну песму преко програма. Хором је дириговао Брана Поробић.

Проглашењу ударника присуствовао је Чеда Медурић, секретар Месног одбора Савеза радника и намештеника графичке индустрије.

БИРОКРАТСКИ ХОД НАШЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ

У допису под горњим насловом, који је штампан у »20 октобру« од 4 октобра 1946 провукла се непроверено вест, да је судски позив из Среског суда II рејона до предузећа »Замко« путовао двадесет дана. Међутим судски позив који је послат из Среског суду у Вршцу Среском суду II рејона путовао од 21 августа до 7 септембра 1946, а Срески суд II рејона је послао предузећу »Замко« већ 9 септембра.

Према томе нема никакве кривице ни Среског суда II рејона.

Душан НИКЧЕВИЋ,
претседник Среског суда II рејона

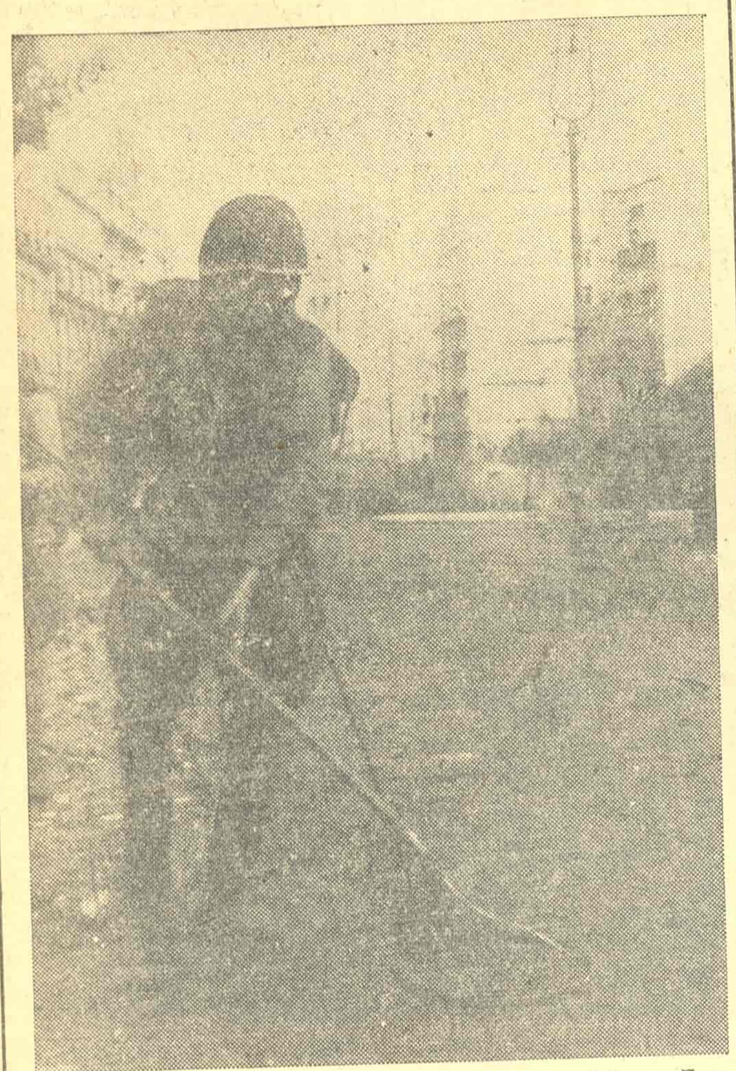

Црвеноармејци су у току првих дана по ослобођењу Београда, стављајући своје животе на коцку, очистили од мина безброј улица и зграда

Предавања на Коларчевом универзитету

Предавања, која су у току прошле недеље одржана на Коларчевом народном универзитету, била су добро посећена, што је знак да код грађанства постоји интересовање за популарна предавања, а и да су теме добро изабране. У жељи да и поред популарног начина излагања, теме буду научно обрађене, Управа Коларчевог народног универзитета ангажовала је читав низ познатих научника, књижевника и публициста.

Тако ће у понедељак, 21 о. м. публициста **Стефан Митровић** одржати интересантно предавање: „Две тенденције у данашњој међународној политици". Предавач ће говорити о борби и напорима за остварење праведног мира, као и о тежњи англо-америчког блока за доминацијом која се нарочито сада у Паризу испољила; расправљаће и о проблемима Италије, Немачке, Кине и других земаља, итд.

У уторак, 22 октобра, професор **Милан Богдановић,** књижевник, одржаће „Књижевни час о Радоју Домановићу". Радоје Домановић је у својој сатири немилосрдно разголитио подлост и ништавило тадашњих владајућих кругова.

Радован Теодосић, начелник Министарства просвете говориће у среду 23 о. м. о „Новом петогодишњем просветном плану Совјетског Савеза". Предавач ће изнети основне карактеристике петогодишњег плана, задатке наставника и научних установа, проблеме школа итд. Поред тога приказаће и шта је учињено и шта ће се учинити у вези са подизањем материјалног и културног благостања радних маса.

У четвртак, 24 о. м. **др. Стефан Ђелинео,** професор Универзитета: „Рад, умор и одмор — Умни и физички рад". У овом предавању биће изложене карактеристике мануелног и умног рада, њиховог физиолошког диференцирања, као и потрошња енергије у разним занимањима.

Др. Панта Тутунџић, професор Универзитета говориће „О бакру у старој и савременој култури". Предавач ће изнети стара схватања о постанку бакра, о његовом значају у стварању материјалне културе. Објасниће улогу бакра у савременој цивилизацији и науци. Предавање ће бити илустровано експериментима и одржаће се у петак 25 о. м.

У суботу, 26 о. м. **др. Петар Колендић,** професор Универзитета, одржаће предавање са темом: „Дубровачко и далматинско позориште у прошлости".

Књижевне вечери у Трећем рејону

Књижевне вечери у Трећем рејону одржавају се још од почетка септембра.

Прво књижевно вече отпочело је предавањем Милана Недића о улози књиге у народној држави. Интересовање грађана Трећег рејона је било велико. Друго предавање је држано о Домановићу, а после тога читани су одмлоци из његових најзначајнијих дела.

Приликом читања одломака из дела Радоја Домановића, слушаоци су са нарочитим интересовањем пратили интерпретирање. Али, у току самог читања приметило се да би било згодно увести као новину да чланови Народног позоришта читају делове из књига, тако да интерпретација добије виши уметнички садржај, чиме би и успех књижевних вечери још више порастао.

Треба покушати да се у току самог предавања о писцу прави прекид, да би се читањем из пишчевих дела још боље илустровали наводи и објашњење предавача. На овај начин књижевно вече би било испуњено причањем о писцу и истовремено читањем одломака.

Многи рејони још нису образовали књижевне вечери, које имају велике вредности за васпитавање човека, те је потребно ове јесени отпочети са књижевним вечерима по рејонима, јер су оне саставни део културног изграђивања становника нашега града.

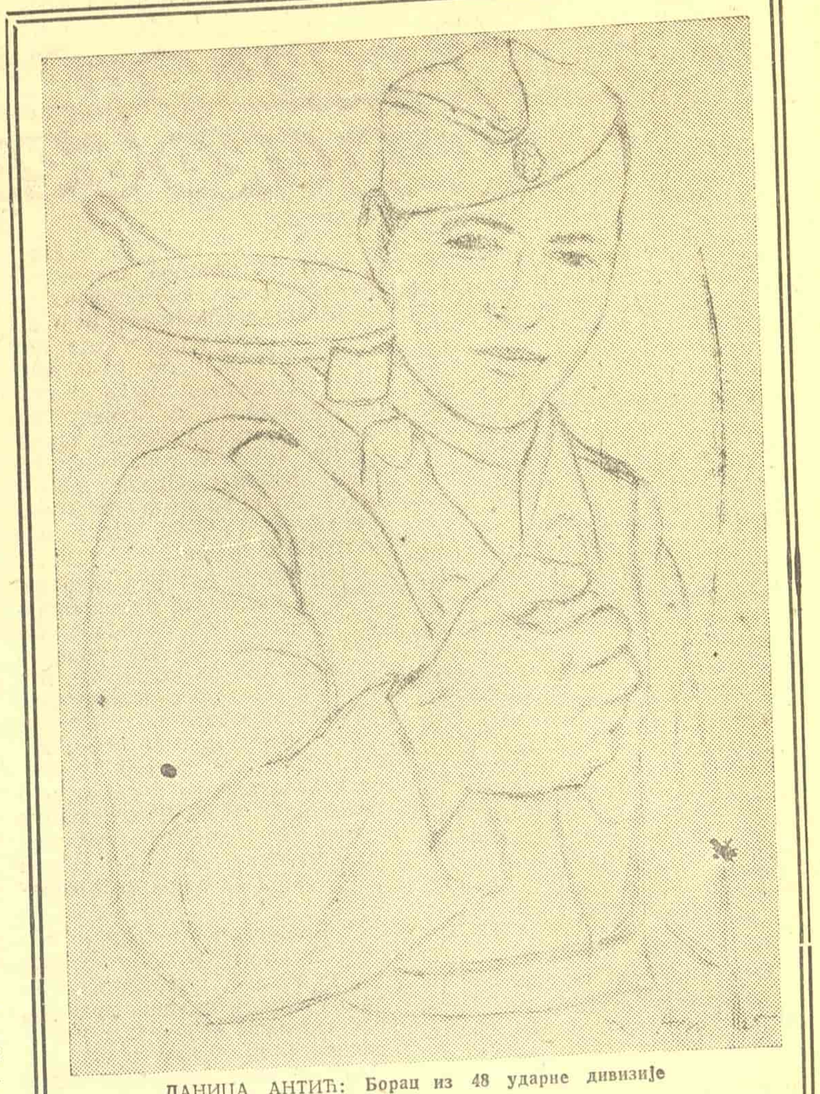

ДАНИЦА АНТИЋ: Борци из 48 ударне дивизије

Изградња станова у СССР

Питање стана узнемирава данас више милиона људи. Свугде где је рат претворио у рушевине стотине градова и села, па чак и у таквим земљама као што су, на пример, Сједињене Америчке Државе, које нису доживеле непријатељску најезду, станбено питање се поставља с пуном оштрином. Тиме се, уствари, објашњава чињеница да скоро све политичке странке уносе у своје изборне програме опширне нацрте станбене изградње. Додуше, у многим земљама ствар није кренула даље од тога. У тим земљама не можете да видите зграде у подизању: станбени програми, намењени циљевима изборне кампање, заборављени су врло темељно. У Енглеској, на пример, како саопштава лист „Дејли Експрес", подигнуто је само 57.866 кућа, док је било обећано да ће се подићи четири до пет милиона кућа. Лондонска штампа оштро критикује владину политику у области изградње станова, обележавајући је као прекомерно спору. Програм подизања станова не остварује се, одуговлачи и њему прети опасност да остане на хартији.

Сасвим друкчије стоји ствар у Совјетском Савезу. Подизањем станова у СССР баве се месни совјети и индустриска министарства, која подижу куће за раднике и службенике

Нови петогодишњи план предвиђа грандиозан програм станбене изградње. За остварење тог циља дато је 42,3 милијарде рубаља, тј. скоро три пута више него у претходној „пјатиљетки". У ту цифру није урачунато индивидуално грађење станова. Тај кредит обезбеђује подизање 72,4 милиона квадратних метара станбене површине. Сем тога, неколико милијарди рубаља одређено је за темељну оправку постојећих станова. У закону о петогодишњем плану нарочито је истакнуто да се мора организовати изградња кућа типа вила са становима од једне и две собе. Такве куће продаваће се радницима и службеницима уз највеће повластице, уз коришћење дугорочног кредита.

Изградња станова у Совјетском Савезу остварује се не само централизованим путем. Петогодишњи план предвиђа и индивидуалну изградњу станова уз припомоћ дугорочног државног кредита. У градовима и на радничким насељима биће подигнуто 12 милиона квадратних метара станбене површине, а на селима 3, милиона и 400.000 кућа. Такав је совјетски програм станбене изградње.

Којим се путем креће извршење станбеног програма новог петогодишњег плана? Пре свега, уводи се широка индустријализација и механизација грађевинских радова. План уводи у живот масовну фабричко - заводску производњу стандардних кућа, грађевинских конструкција и детаља. Ствара се нарочита грана индустрије — за производњу архитектонског материјала и мањих делова зграда.

Други пут јесте широка и свесрдна помоћ што се пружа трудбеницима који подижу себи куће. Та се помоћ указује широм целог Совјетског Савеза. Споменули смо већ дугорочни државни кредит. Сем тога, сви демобилисани борци добијају бесплатно грађу и други материјал за подизање кућа. Месни органи власти помажу их у погледу превоза материјала и техничког руковођења. Израђен је врло велики број пројеката сеоских кућа и градских котеџа. Препоручују се нове врсте грађевинског материјала: гипс, бетон-шљака итд.

Ту скоро објављена је одлука Министарског савета СССР, која се односи на подизање станова у Сибиру, на Уралу и на Далеком Истоку. За раднике и службенике, заузете у најважнијим гранама индустрије, биће подигнуто до 1947 године преко 60.000 кућа. Од тог броја преко 50.000 кућа биће грађено за једну породицу. Те индивидуалне куће продаће се радницима и службеницима по најприступачнијој цени — од 8 до 12.000 рубаља за једну кућу.

Купац ће добити ту суму новаца у банци у виду позајмице на осам година, а за коришћење те позајмице плаћаће само један од сто годишње. Према томе, уселивши се у кућу коју је подигла држава, радник, да би постао сопственик те куће, имаће да плаћа око 10% своје зараде месечно. А то не износи више него закупна цена за стан и приступачно је сваком трудбенику.

А. БИРМАН

Течајеви за опште образовање ударника

Месно синдикално веће дало је иницијативу за стварање течајева за опште образовање радника из свих предузећа у Београду. Течај овакве врсте има, углавном, задатака да пружи основна знања радницима који нису имали могућности да уче средњу школу, или пак онима, који би желели да употпуне своја знања. За овај течај влада велико интересовање и многе подружнице пријавиле су заинтересоване раднике.

Течај би трајао пет месеци и одржавао би се три пута недељно. Од предмета предаваће се народни језик, како би се продубљавањем писмености и знања језика омогућило да се читање начини лаким и приступачним и за све оне, који се једва сналазе на тексту. Историја са земљописом обрађиваће се у низ предавања, која треба да објасне слушаоцима непрекидни развој друштва, да је народ носилац друштвеног развитка и да их упознају са нашом историском прошлоћу. Предавања из земљописа упознаће слушаоце са богатствима наше земље, изгледом и географским положајем читаве наше Републике. Природне науке биће исто заступљене у кратким предавањима. Поред тога, предаваће се рачун и хигијена. На овим предавањима радници могу много научити; она ће им пружити основ на коме слушаоци могу касније читањем и учењем допуњавати знања из свих тих основних предмета.

Течај за опште образовање радника најављен је још пре месец дана, али на његовом остварењу још се није ништа урадило. Сада, у овој јесењој сезони, потребно је отпочети са брзим окупљањем свих заинтересованих, са стварањем најосновнијег плана за извођење предавања. Месно синдикално веће би требало што пре да се повеже са Просветним одељењем ИНО-а и да у заједници с њим створи могућности да течај што пре отпочне са радом. Уз то, потребно је по свим фабрикама, радионицама, по свим подружницама спровести широку агитацију да би се окупио што већи број радника за течај. Треба нарочито настојати да радници не одустану од течаја због стида или недовољне обавештености. Уколико се боље спроведе агитација и објасни значај течајева за раднике, за њихово образовање и стицање знања, утолико ће резултати бити већи и кориснији. Треба што пре основати течајеве за опште образовање радника и отпочети са радом.

Хор просветних радника „Жарко Зрењанин"

Шездесет чланова хора и рецитативне секције Културно - уметничког друштва Месног одбора просветних радника посетило је Омладинску пругу и на разним деоницама дало за пет дана 11 концерата. Од тих концерата два су приређена за рударе рудника Бановићи.

Београдски просветни радници су свуда срдачно и топло дочекани од омладине, почевши од Штаба па до последњег њиховог наступа у Киселаку. Омладинци Вараждина су приредили приликом боравка београдских гостију велике манифестације братству и јединству наших народа, док су Грци у току једнодневног боравка Београђана у њиховом логору дали израза свог највишег одушевљења.

ФИЛМ

Задатак мајора Булочкина

Чувени авијатичар-ловац, мајор Булочкин, претрпео је у борби са непријатељем квар на своме авиону и на горућем падобрану пада на земљу. У болници му, после опоравка, саопштавају да извесно време не сме да лети на брзим авионима. Командант га премешта у екскадрилу лаких бомбардера У-2. Булочкинова сујета је повређена. Тамо га чека још веће разочарење, јер цео персонал те ескадриле сачињавају девојке. Та почетна комична ситуација појачава се тим што јунак филма, мајор Булочкин и његова два друга дају обећање један другом да се неће женити до краја рата. Гледаоцима је већ на почетку филма јасно да они неће одржати своју реч.

Филм »Задатак мајора Булочкина« је комедија без негативних карактера. Смех, који филм изазива у биоскопској сали срдачан је и спонтан. Гледаоци се смеју из симпатије према јунацима филма. Све епизоде филма су неусиљено комичне, без натегнутости, без обичних комичних бесмислица.

Показује се да авион У-2, у рукама мајстора - авијатичара, може начинити чуда. Мајор Билочкин се и сам уверава у то на сопственом искуству. Ову садржајну нит било је потребно подробно истаћи у филму. Она је требала да буде основна битност филма, али сценариста Тимошенко није се потчинио режисеру Тимошенку, давши духовиту причу о пилотима У-2 као историју три »женомрсца«, који су решили да се не жене до свршетка рата. Режисер је пришао сценаристи и поставио те епизоде са укусом и мајсторством, зналачки изабравши и подвукавши комичне детаље.

Духовито и оштро су постављене у филму шетња другова у болничком парку, сцена прве појаве Булочкина у ескадрили, вечера са девојкама, разговор авијатичара са сарадницом »Пионирске правде« Вањом Петровом, као и сцена путовања новинарке на камиону са авијатичарем Тучом. У свим тим сценама види се велика стручност и знање режисера, и у режији и у одабирању детаља и у монтажи.

Од глумачког ансамбла нарочито се истиче Меркурјев и Крјучков.

Од женских улога истичу се А. Глазова, која је нарочито убедљиво протумачила улогу поручника Кутузове и Т. Аљешина, у улози поручника Светлове.

Песме и музика филма, које је дао Соловјев - Седој, пријатне су и мелодичне.

После тешких дана избеглиштва, проведених у стрепњи али и у радосном очекивању грађани се враћају у ослобођени Београд. На њиховим лицима окупација је оставила трага, али им је осмех радости усађен око усана

Уредништво и администарција »20 октобра« Влајковићева 8 у Београду. Штампарско предузеће Народног фронта Србије. Одговорни уредник Душан Будимировић. Чек. рачун 62.317. Поштански фах 53.

ЈЕДАН НАШ УСПЕХ НА БАЛКАНИЈАДИ

Партизански борац — фискултурни првак Балкана

Ноћ је била ведра, без облачка на небу, пуном звезда. Видело се скоро као по дану. Замотани у беле капуљаче два извиђача лежала су у снегу. Пузали су тихо лактовима, застајкујући сваки час. Најзад су избили на чистину. Далеко, једно сто метара, стајао је бункер. Стражар је ходао лаганим, тромим кораком.

Пришли су још ближе. Опрезно, тихо, скоро без даха.

Одједном — жица. Пресечи је без шума била је скоро немогућно без ћебета. Две сенке зарониле су у снег.

— Шта ћемо сад? — једва чујно је рекао један од извидника.

— Ти се повуци до оног грма, — одговорио је други пригушено, — а ако запуцају ти удри машинком док се ја не повучем, а онда ћемо брзим кораком натраг. Река је близу...

Задатак је био уништити бункер, који је владао целим пропланком. У њему је била мала посада, јер су у другим линијама Немци имали још бункера, масовнијих, већих, с много више људи.

Из снега тихо се дигла бела сенка. Као да је одједном израстао снешко белић! Рука је запарала ваздух нечујним, стреловитим покретом и у следећем тренутку кроз ваздух је летела бомба. Још није ни стигла до циља, а већ је и друга била у ваздуху.

Одјекнуо је потмули прасак.

Хици су били прецизни. С даљине од око шездесет метара бомбе су погодиле бункер у најосетљивије место и парчићи камења летели су на све стране.

Задатак је био извршен.

*

Рука се повила унатраг — и док је једна нога мало уздигнута, а друга примала сву тежину тела, — брзим трзајем избацила је гранату, која је одлетела високо и клатећи се изгубила се у даљини. Она ће пасти следећег тренутка негде тамо између шездесетог и седамдесетог метра даљине, али неће експлодирати. Јер то није права бомба. Она само личи на гранату, исте је тежине, али у њој нема експлозива.

Нема ни бункера, ни жица, ни непријатеља. Рат је само ружан сан. Граната је само симбол ослободилачке борбе против окупатора. Она је сада само спортска справа на такмичењу претставника слободних, пријатељских балканских земаља, који се такмиче за спортску победу.

Мирко Вујачић, борац из партизанског рата, који је бацао гранату највише од својих другова, који је погађао противнички ров или бункер на даљини од преко шездесет метара, сада је уздигнуте главе, исправљен у свој својој висини, напрегнуто пратио гранату како лети кроз ваздух и искусним оком одмеравао даљину њеног лета.

— Добро је, — климнуо је задовољно главом, док је игралиште трештало од бурних узвика гледалаца.

Мирко Вујачић пребацио је све заставице и заузео прво место на првим послератним Балканским играма у Тирани.

*

Мирко Вујачић и његов брат Душан нису знали за фискултуру све док нису дошли на Армиски слет. Када је у њиховом батаљону изведено такмичење у бацању гранате, у коме су учествовали сви борци, њих двојица су постигли далеко највећу даљину од свих осталих. Мирко је био у Скопљу, а Душан у Берану. Да ће учествовати на Армиском слету дознали су један за другога из новина.

На Армиском слету Мирко Вујачић је бацио гранату најдаље од свих, а његов брат Душан био је други. После тако сјајног успеха обојица су постали чланови »Партизана« и од тада фискултура за њих добија свој прави значај.

*

Док су се на лакоатлетској стази одвијала такмичења, на терену поред аут линије, на оној страни према стајању, одржавано је елиминаторно такмичење у бацању копља за учешће на првенству државе.

— Слушај, Мирко, зашто не би покушао да бацаш копље? — предложио је Вујачићу капитен лакоатлетске екипе Павле Јовићевић, наш најбољи такмичар у троскоку.

И Мирко Вујачић је покушао. Узео је први пут у животу копље у руке. Ленерт му је објаснио како се копље баца, научио га како се држи и дао му неколико савета.

Мирко Вујачић претрчао је десетак метара с копљем уздигнутим више рамена, а кад је стигао до линије за бацање заустависо се нагло и онако из места бацио копље, које се уздигло врло високо и запливало ваздухом.

Павле Јовићевић запрепашћено је посматрао копље које се зарило у земљу преко линије која је обележавала шездесет метара! Ленерт је скакао од радости. То је заиста било изненађење! Мирко Вујачић је бацио копље први пут у животу и то преко шездесет метара!

*

Свега неколико месеци доцније, на Балканским играма у Тирани, у конкуренцији с претставницима балканских земаља, Мирко Вујачић је освојио и другу победу. Био је првак Балкана у бацању граната, а сад је и у бцања копља.

Овај високи, снажни Црногорац, маркантних црта лица, достигао је за кратко време велики успех на спортском пољу. Борац из партизанског рата, најбољи бацач граната у целој Армији, у доба мира осваја победе на спортским такмичењима.

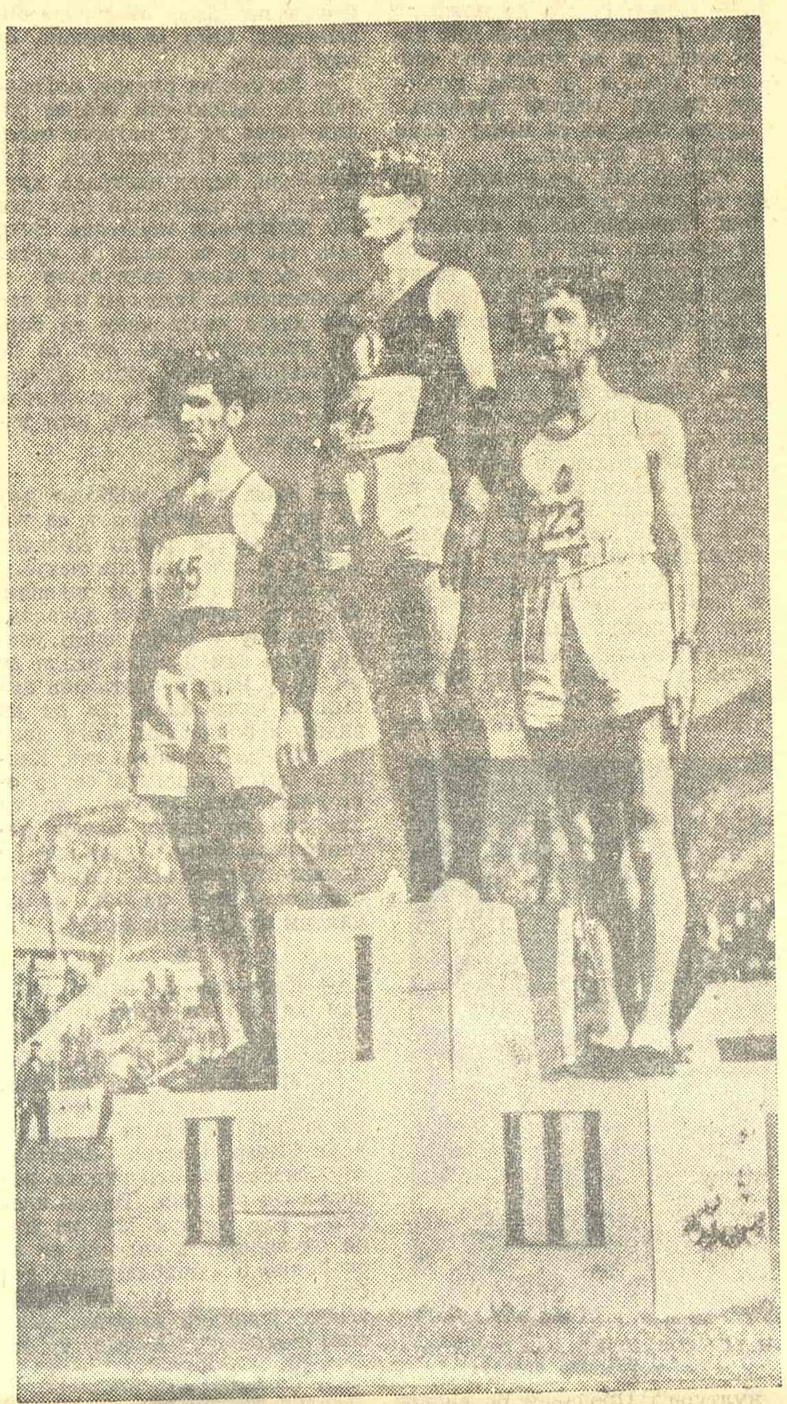

Два брата Вујачића на победничком подијуму за време свирања југословенске химне на Балканским играма у Тирани

И док стоји усправан и крут на почасном подијуму, док музика свира југословенску химну, а наша застава се весело лепрша на победничком стубу, Мирко Вујачић добро зна да је то тек почетак његове спортске каријере и да ће, марљивим радом и залагањем још много пута достојно репрезентовати своју земљу, исто онако часно и борбено као што је то чинио током партизанског рата.

Леп спортски гест

Балканске лакоатлетске игре протекле су у духу солидарности и пријатељства балканских народа. Карактеристика овог такмичења био је спортски дух који је провејавао током целог такмичења и испољавао се како у спортској борби тако и у свим одлукама.

У том духу испољен је и један симпатичан гест, који је примљен спонтано и одушевљено од тридесет хиљада гледалаца, гест који су извели албански футбалски репрезентативци после завршетка утакмице са Румунијом. Они су притрчали своме тренеру Љубиши Броћићу, који је стајао иза гола и будно пазио на сваку фазу игре, подигли га увис и понели га на рукама ка трибинама. Броћић је покушао да се отме, али узалуд. Снажне руке држале су га чврсто и уздигле га високо.

Албански репрезентативци, прваци Балкана у футбалу, нису заборавили на свога тренера Броћића у моментима највећег одушевљења. Симпатично је да су пожелели да своју радост поделе с њим. Јер Броћић је више од месеца дана спремао албанску екипу, тренирао је, изградио је систем и изградио тактику целог тима.

ШАХ

Масовне утакмице у нашој земљи

У појединим главним местима наших народних република у току су разна масовна шаховска такмичења. Тако се у Београду одржава омладински шампионат у просторијама шах-секције »Црвене звезде« са 126 учесника. У Загребу је за овогодишње првенство пријављено 123 такмичара. Тај турнир је подељен на четвртфиниале, полуфиниале и финале. Мајсторима је дато право да директно уђу у финале, а најбољи аматери су ослобођени четвртфинала. Првенство Љубљане за идућу годину биће такође спроведено на тој основи, те ће тако сваком шахисти бити пружена прилика да окуша своју снагу у турнирској игри.

По узору на Совјетски Савез у Загребу ће по први пут у нашој земљи бити спроведена категоризација играча. На основу резултата у првенству играчи ће бити подељени у четири категорије, изнад којих ће стајати мајстори. За четврту категорију биће потребно постићи 80 од сто могућих бодова на турниру, а за трећу 80 од сто.

Успех Глигорића на турниру у Прагу

Међународни турнир у Прагу поново је показао да Југословени имају првокласне мајсторе, који с успехом могу учествовати и на највећим међународним утакмицама. Нарочито признање постигла је игра младог нашег мајстора Светозара Глигорића, за кога се до прашког турнира у иностранству једва знало. Међу осталима Глигорић је победио и Аргентинца Најдорфа, који је недавно на турниру у Гронингену делио четврту и пету награду. После успеха у Прагу Глигорићу је отворен пут и за највеће светске турнире.

Наш првак др Трифуновић савладао је своју индиспозицију у почетку турнира и после слабог старта опет дошао у форму. Турнир је кратак и због тог је тешко надокнадити изгубљена прва два бода, али ће Трифуновић ипак бити међу најбољима на овој утакмици.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Хоризонтално:

1) вал, совјетски војсковођа — ослободилац Београда; 2) и сугласник и самогласник, једно занимање, партизанско име нашег министра унутрашњих послова, сугласник; 3) јединица за мерење електричног отпора, једна птица, врста памучне материје, показна заменица; 4) коцка, шести тон Це-дур музичке скале, два различита слова, творац научног социјализма, свеза; 5) једна дизалица, пространа поља у СССР обрасла маховином, упитна заменица, ограђено место где се затварају овце; 6) свезнање, једна скраћеница, земља, роман Ванде Василевске; 7) хитар, побратим, скраћеница у администрацији, лична заменица (француски), планина у Тесалији; 8) шести тон Це-дур музичке скале, хемиски састојак за чињење коже, место у Лици, запрежни прибор; 9) предлог, дивља животиња, мој, варош у Кини; 10) крменадла, турско татарско освајачко племе у Средњем веку.

Вертикално:

1) одређено време, свеска за цртање; 2) сугласник, модел, предлог; 3) иницијали хрватског књижевника, презиме нашег Маршала, два различита сугласника; 4) шума, иницијали талијанског историчара из Средњег века, легендарни швајцарски јунак; 5) планина код Београда, ваздушна бања код Сарајева; 6) дворана, врста песме; 7) други тон Це-дур музичке скале, припадник југословенских народа; 8) топот, два сугласника; 9) наш истакнути војсковођа при ослобођењу Београда; 10) река у Северној Италији; 11) географска карта; 12) хемиска ознака за баријум, го; 13) слависта који је проучавао словенске старине, два различита слова; 14) партизанско име нашег министра индустрије, место у коме се налази рудник каменог угља у Србији; 15) мајица, велика европска река; 16) ситс, предлог за место, титула нижих турских чиновника; 17) свеза, негдашња немачка колонија на западној обали Африке, мера за површину; 18) предлог, балкон, свеза; 19) воз, пријатељ (франц.).

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

Хоризонтално:

1) вал, оса, Ева, бос; 2) ом, апел, Одеса, Кина, рт; 3) Задар, п, оре, Б, Ратко; 4) лук, мед, а, »Јежа«, Мол; 5) ГТ (Гвидо Тартаља), Босна, гарда, ми; 6) а, писмо, а, обала, п; 7) е, вук, ка, алт, ан, Иго, г; 8) скот, ов, Драва, Об, Арад; 9) тад, ода, ван, бре.

Вертикално:

1) воз, ест; 2) ам, алга, ка; 3) л, адут, вод; 4) опак, пут, о; 5) Сер, бик, од; 6) ал, Москва; 7) песма; 8) о, дно, д; 9) до, а, ар; 10) ера, ала; 11) се, г, ТВ (Тодор Вујасиновић); 12) а, јао, а; 13) берба; 14) ЕК (Едвард Кардељ), Жданов; 15) вир, али, Ба (баријум); 16) Анам, ага, и; 17) б, атом, Орб; 18) ор, клип, ар; 19) сто, где.

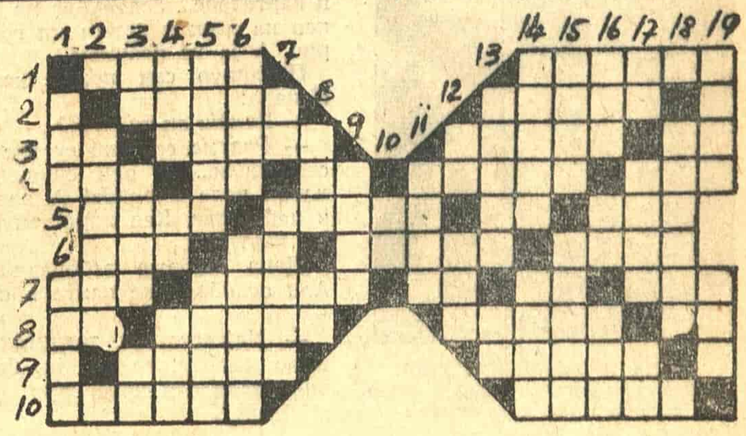

ГРАЂАНИ БЕОГРАДА предлажу...

Потребна је правилнија расподела млека

Последњих дана поново су се пред млекарама појавили редови. То долази отуда што се расподела не врши правилно. Редовно се дешава да поједини купци узимају по неколико литара, док је, често, за оне којима је млеко најпотребније, оно неприступачно. Ако располажемо са ограниченим количинама млека, тако да није могуће задовољити све потрошаче, било би потребно ограничити количину млека тако, да појединац може да узме само литар дневно.

Међутим, није само то једина сметња. Много је теже што радни народ није у стању да дође до млека, јер нема времена ни могућности да чека у редовима. Редован је случај да се много боље снабдевају беспослени, који иду од радње до радње и од продавнице до продавнице, стајући свуда у ред, где сматрају да ће добити нешто што се дели у мањим количинама.

Осим тога, још увек има оних млекара који иду по кућама и, по скупљој цени од максимиране, доносе млеко својим потрошачима. Конкретан случај десио се у Шуматовачкој улици 28. Човек који доноси млеко у ту кућу није хтео

да прода једној жени из исте куће пола литра, иако је наглашила да има болесно дете, изговарајући се да носи само својим муштеријама. Ту је, без сваке сумње, јасно да муштерије плаћају изнад максимиране цене.

Требало би да се одговорни заинтересују за правилнију поделу млека, а исто тако да стану на пут продаји млека по црноберзијанским ценама.

Можда би се проблем решио завођењем карата за млеко за оне којима је најнеопходније, а остало млеко да се продаје у слободној продаји. Чињеница је да највише млека добијају беспосличари, а онима који раде и којима је најпотребније, да је млеко неприступачно.

С. ВУЈИЧИЋ

★ ★

Више пера и мастила или више увиђавности

Био сам на пошти број 1 да положим претплату за радио, а како сам заборавио на напишем адресу на уплатници, пришао сам пулту где се налазе мастионице и пера. Међутим, тамо су поједини грађани и грађанке писали писма од по неколико страница и на тај начин онемогућавали да дођу до пера и мастила они који су имали да напишу само адресу или неке изостављене податке. Морао сам да чекам, а када и после чекања ипак нисам дошао на ред, био сам принуђен да замолим од другарице на шалтеру перо и мастило.

Сматрам да су мастионице и пера намењени грађанима за

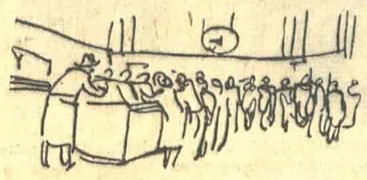

кратке забелешке или напомене, а никако за писање писама на самој пошти, која је најпрометнија у Београду. Стога би било потребно напомене у овом смислу ставити под стакло на пултовима. Осим тога, сматрам да би било корисно да се на пултове стави већи број мастионица и пера.

Светислав ПЕТРОВИЋ

★ ★

Продавци у задругама треба да буду свесни фронтовци

На оспособљавању и правилном раду радничкослужбеничких задруга много је досада учињено. У њиховим продавницама данас се снабдева највећи број грађана. Међутим, ипак се дешавају поје-

дини пропусти, а на један од њих хтела бих да укажем.

На Каленићевој пијаци у продавници Осме радничкослужбеничке задруге била сам сведок једног дијалога, који ме је изненадио. Домаћица-купац жалила се да јој је грожђе скупо, на шта је продавачица Задруге одговорила:

— Па сељак није луд да даје своје грожђе јевтиније...

Питам се да ли је ова продавачица фронтовка, кад није нашла какав други одговор за жену незадовољну ценама грожђа.

Нажалост, овај случај није усамљен и у другим продавницама има их сличних. Зато би требало обратити пажњу на особље задруга, како оно не би срушило углед задруга, које треба да постану наши најбољи снабдевачи. Продавци у задругама треба да буду свесни фронтовци и да народу објашњавају који су прави узроци повишењу цена артиклима на измаку сезоне, као што је случај са грожђем.

Чанда БОРУТ

★ ★

...ОБУСКУ СТАНИЦУ ТРЕБА ПРЕМЕСТИТИ

Београд није повезан са својом околином само железницом, већ и аутобуским прометом у више праваца, па те линије треба сматрати као допуну прометне мреже. Тим пре није јасно зашто се станица за аутобуски промет налази на Булевару Црвене армије, а не негде у близини Железничке станице. Јер због те удаљености јављају се тешкоће: ако неко, ко до Београда дође возом, жели да настави пут даље аутобусом, принуђен је да, са свим пртљагом, иде чак на Булевар Црвене армије, где треба да чека аутобус.

И не само та удаљеност је непажња према онима који путују, већ је и чекање аутобуса под ведрим небом. Нема ни чекаонице, ни стрехе. На ветру, киши, а биће и на снегу, стоји пртљаг и људи, у блату и влази.

Др. Л. К.

У августу и септембру 1945 увезено је у Београд 5,478.923 кг поврћа и 8,689.512 кг воћа, а у истим месецима 1946 увезено је 12,244.696 кг поврћа и 14,541.931 кг воћа

Београђани се сећају ослободилаца

МИЛОРАД ЈОВАНОВИЋ: »Дочекао сам их засуканих рукава«

Све што је везано за време, догађаји и доживљаји, пролази. Све се заборавља. Нови утисци долазе на место старих. Оно што се доживело постаје успомена. Да лека и нестварна. Ретка су сећања која не бледе. Ретки су снажни утисци који се својом јачином упечате у свест људи до краја живота. Оно што је непријатно заборавља се брже. То је у природи људи. Лепо је трајније али је и ређе. Ретки су светли и лепи тренуци који се памте, али они постоје. Као драга и светла успомена, као утеха у невољи...

У малој продавници пецива, у Таковској улици, за тезгом стоји жена. Механичким покре

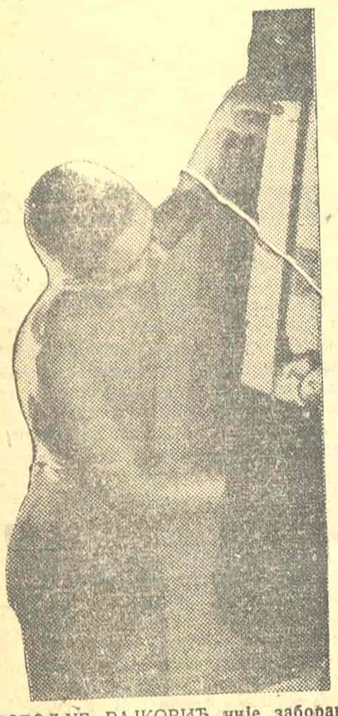

БОГОЉУБ РАЈКОВИЋ није заборавио ни једну појединост

тима дели купцима кифле, бурек, земичке. Како би било да са њом разговарам о успоменама и сећањима? Ушао сам у продавницу. Рекао шта желим. Она је изненађена. Такву муштерију није никада имала. Осећам да мисли: „Коколичар коме је време предуго... Али, можда ће ипак купити штогод".

— Другарице, јесте ли у свом животу доживели нешто чега се увек сећате? Гледа ме збуњено, помало љутито:

— Свакако, друже, много тога...

Али такав одговор мене не задовољава. Хтео бих појединости. Она је у недоумици. Покушава да се сети...

— Ето, када сам била мала умало се нисам удавила... То је било непријатно. Па када сам се удала, то је било лепо... Па...

Одједном шири лице у искрен и срдачан осмех. Осећам, заборавила је да је у радњи, заборавила на пециво и на то ко пред њом стоји.

БРАЦА И САВИЦА ПЕРОВИЋ: »Нисмо се плашили. Тата је лекао доци це Луси и палтизани.«

— Никада не могу да заборавим сусрет са ослободиоцима, са Русима и партизанима.

— О томе, баш о томе бих хтео да ми причате...

— Збиља, то је доживљај кога ћу се увек сећати. Недељу дана пузали смо по поду док су изнад нас фијукали куршуми. Били су у „ничијој земљи". И одједном, све се утишало. Устали смо са пода. Провирили у двориште и видели њега, првог Руса... У грудима ми је заиграло, заплакала сам

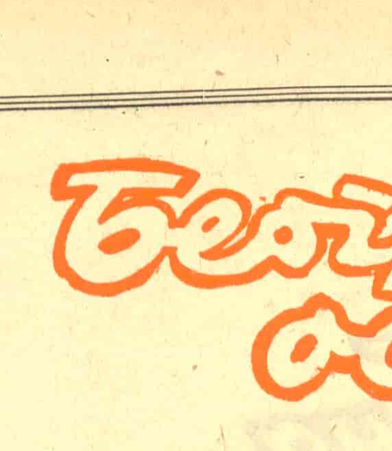

»Такву радост ја нисам доживела — говори ДРАГИЦА ПЕТРОВИЋ

и полетела му усусрет... А он је стајао опаљен, насмејан, здрав, весео... Гледа ме светлим очима. „Здравствујте", каже, као да смо стари познаници, тако просто: „Здравствујте". Тај сусрет, ту радост не могу да заборавим.

Опраштам се. Остављам драгану продавачицу Јулијану Бошковић која би још дуго, дуго причала о њему, о Аљоши, о првом Русу.

*

На углу двеју улица иза Техничког факултета трчкарају три малишана око велике лопте. Трче, пикају је и препиру се... Пришао сам најмањем.

— Је ли мали, јеси ли ти пионир?

— Титов пионир, исправља ме он.

— Идеш у школу?

— Идем.

— Како се зовеш?

— Ја се зовем Ненад Момчиловић.

— Па, Ненаде, јеси ли био овде када су Руси и партизани ослободили Београд? Сећаш ли се тога?

Мали је испустио лопту коју је држао у рукама. Са де-

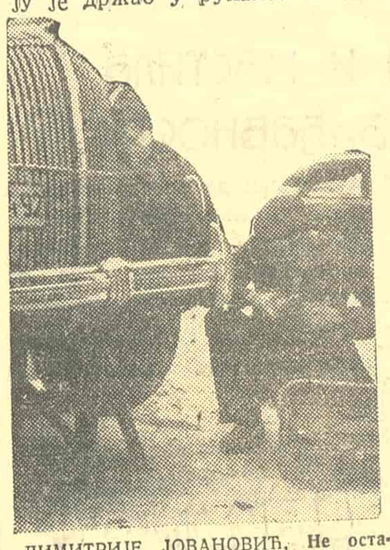

ДИМИТРИЈЕ ЈОВАНОВИЋ, Не остављајући свакодневни посао, прича о своме сусрету са ослободиоцима

тињег лица нестаје оне званичности са којом је до тада одговарало на питања. Приближава ми се и радосно саопштава.

— Свега се сећам...

— Хоћеш ли да ми причаш о томе?

— Хоћу, каже Ненад, и одмах, без предаха, почиње.

— Ми смо били у подруму. Ја сам провиривао кроз прозорчић и гледао како Немци беже. Тата каже. „Склони се. Ако те Немци виде, убиће". А ја кажем: „Како ће да виде када су нам окренули леђа па беже.." А после смо набрали цвеће и изишли на улицу. Видео сам тенк а на њему Русе и партизане... Један Рус ме попео на тенк и нешто ми говорио. А ја не разумем...

Прекинуо сам причу малог Ненада:

— Волиш ли ти Русе?

— Разуме се. Они су нас ослободили... И они су добри људи, воле пионире! А волим и партизане. Кад порастем биће партизан.

Деца најбрже заборављају. Али ослободиоце памте и она.

*

— Најсвечанији тренутак у моме животу, то ти је било онда када сам први пут чуо „Кађушу".

Тим речима отпочео је разговор аутомеханичар Димитрије Јовановић.

— Онако нешто не може да се чује сваког дана. А још када знаш да ће после тог снажног урлања да дође слобода, толике године жељена... Друже мој, то се може само једном да доживи...

Упитао сам Јовановића, каке је дочекао првог ослободиоца. Погледао ме је зачуђено, са сумњом, као да би рекао: „Зар треба постављати таква питања?!". Ипак је одговорио. Глас му је снажан, као и мазивом запрљане руке.

— Ех, како! Просто, као човек... Изишао сам увече на улицу и видео га како поносно корача улицом. Без страха. Онако како доликује ослободиоцу. Не сећам се да ли је то био Рус или партизан. Уосталом, све је једно, био је ослободилац. Нисам могао да говорим, језик ми се завезао, а и шта бих речима... Загрлили смо се, пољубили... Као људи, као браћа, другови... Ми се грлимо а „Кађуша" грми преко нас... Лепо је било...

Оставио сам аутомеханичара

ПЕТАР КОВАЧЕВИЋ је са својим друговима спасавао водовод

Јовановића наслоњеног на килер велике лимузине коју је поправљао. Поглед му одлутао негде преко кровова кућа. Смеши се нечему што се не види. Последње што сам чуо биле су полугласне, за себе изговорене речи:

— Ех, „Кађуша", сила...

*

Пекарски радник Лазар Срдић није имао времена да се поздрави са ослободиоцима. Хтео је да врати окупатору дуг за претрпљене патње. На углу Таковске и Гробљанске улице скочио је на први руски тенк и затражио пушку. Дали су му је наши партизани. А затим се придружио борцима који су гонили Немце. Пуцао је неуморно и заједно са другима обарао непријатеље који су бежали у паничном страху... На „Звездари" Недићева полиција покушала је да да отпор. Издајници свога народа брзо су ућуткани.

Увече Срдић није отишао својој кући. Вратио се у пекару. Подложио пећ, умесио тесто и пекао погаче. За ослободиоце, за Русе и партизане.

— Како сам их дочекао!... Ту, у мени су они били. На срцу сам их носио. Чекао сам двадесет и пет година... И дочекао... На шта прича. За оно што се осећа не постоје речи...

*

Електричну централу „Снага и светлост" Немци нису пред повлачење успели потпуно да униште. Сачували су је радници. Док су борбе трајале централа није радила. Радници су се посакривали. А када су први совјетски војници и партизани ступили у двориште, дочекани су бурним клицањем. Већина радника била је на својим местима. Машине су брзо поправљене и стављене у погон. Београд је добио осветљење.

Питао сам и швајсера електричне централе, Милорада Јовановића, како је дочекао ослободиоце.

— Засуканих рукава, одговорио је. Једино сам својим радом могао да се одужим ослободиоцима. И радио сам. Ту, на обали, поред централе, другови и ја поправили смо око 130 оштећених монитора. Знао сам, све је то мало за жртве које су у крви дали наши ослободиоци... Тада сам и ја дао два литра своје крви за борце, рањенике. Али дуг се не откупљује тако лако. Дужан сам и бићу дужан до краја свог живота... Зато радим, што више могу...

*

— Руси, то су најбољи људи на свету, искрено и са топлином ми је рекла Драгица Петровић, ученица гимназије.

— Срамота ме је да признам, али ето, слободу сам дочекала у подруму у Небојшиној улици. Када сам изишла рекли су ми да су Руси и партизани већ стигли. Потражила сам да их видим и поздравим. Тога дана се сећам као дивнога сна. Клицала сам и радовала се са осталима. Али, мислим, да су сви спољни знаци нашег расположења били недовољни да покажу одушевљење које смо осећали. Такву радост ја не памтим откад знам за себе.

*

— Када сам их видео знао сам да смо са успехом испунили своју обавезу. Био сам горд. Због њих и због себе.

Петар Ковачевић, мајстор, инсталатер „Бевода", који је изговорио ове речи и његов друг Петар Настић електричар, спасли су Београдски водовод од рушења. Њихов илегални рад датира још из доба окупације. А када су се ослободиоци приближили, добили су они од своје партизанске јединице задатак: „Спаси водовод". Могли су да

ЖАРКО БИЛИЋ је један од оних који су сачували Телефонску централу

рачунају на помоћ само неколицине људи и три друга партизана који су им придодати.

Помогао им је страх. Не њихов. Страх Недићевих издајника, које су Немци поставили код водовода. Ковачевић са наганом у руци, позвао је Недићевог официра на послушност. Кукавица је хтео да спасе свој живот и покорио се.

А затим су дошле шетње чувара, који су крили оружје по цеповима, и Немаца кроз просторије са инсталацијама. Нису се Немци усудили да миниирају водовод. Плашили су их мрки погледи и стегнути зуби радника Бевода. Побегли су. Ипак, једна је мина експлодирала, али далеко од постројења.

Водовод је био спасен. А Ковачевић и Настић могли су да поздраве ослободиоце...

— Другови, испунили смо задатак.

*

Цинкографског ученика Богољуба Рајковића нашао сам при послу. Радостан је што може да исприча неком своје утиске из дана ослобођења. Није заборавио ни једну појединост.

— То се не заборавља!

— Четрнаестог октобра чуо сам да су ослободиоци већ на Авалском друму. Пошао сам им у сретање. Али код Аутокоманде зауставише ме Швабе. Не дају на друм. Једва сам успео да дођем до улице Војводе Степе. Дуго сам ишао. На крају трамвајске линије број 10 испред мене искрснуше Руси.

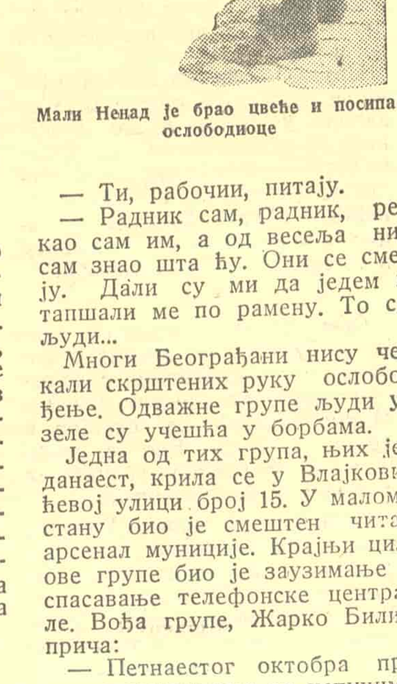

Мали Ненад је брао цвеће и посипао ослободиоце

— Ти, рабочии, питају.

— Радник сам, радник, рекао сам им, а од весеља нисам знао шта ћу. Они се смеју. Дали су ми да једем и тапшали ме по рамену. То су људи...

Многи Београђани нису чекали скрштених руку ослобођење. Одважне групе људи узеле су учешћа у борбама.

Једна од тих група, њих једанаест, крила се у Влајковићевој улици број 15. У маломе стану био је смештен читав арсенал муниције. Крајњи циљ ове групе био је заузимање и спасавање телефонске централе. Вођа групе, Жарко Билић прича:

— Петнаестог октобра пре подне пошли смо да испунимо задатак. Иза зграде Народне скупштине стајао је немачки тенк и десетак фашистичких војника. Одлучили смо да их изненадимо. Митраљез смо поставили на прозор куће на углу Влајковићеве и Косовске улице. Ватру смо отворили изненада. Тенк и Немци повукли су се, сигурно мислећи да су опкољени од Руса. Пут ка поштанској централи био је слободан, али су у њој били Немци. Упали смо кроз прозор и нашли их у ходнику. Цвокотали су зубима. Подигли руке и моле: „Камерад, камерад, бите".

Разоружали смо их и извели у двориште. Затим смо склонили експлозив који је био припремљен за дизање централе у ваздух.

*

Успомене Београђана из дана ослобођења не могу да избледе. Њих се сви живо сећају. У данима борби за осло-

ЈУЛИЈАНА БОШКОВИЋ: »Тај сусрет не могу да заборавим

бођење Београд се спремао за велико славље. Нико се није бојао пуцњаве. Чак ни деца.

Упитао сма брата и сестру, Савицу и Брацу С. Перовића:

— Јесте ли се бојали док је напољу пуцало?

— Нисмо се плашили, одговорио ми је мали Браца. Тата је лекао доци це Луси и палтизани.

И стварно, док је одјекивала грмљавина „Кађуша", кроз улице Београда брујао је радосни глас: „Дођи ће Руси. Дођи ће партизани".

Б. ВУЧКОВИЋ

Пекарски радник ЛАЗАР СРДИЋ у данима борби придружио се ослободиоцима

Отаџбина

Даљина — у мени је.
некада је разгледам.
Колико мора бити
велика душа
кад стане!
Звиждук је не достигне,
корак умором клоне.
Колико мора бити
оштро око
кад виде.

Знам ја њу
(и она
мене по кораку)
по сну што ми
за капцима спава,
по немиру срца
које обузме
када се појави
далека и плава.

О њој ми причала
прво мати.
Чудно се смејале
њене очи.
О даљини која
нема краја,
некад светлијој
него муња дана,
други пут
тамнијој од ноћи.

Знам је по звуку
по мирису биља
по тишини
насталој после боја.
Границе сам јој видео
стопама омерио
Она је слободна
земља моја.

У данима глади,
иза жица,
слушао сам је
из далека.
Знао сам кад у њој
бура јењава
И кад је тиха
да некога чека.

Сва је у мени.
Некада је разгледам
Колико мора бити
велика душа,
кад стане
Звиждук је не достигне
корак умором клоне
Колико мора бити
оштро око
кад виде.

Бранко В. РАДИЧЕВИЋ

Грађани Шестог рејона на пошумљавању околине Београда

И ако у сред живе изборне кампање, грађани Шестог рејона извели су у недељу врло успелу масовну акцију. Било је заказано да се тога дана оде на Гољино Брдо, између Раковице и Бањице, и ископају преостале рупе за саднице и пошумљавање зеленог појаса око Београда.

Рано изјутра, већ после 5 часова, велике групе грађана кретале су на зборна места појединих насеља, носећи са собом будаке, лопате, ашове и мотике. Ускоро затим, формирани су густи редови и са песмом и заставом на челу поворке кренуло се на радилиште.

Широки плато и стрме падине Гољиног Брда, брзо су поседнуте. Насеља су се окупљала око истакнутих натписа: Лекино Брдо, Душановац, Блашково насеље и Вождовац. Посао је одмах почео пуном паром. Мале групе од по четири до пет другова удруживале су се и настало је копање и избацивање земље. Статистичари су такође ступили у акцију и око девет и по часова, када је посао био закључен, на Гољином Брду било је ископано 28.013 рупа за саднице, а у акцији је суделовало 3.523 лица. На овом послу Шести рејон дао је у недељу 12.330 радних часова.

Насеље Бањица, које такође припада Шестом рејону, радило је тога дана у свом насељу на изради калдрме у својој најважнијој улици, а већи број грађана Блашковог насеља (Маринкове Баре), радио је на дренажи у својим подводним улицама.

После ове успеле акције дугачка поворка кренула је на велики манифестациони збор испред биоскопа „Душановац".

А. Б.

У току 1940 године дато је за социјално угрожене грађане 1,870.000 динара, а 1946 године 27,247.000 динара